

Fra hjem til hjem

*Internt fordrevne kvinner i Colombia om sitt hjem i
fordrivingen og om sitt forhold til tilbakevending*

Ulrike Helene Zamudio

Masteroppgave ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

Mai 2015

Fra hjem til hjem

Internt fordrevne kvinner i Colombia om sitt hjem i fordrivingen og om sitt forhold til tilbakevending

Copyright Ulrike Helene Zamudio

2015

Fra hjem til hjem. Internt fordrevne kvinner i Colombia om sitt hjem i fordrivingen og om sitt forhold til tilbakevending.

Ulrike Helene Zamudio

<http://www.duo.uio.no>

Trykk: Statens vegvesen Vegdirektoratet, Oslo

Sammendrag

Temaet for denne oppgaven er betydningen av hjem for internt fordrevne kvinner i Colombia, i lys av landets langvarige væpnede konflikt og implementeringen av Lov 1448 av 2011. Lov 1448 etablerer ulike former for kompensasjon for de skader som er påført som følge av konflikten, blant annet i form av tilbakeføring av landrettigheter. Dette åpner for internt fordrevne personers tilbakevending. Et sentralt spørsmål i denne sammenheng er personenes forhold til hjem. Oppgaven undersøker ved hjelp av kvalitativ analyse hvordan internt fordrevne kvinner i Colombia opplever sitt hjem og hvordan de ser på en potensiell tilbakevending. Analysen er basert på dybdeintervjuer med 12 internt fordrevne kvinner og én internt fordrevet mann i Colombia våren 2014, i tillegg til intervjuer med personer som arbeider innenfor feltet. Ved å se på ulike dimensjoner ved hjem og hvordan kvinnene relaterer seg til tilbakevending, belyser oppgaven kompleksiteten og intensjonaliteten i deres gjenoppbygging etter flukt. For å forstå hvordan internt fordrevne personer forholder seg til potensiell tilbakevending er det nødvendig å forstå og anerkjenne deres forhold til hjem. Denne oppgaven bidrar med et tilskudd til kunnskapsbyggingen innenfor disse temaene.

Forord

Først og fremst vil jeg takke informantene, som har gitt av sin tid, delt av sine erfaringer og latt meg få et lite innblikk i deres liv. Jeg vil også takke de som hjalp meg med sin kunnskap og bidro med praktisk og moralsk støtte i Colombia. En ekstra stor takk til Flyktningshjelpen (NRC) i Bogotá, og til representantene fra de ulike organisasjonene som arbeider med implementeringen og konsekvensene av Lov 1448.

Tusen takk til Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, og alle bra folk som jobber der, spesielt hovedveileder Karen O'Brien og biveileder Jemima García-Godos. Jeg er også veldig takknemlig for de jeg har fått muligheten til å snakke med om oppgavens tematikk på PRIO og NIBR, og for støtten fra Henrik Wiig og Colombia Land and Gender Project.

En hjertelig takk til alle unge, stolte samfunnsgeografer som har vært innom lesesalen og pauserommet på Harriet Holters hus de siste årene, for inspirasjon og påfyll.

Sosiale relasjoner og familieband er alltid viktig, og Alfredo Zamudio, Patricia Palomino Rostad og Theo Tveterås har vært spesielt viktige.

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	1
1.1 Problemstilling.....	1
1.2 Bakgrunn for problemstillingen	2
1.2.1 Internally Displaced Person.....	3
1.2.2 Hjem og fordriving.....	5
1.3 Oppgavens struktur	5
2. Det sosiale og strukturelle rammeverket for hjem.....	6
2.1 Colombia.....	6
2.1.1 Sosial ulikhet og mobilitet	6
2.1.2 Landspørsmål i Colombia	7
2.2 Den interne konflikten	8
2.2.1 Konflikten i korte trekk.....	8
2.2.2 Konsekvenser av den interne konflikten	10
2.2.3 Bogotá som tilfluktssted.....	12
2.2.4 Kvinner og den interne konflikten	13
2.2.5 Intern fordriving.....	14
2.2.6 Ofrenes lov.....	15
2.3 Tilbakevending: å vende hjem?	18
3. Sted, hjem og mobilitet: teoretisk rammeverk.....	20
3.1 Sted.....	24
3.1.1 Sted og identitet	24
3.1.2 Sted som praksis.....	27
3.2 Hjem	27
3.2.1 Privat og offentlig rom	30
3.2.2 Å skape hjem.....	32
3.3 Mobilitet	37
4. Metode	44
4.1 Datainnsamling.....	44
4.1.1 Feltarbeid.....	44
4.1.2 Utvalg og informanter	48
4.1.3 Intervju.....	50
4.2 Den analytiske prosessen	54

5. Resultater og analyse I : Hjem	57
5.1 Rammer for hjem.....	57
5.2 Å skape hjem	61
5.2.1 Praksis	61
5.2.2 Materialitet.....	63
5.3 Sosialt hjem	67
5.3.1 Sosiale relasjoner.....	67
5.3.2 Nabolag og lokalmiljø	73
5.3.3 Endringer	74
5.4 Opplevd hjem	76
5.4.1 Tid	78
5.4.2 Tilhørighet.....	83
6. Resultater og analyse II : Tilbakevending	90
6.1 Ønsker	91
6.2 Betraktninger	93
6.3 Bekymringer	93
6.4 Motforestillinger.....	94
6.5 Veien videre.....	95
6.5.1 Utfordringer.....	95
6.5.2 Slutten på en ventetid?.....	97
7. Konklusjon	100
7.1 Hvordan opplever kvinnene sitt hjem?.....	100
7.2 Hvordan ser de på en potensiell tilbakevending?	102
7.3 Fra hjem til hjem: intensjonalitet i mellomspillet.....	103
Litteratur.....	106
Vedlegg.....	111
Vedlegg 1: Hovedinformantene	111
Vedlegg 2: Intervjuguide	114

Figurer og tabeller

Figur 1 Colombia.....	6
Figur 2 Bogotá's <i>estratos</i>	7
Figur 3 Tilbakeføring av land i lys av Lov 1448 av 2011	17
Figur 4 En integral tilnærming til hjem.....	54
Figur 5 Fra hjem til hjem. Opplevd hjem etter brudd og gjenoppbygging.....	103
Tabell 1 Dualistiske forståelser av hjem.....	32
Tabell 2 Oversikt over hovedinformantene.....	50

1. Innledning

I 2011 skrev Colombias president Juan Manuel Santos under på en ny lov som skulle markere en anerkjennelse og *reparation* (heretter oppreising) for de nærmere 49 millionene ofre for landets langvarige interne konflikt.¹ Lov 1448 av 2011 etablerer ulike former for kompensasjon for de skader som er påført som følge av konflikten. Én form for kompensasjon er tilbakeføring av landrettigheter til de internt fordrevne. Personer som har måttet flykte fra sine hjem får i dette rammeverket muligheten til å vende tilbake.

Et sentralt spørsmål i denne sammenheng er vårt forhold til hjem. Hvordan påvirkes og forandres personers hjemkonsept av intern fordriving? Hvordan utvikler tilhørighet seg for mennesker på flukt? Hvordan skaper ”hjemløse” mennesker nye hjem? Hva, hvor, når er hjem for hjemløse mennesker? Hva betyr hjem for internt fordrevne personer i Colombia?

Lov 1448 styrker i prinsippet kvinners selvstendighet og rettigheter (García-Godos og Lid 2010). For å bidra til økt kunnskap om hvordan kvinner opplever muligheten til landeierskap som Lov 1448 åpner for er fokuset her på å undersøke hva hjem betyr for internt fordrevne kvinner, og hvordan internt fordrevne kvinner i Colombia opplever sine egne muligheter og framtidsutsikter ruralt og urbant. Innbakt i retorikken knyttet til tilbakevending anes det en forventning om en viss tilknytning til stedet fra fortiden, stedet man ble fordrevet fra, som skal ha en styrende funksjon for personers tilhørighet. Forholdet mellom personers hjemsted, stedet de ble fordrevet fra og tilfluktsstedet er uklart. Hvem sin virkelighet er det som skal definere disse begrepene? Den institusjonelle forståelsen – som har røtter i visse teoretiske ideer om tilhørighet – eller menneskenes opplevelser? Jeg har forsøkt å få mer kunnskap om opplevelsene til menneskene det gjelder ved å gjennomføre dybdeintervjuer med internt fordrevne personer i Colombia våren 2014.

1.1 Problemstilling

Det overordnede temaet for arbeidet med denne oppgaven har vært: *Hvordan er forholdet mellom internt fordrevne kvinner sitt subjektive hjembegrep og den potensielle*

¹ Lov 1448 av 2011: http://www.unidadvictimas.gov.co/normatividad/ley_de_victimas.pdf (25.05.15), IDMC Colombia IDP Figures Analysis 2014: <http://www.internal-displacement.org/americas/colombia/figures-analysis> (25.05.15)

tilbakevendingen som det legges til rette for i Lov 1448? Nøkkelvariabelen her er hjembegrep. Oppgaven fokuserer derfor på betydningen av hjem, teoretisk og blant internt fordrevne kvinner i Colombia. Jeg gikk inn i feltarbeidet med tre underspørsmål: Hvilke faktorer påvirker hvor motiverte internt fordrevne kvinner er til å vende tilbake? Hvordan utvikler "sense of place" og "sense of home" seg for internt fordrevne kvinner i deres "place of refuge"? I hvilken grad påvirker "sense of place" og "sense of home" deres forhold til potensiell tilbakevending? Disse spørsmålene ligger dermed til grunn for det materialet som er samlet inn. Den informasjonen jeg fikk i intervjuene svarer på mer subjektivt rettede spørsmål. Hovedspørsmålet er dermed formulert som følger:

Hvordan opplever kvinnene sitt hjem og hvordan ser de på en potensiell tilbakevending?

Noe av grunnlaget for oppgavens problemformulering er at personens hjemopplevelse ikke bare blir påvirket av men også påvirker forholdet til ytre strukturer. Oppgaven vil belyse hvordan kvinnes ulike hjembegrep spiller sammen med forholdet deres til potensiell tilbakevending. Fokuset for analysen blir da å kartlegge:

Hva er viktig for kvinnene i deres hjemrelasjon?

Hva forteller kvinnene om sitt forhold til hjem før, i fordrivingen, nå?

Hva ønsker kvinnene for sitt hjem?

Hvilket forhold har de til tilbakevending?

1.2 Bakgrunn for problemstillingen

Vi ser ting forskjellig ut fra vår subjektivitet og posisjonalitet (Haraway 1995, Mortensen et al. 2008) Posisjonalitet spiller en rolle i forståelsen av hjem, sted, og følelse av frakobling fra disse, både den faglige teoretiske og den individuelle personlige. Den faglige forståelsen av hjemløshet har betydning for utviklingen av rammeverk og strukturer. Den personlige forståelsen av hjem har betydning for hvordan menneskene opplever og forhandler møtet med disse strukturene. Der målet er å hjelpe mennesker til å gjenoppbygge livene sine vil man hjelpes av å ha en forståelse som er mest mulig på linje med hverandre. Derfor er det viktig at hjem slik det forstås i faget diskuteres i lys av hvordan hjem forstås av de ulike personene faget er opptatt av.

Flukt, fordriving og tilbakevending er sentrale begrep i det faglige apparatet og de institusjonelle rammene som omgir hovedpersonene i analysen. Nasjonal og internasjonal lovgivning og prinsipper, fokuset til *non-governmental organizations* (NGOs), og samfunnets praksis, hele systemet forholder seg til bestemte forståelser av hva sted skal være, hva hjem er, hva fordriving er, hva stedsløshet er, og hva tilbakevending betyr. I konteksten beskriver jeg hvordan intern fordriving defineres og brukes som begrep i forbindelse med oppreising i lys av Lov 1448.

1.2.1 Internally Displaced Person

En internt fordrevet person er allment forstått som en person som på grunn av væpnet konflikt, menneskerettighetsbrudd eller naturkatastrofer er drevet på flukt fra hjemstedet sitt, men som ikke har krysset landegrenser. En internt fordrevet person er med andre ord en flyktning i eget land (Weiss og Korn 2006). Det ligger ulike typer ideer og perspektiv til grunn for hva vi mener med intern fordriving, hva vi mener skal gjøres med det, og hvem vi mener skal gjøre det. Som alle borgere i et hvilket som helst land har internt fordrevne personer menneskerettigheter og borgerrettigheter som myndighetene har plikt til å oppfylle. Utviklingen av begrepet *Internally Displaced Person* (heretter *internt fordrevet person* eller IDP) har påvirket hvordan vi forstår forholdet mellom staters suverenitet og ansvar (Weiss og Korn 2006). Suverenitet skal ikke beskytte menneskerettighetsbrudd. Hva som ligger i beskyttelse av menneskerettigheter er en pågående debatt.

I 1992 leverte FNs generalsekretær den første analytiske rapporten om IDPs til FNs menneskerettighetskommisjon, som videre godkjente utnevnelsen av en representant for generalsekretæren for å utforske

”views and information from all Governments on the human rights issues related to internally displaced persons, including an examination of existing international human rights, humanitarian and refugee law and standards and their applicability to the protection of and relief assistance to internally displaced persons.” (Weiss og Korn 2006:2).

Generalsekretæren utnevnte den tidligere sudanske diplomaten Francis M. Deng som representant – et mandat basert på frivillighet. Han benyttet seg av sin forbindelse til

Brookings Institute, og instituttet etablerte samarbeid med et bredt spekter av forskere og andre institusjoner i *Project on Internal Displacement*.²

I arbeid med intern fordriving forholder man seg i stor grad til The Guiding Principles on Internal Displacement (GP).³ Utarbeidelsen av disse veiledende prinsippene var et svar på behovet for å etablere et felles rammeverk for håndteringen av intern fordriving. Det eksisterte ingen tydelig erklæring av menneskerettighetene til internt fordrevne personer. GP var et initiativ for å presentere rettighetene til IDPs i et samlet sett med prinsipper, basert på allerede eksisterende internasjonalt lovverk og standarder. Dette initiativet møtte motforestillinger fra stater og institusjoner, og ble ikke formelt godkjent av menneskerettighetskommisjonen ved konsensus før etter fem års lobbyvirksomhet, men har i løpet av de siste 17 årene blitt etablert som en referanseramme for internt fordrevne personers rettigheter og dermed en bekreftelse av staters plikter (Weiss og Korn 2006).

En utfordring for arbeidet med intern fordriving er å samle nok informasjon som man kan basere seg på i analyser og anbefalinger. Det kan blant annet være vanskelig å tallfeste mengden og situasjonen for internt fordrevne personer. Ofte er dette relatert til personers frykt for å tiltrekke seg oppmerksomhet fra de man har flyktet fra, noe som resulterer i at mange ikke melder fra om det som har skjedd. Forventningene personen har til staten er kanskje lave. I tillegg er det ikke alle internt fordrevne som vet så mye om egne rettigheter eller om hvilke plikter staten har ovenfor deres sikkerhet og velferd. Mange internt fordrevne personer bor i områder som det er vanskelig å nå frem til. Det er også varierende hvilke definisjoner som brukes i beregningen av internt fordrevne. For eksempel regnes barn av internt fordrevne med i tellinger av totalt antall internt fordrevne personer i Azerbaijan, Kypros, Georgia og Palestina, mens dette ikke er tilfelle i andre land (Albuja et al. 2014).

Dette internasjonale landskapet er situasjonen i Colombia en del av. Anerkjennelsen av IDPs i Colombia innebærer en anerkjennelse av deres rettigheter. Det er i dette rammeverket de med Lov 1448 av 2011 har fått en rett til tilbakevending. I kapittel to vil jeg se nærmere på konflikten i Colombia og konteksten for tilbakevending.

² Brookings-LSE Project on Internal Displacement: <http://www.brookings.edu/about/projects/idp> (25.05.15)

³ Guiding Principles on Internal Displacement: <http://www.idpguidingprinciples.org/> (25.05.15)

1.2.2 Hjem og fordriving

Denne oppgaven ser på intern fordriving i lys av geografisk perspektiv på sted og hjem. I Guiding Principles tydeliggjøres det at en fordrevet person ikke skal være lenger fordrevet enn nødvendig. Det er uklart hvordan en person slutter å være fordrevet, og hvorvidt det er nødvendig at personen vender tilbake. Hvordan personer som er fordrevet stiller seg til tilbakevending er av betydning. Det er også nødvendig å ha klarhet i hva personen skal vende tilbake til. Det er åpenbart en forskjell på tapt eiendom og tapt livsprosjekt, og motivasjonen bak en potensiell tilbakevending kan sees i lys av begge. I forbindelse med post-konflikt-situasjoner har normen blitt å arbeide først og fremst for tilbakevending (Sert 2014). Tilbakevending er dermed et høyt aktet mål for tiltak som skal bidra til oppreising for skader påført i en konflikt. Det har blitt rettet kritikk mot denne praksisen, blant annet på grunn av den implisitte homogeniseringen av internt fordrevnes ønsker og behov (Chimni 2003, Sert 2014). I lys av de perspektivene på sted og hjem som gjennomgås i teorien virker det problematisk å trekke en bakoverrettet pil mellom personers tilfluktssted og det hjemmet de ble fordrevet fra. Et slikt perspektiv tar ikke med i betraktning at stedsidentitet og hjem blir til i hverdagen, gjennom praksis. Det hjem man har i minnene er i kontinuerlig utvikling, og eksisterer parallelt med det hjem som er nå. I empiripresentasjonen og diskusjonen kommer jeg nærmere inn på møtet mellom disse hjemmene. Å bli konfrontert med hjemmet man har bevart i minnet kan være en stor emosjonell påkjenning i tillegg til praktisk utfordrende, da stedet i seg selv heller ikke står stille.

1.3 Oppgavens struktur

I kapittel to beskrives den sosiale og strukturelle konteksten for kvinnene og deres hjem. I kapittel tre presenteres et faglig rammeverk for forståelsen av sted, hjem og mobilitet. I kapittel fire diskuteres metoden i et erfaringsbasert narrativ. Empirien og analysen presenteres i to kapitler. I kapittel fem presenteres empiri og analyse knyttet til fire dimensjoner ved hjem. I kapittel seks presenteres og diskuteres ulike aspekter ved hvordan kvinnene forholder seg til tilbakevending. I kapittel syv oppsummeres hovedlinjene av hva hjem kan bety for internt fordrevne kvinner og hvordan dette kan relateres til deres forhold til tilbakevending.

2. Det sosiale og strukturelle rammeverket for hjem

2.1 Colombia

Colombia ligger nord på det sør-amerikanske kontinent, med kyst mot Stillehavet i vest og det karibiske hav i nord. Landet har et stort mangfold av naturtyper, fra regnskog og savanne, til høyfjellsplataer og snø, til karibisk tropeklime (Palacios og Safford 2012). Siden Colombia ligger nært ekvator er klimaet ganske stabilt gjennom året, de største variasjonene følger høydemetrene

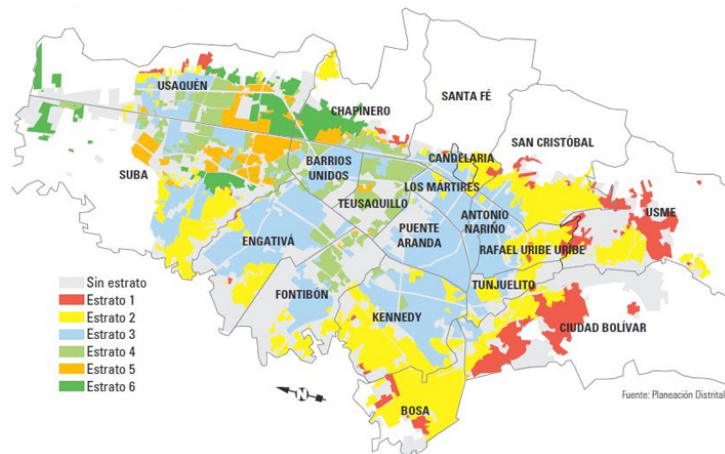
Figur 1 Colombia (Kilde: Free Vector Maps)

heller enn sesongene (ibid.). Det er et stort antall ulike indianersamfunn med gamle kulturer og unike språk, i tillegg til afrocolombianske og kreolske samfunn, men disse utgjør likevel en minoritet – indianergruppene utgjør mellom tre og fire prosent av befolkningen, og de ulike afrocolombianske gruppene utgjør til sammen litt over ti prosent (Lozano et al. 2013). Den største delen av befolkningen er mestiser, det vil si de har en blandingsbakgrunn fra de ulike innvandrergруппene som over flere hundre år har etablert seg i Colombia (Palacios og Safford 2012).

2.1.1 Sosial ulikhet og mobilitet

Colombia er preget av stor sosial og økonomisk ulikhet og lav sosial mobilitet (Modrego og Berdegú 2015). Det er også et sterkt sentralisert land, i den betydning at viktige institusjoner (som skoler og sykehus) og utbedringer i infrastrukturen er fokusert rundt urbane områder hvor det er høyest befolkningstetthet. Dette er både et resultat av og med på å forsterke den svake kontakten mellom den rurale befolkningen og storsamfunnet (Lozano-Gracia et al. 2010, Shultz et al. 2014). Flere jeg snakket med under feltarbeidet var kritiske til betydningen av klassesetilhørighet i Colombia for status og muligheter. Dette gjelder også de som klatrer og som oppnår samme kvalifikasjoner som noen med bakgrunn fra en høyere klasse. Jeg snakket med mennesker som hadde opplevd diskriminering på bakgrunn av klasse både i studietiden og i arbeidslivet.

Et mye brukt begrep om klassetilhørighet er *estrato*. Estratos er egentlig et verktøy i skattesystemet basert på sosial utjevning. Ulike nabolag klassifiseres ut fra sin sosiale profil på en skala fra én til seks. De som betaler minst skatt for infrastruktur og tjenester som vann og strøm er de som bor i et nabolag som er definert som estrato én.⁴ De som betaler mest for de samme tjenestene er de som bor i nabolag definert som estrato seks. I boligannonser annonseres estrato for området

Figur 2 Bogotá's *estratos*. (Kilde: La Silla Vacía)

boligen ligger i.⁵ Dermed vet boligkjøperen hvilket skattenivå som gjelder for området. Samtidig får man informasjon om den sosiale profilen til menneskene som bor der og hvilket utgiftsnivå de har økonomi til å håndtere. Estrato blir dermed også en synliggjøring av klasseinndeling. Jeg opplevde å få beskrivelser av nabolag som ”her bor mennesker med mer begrensede økonomiske ressurser (*personas mas humildes*), dette er estrato tre”. Informantene bodde i nabolag som Suba, Bosa, Ciudad Bolívar, og Usme. Som vist på kartet (Figur 2) er disse nabolagene enten definert som laveste *estratos* eller udefinert.

Et annet synspunkt som kom tydelig fram fra ulike personer jeg snakket med i felt er at det er lite politisk klima for debatt om ulikhet og lav sosial mobilitet, og lite rom for å være en offentlig kritisk stemme. Det er vanskelig å komme med synspunkter som lener mot venstresiden, for man blir da umiddelbart stemplet som chavista, gerilja og/eller at man vil ødelegge landet, individets frihet og eiendomsretten.

2.1.2 Landspørsmål i Colombia

Landeieendom har siden kolonitiden vært et middel til sosial og økonomisk mobilitet for de fra lavere samfunnsjikt (Palacios og Safford 2012). Eiendomsrett spiller en sentral rolle i

4 Secretaría Distrital Planeación Bogotá (Plankontoret i Bogotá):

http://www.sdp.gov.co/portal/page/portal/PortalSDP/InformacionTomaDecisiones/Estratificacion_Socioeconomica/QueEs (25.05.15)

5 For eksempel estrato fire, som her <http://casas.trovit.com.co/apartamentos-estrato-4-bogota> (25.05.15)

utviklingen av den interne konflikten i Colombia (Sanín 2010). Stor økonomisk og sosial ulikhet har åpnet for interaksjon mellom fattige bønder og ulovlige (væpnede) aktører som tilbyr økt inntekt og status. Jord og overtagelse av eiendommer har hatt betydning for utviklingen av velstående aktører som bruker styrken sin til å skaffe enda mer jord. Ekspropriering og omfordeling har også ført til at mange bønder har relokert seg til steder hvor de ikke har noen sosiale bånd og hvor staten ikke er tilstede (Sanín 2010). Sanín (2010) diskuterer forholdet mellom det colombianske styresettet og landets definisjon, regulering og håndhevelse av eiendomsrett.

”Rural land is not only poorly distributed – it can be snatched by coercion or actual violence – but this is a massive phenomenon, which incidently does not affect only small land holders. [...] What is surprising, though, is that: (i) limited government has not been destabilized by the wrong distribution, specification and enforcement of property rights, but also that (ii) the former has been unable to improve, or transform, the latter.” (Sanín 2010:234).

Der det har vært begrenset statlig styring (limited government) med politisk konkurranse har en kamp om ressursene ført til en situasjon med mange skitne triks og lite kontroll, hvor den som spiller hardest vinner (også aktører utenfor politikken). De sterke spillerne støtter dette systemet, dermed virker systemet stabilt og solid, selv om eiendomsretten står svakt (Sanín 2010). ”[...], by its very nature, limited government does not have the tools to transform property structures when they are unjust, inefficient, and based on violent transactions.” (Sanín 2010:259).

2.2 Den interne konflikten

2.2.1 Konflikten i korte trekk

Konflikthistorien i Colombia kan beskrives som en kamp om territorier og landområder som har pågått siden uavhengigheten fra Spania på begynnelsen av 1800-tallet (Palacios og Safford 2012). De to hovedaktørene har vært det liberale og det konservative parti, som har byttet på å ha makten siden 1800-tallet. Under depresjonen på 1930-tallet falt Colombias tre hovedeksportvarer (kaffe, olje og bananer) kraftig i verdi og dette innledet en liberal periode som varte frem til *La Violencia* (ibid.). Den 9. april 1948 ble den liberale lederfiguren Jorge Eliécer Gaitán drept. Dette ble oppstarten på en borgerkrig som varte til 1958. Chacón et al. (2011) omtaler *La Violencia* som en serie ”violencias” som varte fra 1946 til 1963. I sin modell hvor de har analysert konfliktene på regionalt nivå i lys av valgresultater som kom etter lengre fredfulle perioder og før volden brøt ut fant de at ”fighting between the parties

[under La Violencia] was more intense in municipalities where the support of the parties was more evenly balanced” (Chacón et al. 2011:366).

I 1964 ble *Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia – Ejército del Pueblo* (FARC-EP, heretter FARC) grunnlagt. Kort tid etterpå oppsto *Ejército de Liberación Nacional* (ELN), *Ejército Popular de Liberación* (ELP), *Movimiento 19 de Abril* (M-19), og flere andre mindre grupper, alle basert på ulike sosiologiske idealer og krav. De fleste av disse gruppene ble demobilisert i fredsprosessen I 1989-1990, men FARC og ELN har opprettholdt aktiviteten (García-Godos og Wiig 2014). Parallellt med dannelsen av geriljagruppene ble de paramilitære gruppene etablert. Dette hadde sammenheng med sivilsamfunnets lovfestede rett til væpnet selvforsvar. Formålet var å sikre jordeiere privat sikkerhet i kampområder hvor statlige styrker var lite tilstede (García-Godos og Lid 2010, García-Godos og Wiig 2014).

De paramilitære gruppene (*Autodefensas Unidas de Colombia – AUC*) hadde stor støtte fra statlige styrker og lokale styresmakter, samt fra narkobaronene og rurale eliter. I løpet av 1990-tallet var det et skifte i denne maktbalansen. De paramilitære lederne tok over landområder som hadde vært kontrollert av narkobaroner og av geriljaen, i tillegg tok de over karteller og makten fra de rurale elitene. De satt dermed etter hvert med kontrollen over store deler av narkohandelen. Parallellt med den militære veksten til de paramilitære gruppene gikk de også inn i politikken, gjennom å kontrollere lokale valgkretser (García-Godos og Wiig 2014, Sanín 2010). Siden de paramilitære kan påvirke politikk minsker insentivet for politikere de støtter til å fjerne dem. Acemoglu et al. (2009) beskriver maktbalansen mellom staten og de voldelige aktørene som ”a symbiotic relationship between the parties controlling the central state and non-state actors exercising power in the peripheries of the country” (Acemoglu et al. 2009:37). I 2002 hevdet AUC å kontrollere 35 prosent av den colombianske kongressen og en tredjedel av kommunene. Dette ble bekreftet av colombianske forskere og ble etter hvert kjent som ”*parapolitica*”-skandalen (García-Godos og Lid 2010). Samme år erklærte de ensidig våpenhvile som svar på statens premiss for å forhandle med væpnede aktører. Disse forhandlingene ble formalisert i juli 2003 og AUC gikk med på demobilisering innen utgangen av 2005. Demobiliseringen startet samme år, og innen 2006 hadde 37 grupper lagt ned våpnene (García-Godos og Wiig 2014).

2.2.2 Konsekvenser av den interne konflikten

Den interne konflikten har hatt flere alvorlige konsekvenser for Colombia som samfunn og for enkeltindivider. Ulike voldelige overgrep slik som tortur, voldtekt og drap, kobles direkte til de væpnede gruppene, men den interne konflikten kobles også til et generelt høyt nivå av vold ellers i samfunnet (Waldmann 2007). Ifølge Lozano-Gracia et al. (2010) er ikke volden mot sivilbefolkningen så mye en tilfeldig konsekvens av den interne konflikten som en bevisst og rasjonell krigsstrategi. Konflikten har berørt et mangfold av befolkningen: "[...] the universe of victims in Colombia encompasses a large and extremely heterogeneous group in terms of composition, background, organisation, outlook and interest" (García-Godos og Lid 2010:494). Den største gruppen av ofre for den interne konflikten i Colombia er de internt fordrevne (García-Godos og Wiig 2014). Intern fordriving som strategi brukes i stor grad for å svekke motstanderens støtte i befolkningen, frigjøre regioner for dyrking og smugling av narkotika og for å ekspropriere jord og naturressurser. Folk blir drevet på flukt både som respons på aktiv vold, og av frykt for å bli utsatt for vold i fremtiden (Lozano-Gracia 2010). De paramilitære gruppene har vært blant de mest voldelige i konflikten og regnes som den aktøren som i størst grad har forårsaket intern fordriving (García-Godos og Lid 2010).

I 2014 hadde Colombia 48,9 millioner innbyggere ifølge tall fra UNFPA via IDMC.⁶ Ifølge IDMC er mer enn 5,7 millioner personer blitt internt fordrevet i landet fra 1985 til 2014. Dette tilsvarer 11,7 prosent av den totale befolkningen, eller mer enn hver tiende person. Disse tallene baserer seg på estimer fra CODHES og colombianske myndigheter.⁷ Ifølge tall fra UARIV er tallet nærmere 6 millioner mennesker.⁸ Begge disse beregningene inkluderer de internt fordrevne personene som har fått en *durable solution* samt de som har dødd mens de har vært fordrevet.⁹ Av det totale antall fordrevne var 52,4 prosent kvinner, ifølge UARIV. I tillegg til de personene som er inkludert i disse regnestykkene kommer de som er fordrevet på grunn av naturkatastrofer, slik som store regnfall, jordras eller jordskjelv. IDMC estimerer at minst 15.400 mennesker hadde blitt fordrevet av disse årsakene i løpet av 2013.¹⁰

6 IDMC Colombia IDP Figures Analysis 2014: <http://www.internal-displacement.org/americas/colombia/figures-analysis> (25.05.15)

7 CODHES: Consultoría para los Derechos Humanos y el Desplazamiento: <http://codhes.org/> (25.05.15)

8 UARIV: Unidad para la Atención y Reparación Integral a las Víctimas: <http://www.unidadvictimas.gov.co/index.php/en/> (25.05.15)

9 Durable solutions: varige løsninger

10 IDMC Colombia IDP Figures Analysis 2014: <http://www.internal-displacement.org/americas/colombia/figures-analysis> (25.05.15)

”Indigenous peoples and rural Afro-Colombians are disproportionately represented within the IDP population.” (Sandvik og Lemaitre 2013:38-39). Med tanke på at kun to prosent av Colombias totale befolkning er urfolk og rundt ti prosent er afrocolombianere, er det en uforholdsmessig stor overvekt av disse gruppene blant de fordrevne (henholdvis syv og 20 prosent ifølge Lozano et al. (2013). Fordrivingen har vært hovedsakelig fra rurale områder til byer, på grunn av lokaliseringen til de væpnede gruppene og at kampene i hovedsak har handlet om kontroll over rurale landområder. Personer fra alle samfunnslag har blitt fordrevet, på grunn av sin jord, den geografiske (strategiske) plasseringen, for å spre frykt, eller på grunn av personenes politiske standpunkt eller stemme (Palacios og Safford 2012, Ibáñez og Moya 2009, Shultz et al. 2014).

Etter fordriving har flere av informantene migrert videre for å prøve å forbedre sin økonomiske situasjon. Det er også flere som har blitt fordrevet etter en migrasjon. Selv om disse reisene er forbundet er det viktig å se hvordan de skiller seg fra hverandre.

”Migration and forced displacement are far from being similar. While traditional migrants are seeking to enhance their economic welfare, displaced people may be willing to trade-off income for improvements in security.” (Lozano-Gracia 2010:164)

En utfordring med dette er at dersom personen ikke hadde blitt fordrevet ville det kanskje aldri vært noen motivasjon for migrasjon. Dersom personen måtte bytte inntekt for sikkerhet som Lozano-Gracia beskriver, er det ingen garanti for at tilfluktsstedet kan tilby en inntekt. Dermed kan det bli nødvendig med en økonomisk motivert migrasjon etter fordriving, som en konsekvens av fordriving.

Generelt søker de internt fordrevne til steder som har tydelig tilstedeværelse av sentrale institusjoner (for eksempel statlige administrative enheter, sykehus eller utdannelseinstitusjoner). De søker også i hovedsak til tett befolkede områder. En viktig faktor er i hvilken grad grunnleggende behov kan dekkes på tilfluktsstedet (Lozano-Gracia 2010). Aysa-Lastra (2011) mener det er et tydelig behov for politiske tiltak som tar sikte på å bidra til den økonomiske integreringen av den internt fordrevne befolkningen i byene:

”The economic incorporation of IDPs must be a priority of social policies in Colombia for three main reasons. First, it is the only sustainable and long-term policy that can guarantee that IDPs and their children are not trapped in a vicious cycle of poverty. Second, according to

the Constitutional Court Sentence T-025/04, the provision of support for the socioeconomic stabilization of IDPs is a duty of the Colombian State (Constitutional Court of Colombia 2004). [...]Third, the labour integration of the IDPs is the most effective way to prevent the potential incorporation of a large number of unemployed but productive individuals into illicit activities, as has happened in other areas of the country and in urban neighbourhoods in metropolitan areas throughout Latin America (Sanches-R 2005).” (Aysa-Lastra 2011:300).

2.2.3 Bogotá som tilfluktssted

Bogotá ligger på et høyfjellsplatå i sentrum av landet (2600 m.o.h.), og er tilfluktssted for hovedinformantene i denne oppgaven. Som hovedstad representerer den trygghet for mange som kommer fra rurale, urolige områder. Avstanden IDPs reiser for å søke trygghet ser ut til å øke med graden av vold de har opplevd eller vært vitne til (Lozano-Gracia et al. 2010). For informantene i oppgaven har både økonomiske muligheter, institusjonell tilstedeværelse og opplevelse av trygghet hatt betydning for at de har bosatt seg i Bogotá.

Bogotá har siden kolonitiden vært hovedstad i Colombia, og har i kraft av denne posisjonen vært et politisk og kulturelt sentrum både nasjonalt og kontinentalt. I løpet av de siste 100 årene har Bogotá vært preget av Colombias kraftige urbane befolkningsvekst (Ingram og Carroll 1981, Etter et al. 2008). Byen var i utgangspunktet sentrert mot sørøst på platået, men har gradvis beveget utover og oppover fjellsidene (Palacios og Safford 2012). I ytterkantene er de fattigste av de fattige, i store bydeler oppover fjellsidene. Det er ofte hit de fordrevne kommer. De som har mistet alt, og som må starte på nytt med få ressurser, prøver å etablere et nytt liv i de uformelle bydelene. De nyeste uformelle bosettingene mangler ofte vann og kloakk og har lite kollektivtilbud. Jo lenger bydelen har eksistert, jo mer formalisert er den (de Piñeres 2009). Det er store temperaturforskjeller på grunn av mikroklimaet som skapes av kombinasjonen av tett befolket og trafikkert by, og innpakningen fra fjelltoppene rundt. Det er høyfjells klima i slumbyene siden de ligger over ”gryten” som er Bogotá-platået.

Uformelle bosettinger

Nabolagene i kantlinjen av Bogotá er preget av jordokkupanter og ikke-formaliserte bosettinger. Ofte er det her IDPs bosetter seg når de ankommer byen (Albuja og Ceballos 2010). Det kan innebære økonomisk risiko å prøve å gå fra å leie til å eie i uformelle nabolag på grunn av mangelen på formelle papirer og rettigheter. Det er ulike tiltak for å løse dette i tillegg til formaliseringsprosessen som gradvis settes i gang i bosettingene. Det er vanlig med

husholdninger med voksne barn og deres familier, på grunn av økonomiske utfordringer ved å skaffe bolig (de Piñeres 2009). Flere av informantene forteller om slike boforhold.

De ikke-formaliserte nabolagene er i tillegg til usikre eieforhold preget av voldelige grupper (*bandas criminales – bacrim*) (ibid.). Den urbane voldsproblematikken kan de bemedlede betale seg ut fra, mens de som bor i de mest utsatte områdene kan oppleve gjentatte fordrivinger internt i byen (Moser og McIlwaine 2006).

Noen ser ut til å gjenskape samfunn med folk fra samme hjemsted i de nye omgivelsene, mens andre isolerer seg, eller opererer ut fra en ny virkelighet hvor familien, eller husstanden, er en ”øde øy”. Man vil kanskje intuitivt gjette seg til at de som ”gjemmer” seg i resten av befolkningen i større grad er redde for å bli gjenkjent, mens de som samler seg føler seg tryggere.

Lokale myndigheter har over flere år hatt fokus på å forbedre tilgjengeligheten og leveligheten i byen. Det har vært satt i verk flere ulike tiltak for å forbedre transportmulighetene for bredden av innbyggere og for å redusere trafikkproblemene (Montezuma 2005). Dette har spesielt stor betydning for sårbare grupper som er avhengige av kollektive transportmuligheter og som har lange reiseveier fra hjem til arbeid. Som en av informantene uttrykte, livet hennes ville blitt mye bedre om hun kunne bodd mer sentralt, både på grunn av trafikken og utryggheten.

2.2.4 Kvinner og den interne konflikten

Kvinner er en del av den interne konflikten både som offer og som en del av de væpnede aktørene. Méndez (2012) viser at både i AUC og FARC utfordrer, forhandler og befester kvinnenens rolle tradisjonelle kjønnsrollemønstre, og i begge grupper spiller kvinners seksualitet en sentral rolle.

Vold mot kvinner sees flere steder i den væpnede konflikten i ulike uttrykk, deriblant voldtekt. Ifølge *Centro de Memoria Histórica* (CMH) tyder historien på at de væpnede gruppene produserer voldtektsmenn, og at den seksuelle volden er en praksis med historiske røtter (Suarez et al. 2013). I tillegg ser man at samfunnet reproducerer diskursen som overgripere også utenfor konflikten bruker om overgrep mot kvinner, det vil si som er konstruert av overgripene og som normaliserer overgrepene (Tolton 2014).

Aysa-Lastra (2011) har analysert den økonomiske integreringen av internt fordrevne i urbane arbeidsmarkeder, og fant at det er større sannsynlighet for kvinner å arbeide i uformell sektor enn for menn, men samtidig er det indikasjoner som tyder på at internt fordrevne kvinner har en bedre tilpasning over tid til det urbane arbeidsmarkedet (Aysa-Lastra 2011). Det er også en høyere andel kvinnelige hovedforsørgere som ikke er enker blant de internt fordrevne enn blant ikke-migranter eller frivillige migranter. Aysa-Lastra (2011) knytter dette til en mulig selvseleksjon blant internt fordrevne par, hvor det er mer sannsynlig at et en familie med to voksne kommer seg til de større byene enn en husholdning med bare én ansvarsperson. Veldig mange fattige kvinner i byene jobber i uformell sektor, for eksempel som hushjelper og barnepiker (Oldfield og Parnell 2014). Tall over bruk av hushjelp og barnepiker peker på at det at kvinnene har kommet ut på arbeidsmarkedet ikke nødvendigvis skaper balanse mellom kjønnene når det gjelder de andre oppgavene i familien, samt at det offentlige tilbudet og støtteapparatet ikke er godt nok (Oldfield og Parnell 2014).

2.2.5 Intern fordriving

Colombia er et land med mye lovregulering, men mange lovbrudd og lite oppfølging. Resultatet er svak respekt for loven. Likevel er overgangen til fred i Colombia avhengig av en vellykket gjennomføring av et komplekst juridisk prosjekt (García-Godos og Lid 2010).

I 2004 erklærte Colombias Høyesterett at situasjonen til de internt fordrevne var i strid med den colombianske grunnloven (kjennelse T-025). Tilbakeføring av land og eiendom som oppreising for dette lovbruddet ble konkretisert gjennom implementeringen av Lov 975 av 2005, bedre kjent som *Ley de Justicia y Paz – Rettferdighets- og fredsloven* (García-Godos og Wiig 2014). I 2005 ble det også opprettet et sivilsamfunn-initiativ, en ”kommisjon for oppfølging av politikk relatert til intern fordriving”. Denne kommisjonen har hatt betydning for etableringen av indikatorer og anbefalinger relatert til intern fordriving, og har fra 2007 på oppdrag fra Høyesterett gjennomført flere undersøkelser og rapporter for å monitorere de internt fordrevnes situasjon. Det er satt i gang flere statlige tiltak for beskyttelse av de internt fordrevnes menneskerettigheter, samtidig ble det etablert et landprosjekt for beskyttelse av eiendommene til de fordrevne. Dette muliggjorde registrering av det de ble drevet vekk fra og en viss juridisk beskyttelse ved å forhindre at en tredjepart kunne ta over eiendommene. Dette

prosjektet ble grunnlaget for enheten for tilbakeføring av land (*Unidad de Restitución de Tierras* – URT) som ble etablert under Ofrenes Lov (García-Godos og Wiig 2014).

Erkjennelsen av den interne konflikten var samtidig en erkjennelse av statens ansvar ovenfor konfliktens ofre. Dette ansvaret inkluderte både oppreisning for skader påført av konflikten, samt et ansvar for at konflikten skulle ta slutt. For å handle i tråd med statens ansvar ovenfor sin befolkning ble det nødvendig å arbeide for å finne en varig løsning på konflikten (García-Godos og Lid 2010). Ofrenes Lov er ifølge Saffon (2010 i García-Godos og Wiig 2014) et kompromiss mellom to hovedaktører med svært ulike agendaer, myndighetene på den ene siden og de til ofrenes interesseorganisasjoner og menneskerettighetsorganisasjonene på den andre. Et strandet forslag til kongressen som omhandlet ofrenes rett til tilbakeføring av land ledet frem til en konsensus basert på prinsipper fra *restorative justice*.¹¹ Prosessen knyttet til Lov 975 ble kritisert fra flere hold, blant annet knyttet til *parapolitica*-skandalen som ble nevnt på side ni, samt at den kom til kort for ofrenes rettigheter. Dette var opphavet for Lov 1448.

2.2.6 Ofrenes lov

Colombias Lov 1448 av 2011 kalles *Ley de Víctimas*, som betyr *Ofrenes Lov*. Det var et riktig politisk tidspunkt som tillot en slik lov, det politiske systemet trengte noe for å reparere etter skandalen med paraproessen og tingene som ble avdekt der (García-Godos og Lid 2010), i tillegg til at forholdet mellom myndighetenes økonomiske interesser og kravene om rettferdighet fra menneskerettighetsorganisasjoner og de internt fordrevnes interesseorganisasjoner hadde nådd en slags konsensus.

Landrettigheter er en vesentlig del av Ofrenes Lov. Dersom tilbakeføringen av jord lykkes kan dette bidra til en sterkere rettsikkerhet i rurale områder og en nedbryting av makten til de rurale elitene. Dersom oppreisningen mislykkes er det et nederlag i arbeidet for å sikre borgernes rettigheter og kan føre til en befesting av lokale eliter, hvilket igjen kan føre til en oppsving av volden (García-Godos og Wiig 2014). Lov 1448 representerer en styrking av kvinners eiendomsrett (Summers 2012). For at oppreisningen skal lykkes må den fordrevne

¹¹ Restorative justice: konfliktløsning som omfatter flere enn offeret og overgriperen, slik som familie, venner og nærmiljø. Forklaring på norsk: <https://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/stoltenberg-ii/jd/tema-og-redaksjonelt-innhold/kampanjesider/2008/straff-som-virker-2/restorative-justice/id527591/> (25.05.15)

befolkningen se det som relevant å fremme et krav (*declarar*). Ulike faktorer spiller inn på hvorvidt dette gjøres. ”The decision to declare is shaped by a household’s feeling of vulnerability and its previous economic status in the municipality of origin.” (Ibáñez og Velásquez 2009:433). De husholdningene som hadde en høyere sosial status før fordriving er ifølge Ibáñez og Velásquez (2009) mer tilbøyelige til å fremme krav om oppreising, fordi de har tapt mer og dermed har mer å vinne på oppreising av eiendom. ”However, the higher proportion of larger households and those with female heads among the total declaring shows that vulnerability may also be a strong determinant for declaring.” (Ibáñez og Velásquez 2009:442). De ser det med andre ord som mer sannsynlig at en familie med høy sosioøkonomisk status før fordriving og kvinnelig hovedforsørger tar del i oppreisningssystemet enn en familie som før fordriving hadde lav sosioøkonomisk status og som har en mannlig hovedforsørger.

Det er rettet kritikk mot det normative landskapet som lovgivningen beveger seg innenfor, hvor det tas som gitt at alle ønsker å dra tilbake ”dit de kom fra” at det er mulig å reparere tvungen fordriving/flukt ved å gi folk retten til å vende tilbake, og at mennesker ideelt skal være det stedet de kom fra – uavhengig av hvor mange år det er siden sist de bodde der (Sert 2010). Et premiss for suksessen til Lov 1448 er at den skal tilby et valg. Hva er fritt valg?

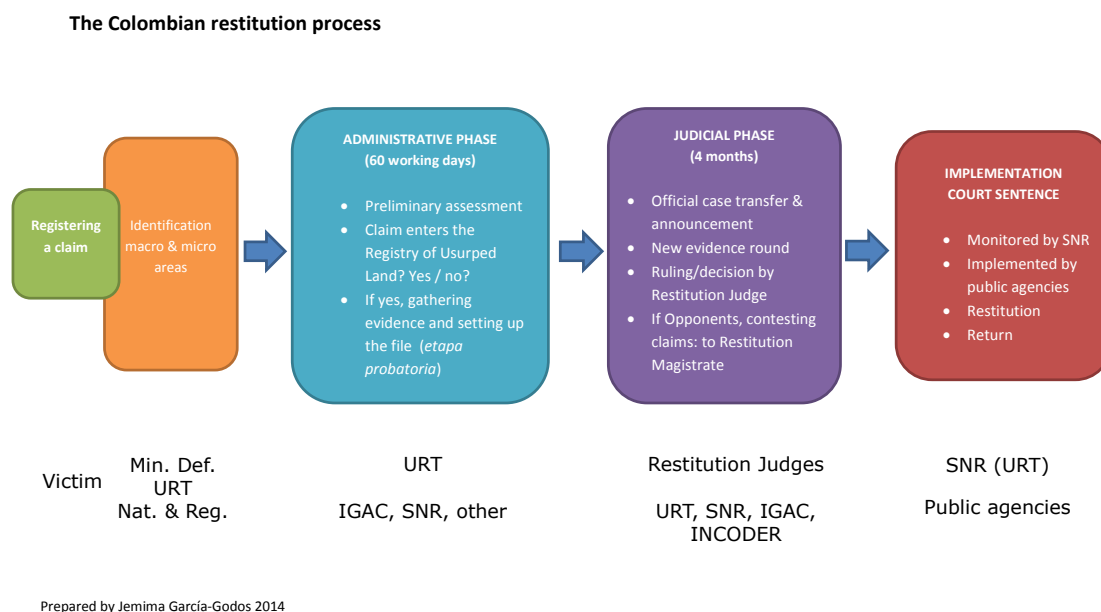
”Riess (2000) argues that for a decision to be a meaningful choice between returning and not returning, two conditions need to be satisfied. First, viable alternatives from which to choose must exist, and, second, the person making the decision must have full information about these alternatives.” (Stølen 2007:130).

Loven kan kritiseres for å reprodusere og forsterke en essensialistisk og stedsbundet diskurs i konflikt-/fredslitteratur og –tiltak, med en implisitt forventning og et underliggende krav om at med mindre folk vender tilbake og blir der, så er programmet mislykket. Dette får uttrykk som en generell holdning og gis form blant suksesskriteria i fredsprosess (Sert 2014). ”[...] the definition of what exactly ”reconstruction” means changes in line with the state of the international system and the obsessions of the actors that are prominent power holders within it, rather than the objective needs of the populations affected by conflict and war.” (Mac Ginty og Williams 2009:126-127).

Flere av personene jeg snakket med som arbeider innen temaer som oppreising og fordriving var opptatt av hvordan den geografiske og sosiale variasjonen i landet har manifestert seg i et

stort kulturelt mangfold, med en stor variasjon i verdenssyn. Derfor er et svært viktig aspekt ved Ofrenes Lov dens spesifikasjon om at oppreisningen skal ha en tilnærming som tar hensyn til mangfold og ulikheter (*enfoque diferencial*).¹² Dette innebærer å ta hensyn til personer med spesielle behov, samt å opprettholde minoriteters rettigheter. Det er derfor viktig at systemet fra topp til bunn har tilstrekkelig kunnskap om ulike verdenssyn og tradisjonelle livsstiler. Ifølge de jeg traff som jobber med implementeringen av Ofrenes Lov er det et stort forbedringspotensiale når det gjelder å oppfylle disse rettighetene.

Loven er detaljert i sin beskrivelse av hvordan hovedintensjonen skal operasjonaliseres. Innbakt i loven ligger et krav om visse institusjoner som hver på sin kant har ansvar for gjennomføringen av ulike aspekter ved loven. Den er også eksplisitt når det gjelder den byråkratiske prosessen hver sak skal gjennom fra registrering av krav til implementering. Når det gjelder tilbakeføring av eiendom er dette ved en rettskjennelse som så skal følges opp. Dersom en IDP ønsker å benytte seg av retten til tilbakeføring av land er dette i korte trekk prosessen som står fremfor dem (se Figur 3):

Figur 3 Tilbakeføring av land i lys av Lov 1448 av 2011 (Kilde: García-Godos og Wiig 2014)

¹² Enfoque diferencial: <http://www.unidadvictimas.gov.co/index.php/en/438-enfoques-diferenciales> (25.05.15)

Ifølge IDMC (Bilak et al. 2015) har det siden 2011 blitt registrert 64.815 søknader om tilbakeføring av land, innen juni 2014 var 2.687 registreringer ferdig godkjent. Det er med andre ord en langsom prosess.

2.3 Tilbakevending: å vende hjem?

Utgangspunktet for problemstillingen i denne oppgaven er å finne ut hvordan internt fordrevne kvinner stiller seg til denne konsesjonen, hvordan de stiller seg til tilbakevending. Loven er kritisert for å basere seg på et essensialistisk stedssyn, og derfor er det interessant å finne ut mer om kvinnes stedssyn i form av hvordan de ser på hjem. Et essensialistisk perspektiv på hjem utfordres av de som stiller seg kritiske til tilbakevending.

Stølen (2007) skriver om flyktninger fra Guatemala til Mexico og deres forhold til hjemlandet:

”For most people, but especially for adult males, access to land appeared as the major motive for their return to Guatemala.” [...] ”*Mi tierra* did not refer to their place of birth or where they used to live before exile, but rather to any place in Guatemalan national territory that could provide enough land to secure their livelihood.” (Stølen 2007:130)

Den årsaken som oftest ble nevnt for å ikke ønske å dra tilbake akkurat der hvor de hadde bodd før de måtte flykte var at de ikke trodde jorda var stor nok til å fø på den voksende familien. Menn var mer positive enn kvinner og unge til tilbakevending til Guatemala, særlig de som hadde vært aktive i forhandlinger og forberedelser. Det var også i stor grad menns ønsker som ble etterfulgt. Kvinner var generelt mer skeptiske, særlig på grunn av bekymring for sikkerhet, men også på grunn av det de hadde oppnådd i Mexico: grunnleggende infrastruktur, matsikkerhet ved egen dyrking, samt tilgang på jobber for deres unge ugifte barn som bidro til familiens samlede inntekt. De som hadde minst lyst til å dra var tenåringsene, som var født og hadde levd store deler av livet sitt i Mexico. Stølen forklarer disse prioriteringene i lys av Hage (1997) sitt begrep ”sense of possibility”. En opplevelse av potensiale og muligheter er sentralt for hjem.

“I found that, in addition to security in the sense both of protection from violence and of sustainable livelihoods, what Hage (1977) calls a ”sense of possibility” was characteristic for my informants’ notion of ”home”. ”Sense of possibility” challenges the passive notion of ”home” as mere shelter and attaches to it the opportunities for change and improvement. For these returnees, ”home” is where they have family around, where they have enough resources

to make a good living and where they can be with people with whom they share certain experiences and visions for the future.” (Stølen 2007:133).

Med utgangspunkt i gjenoppbyggingen i Sri Lanka post-tsunami belyser Brun og Lund (2008) hvordan ulike forståelser av rettigheter knyttet til steder og rom bidrar til å skape frustrasjon i forhandlinger mellom de som er involvert. De beskriver en situasjon hvor det ikke i stor nok grad anerkjennes at også rom er en del av gjenreisingen, ettersom gjenreisingen skjer og produseres i et rom med konkrete verdier og (makt)strukturer. Det er ikke nok å tilby boliger dersom gjenreisingen ikke tar inn over seg det sosiale landskapet de fordrevne befinner seg i, og som ligger som et bakteppe for deres behov for assistanse. Dette er et bakteppe av maktstrukturer som lå der fra før. ”Major dilemmas and insecurities related to homemaking have been identified, such as whether to stay put or move, and whether in refusing one option and choosing another means losing the right to assistance to build a house.” (Brun og Lund 2008: 284). Beskrivelsen til Brun og Lund illustrerer en parallell til dilemmaene som møter kvinnene jeg har snakket med. Dette er problemstillinger de og deres familier må ta stilling til i møte med Ofrenes Lov. Det er problematisk om de opplever at den formen for oppreising de blir tilbudt ikke adresserer de underliggende samfunnsutfordringene som kan ha bidratt til fordrivingen, eller at oppreisnings form ikke egentlig svarer på det som er deres behov.

3. Sted, hjem og mobilitet: teoretisk rammeverk

Det hjem som bygges og oppleves skjer i en strukturell sammenheng, omgitt av et institusjonelt begrepsapparat og implisitte definisjoner. Den faglige forståelsen av hjem skjer også i en sammenheng, et teoretisk rammeverk, en faglig kontekst. Hva sted, stedsløshet og hjem betyr i samfunnsgeografi har endret seg i takt med fagets paradigmeskifter (Kuhn 1970, Johnston 1991, Hubbard et al. 2005). Regionalgeografi møtte kritikk for å være for deskriptivt og avdekke mønstre uten å formulere lover. Dette innledet den ”kvantitative revolusjon”. I denne nye forståelsen ble rom forstått som tomt, et åsted for interaksjonen mellom objekter (slik som sted, eller menneske). Idealet om å nå en status som naturvitenskap reflekterte seg i begrepet ”spatial science”. Denne retningen ble gradvis møtt med kritikk for å komme til kort i teoriutviklingen, men har likevel hatt stor påvirkningskraft. Atferds- (*behavioural*) og humanistisk geografi var to relaterte og sentrale fagtradisjoner som utviklet seg med bakgrunn i kritikken mot spatial science (Hubbard et al. 2005).

Atferdsgeografi var også vitenskapelig inspirert, av psykologien. Et viktig bidrag er anerkjennelsen av individuelle forståelser av virkeligheten og dermed av geografi. Kjernen er en tanke om at det er irrelevant å skulle analysere atferd ut fra en objektiv verdensbeskrivelse, siden mennesker prosesserer inntrykk som ikke er komplette etter en slik definisjon. Det er mer meningsfylt å undersøke menneskers atferd sett i sammenheng med det rom er for dem, altså et fokus på ”geographies of the mind”. De trekker frem William Kirk (1963) som den som sies å ha introdusert denne tankegangen i geografien:

”Kirk thus believed it was the behavioural, not the objective, environment that provided the basis for human behaviour and decision-making. In effect, this idea challenged the idea that human responses to environmental stimuli are based on the environment as it is perceived to be. The implication here was that human beings do not make decisions based on full, accurate and objective information about what exists in the world, but on what our senses tell us exists and what our brain is capable of dealing with” (Hubbard et al. 2005:35).

Dette perspektivet – at virkeligheten vi tar avgjørelser ut fra er avhengig av hva vi mentalt er i stand til å håndtere – er et interessant perspektiv å ha i bakhodet når det gjelder kvinnene i datamaterialet. De tar tross alt stilling til hva som er reelle valg og verdier i sitt liv basert på perspektivet de ser ting fra, ikke det perspektivet man ser fra strukturelt hold eller fra akademisk, overordnet hold.

Humanistisk geografi søkte å forstå forholdet mellom mennesker og deres omgivelser fra et fenomenologisk, eksistensialistisk perspektiv. Disse filosofiske retningene er ulike men har til felles et syn på virkeligheten som konstruksjon. Skillet mellom subjekt og objekt avvises og man har heller et undersøkende forhold til "being in the world", ved å fokusere på menneskets agens, og menneskers evne til å oppleve og skape sin egen subjektive virkelighet. En viktig del av grunnlaget for denne tankegangen var den eksistensialistiske tanken om at virkeligheten er skapt av menneskelige agents frie handling. For eksistensialister er forholdet mellom mennesker og deres omgivelser karakterisert av den fysiske tilstedeværelsen: man tar opp fysisk plass og interagerer med andre fysiske objekter (men virkeligheten slik vi oppfatter den er skapt av meningskonstruksjon).

"In essence, then, existential ideas propose that humans create the world through the (mental) projection of meaning onto the physical phenomena – other people, places and objects – they encounter as they move through geographical space (Mugerauer, 1994)" (Hubbard et al. 2005:38).

I samfunnsgeografien utviklet dette synet seg til et fokus på sosial konstruksjon av steder. Det vil si rom, definert som abstrakt, gis mening og følgelig omskapes til sted – gjennom handling og tanken til menneskelige agenter.

Det følger av et slikt perspektiv at inngående beskrivelser og et fokus på individet er nødvendig for å kunne forstå forholdet mellom mennesker og verden. Erfaringen sees som et sentralt aspekt ved virkeligheten. Av dette følger betydningen av å forstå og anerkjenne integreringen av hverdagslivets erfaringer i menneskers møte med steder og miljø. Denne helheten beskrives som subjekters *livsverden*. Intensjonaliteten i menneskets møte med omgivelsene er et viktig aspekt ved denne forståelsen. Humanistisk geografi kan fra dette perspektivet beskrives som samfunnsgeografi som kaster lys på det relasjonelle møtet som "brings the world into existence for each person (Prince, 1980)" (Hubbard et al. 2005:40). Verden er ikke bare noe man oppdager, men noe man skaper, og den blir til i mentaliteten og den fysiske kroppens møte med (andre) ting. *Møtet* har vært et viktig fokus for studier av bevegelse, rom og *dwelling*. Til sammen danner disse perspektivene en i større grad menneskesentrert samfunnsgeografi enn atferdsgeografi.

En viktig kritikk mot både atferds- og humanistisk geografi handlet om at de begge i for stor grad fokuserer på "det lille liv" (mikroperspektivet, individet) og dermed går glipp av et

veldig sentralt aspekt ved virkeligheten: den materielle konteksten som er åsted for all menneskelig handling. Denne kritikken baserer seg på et tverrfaglig strukturelt perspektiv på samfunnet. Blant geografiske retninger som kaster lys over strukturer som reproducerer ulikhet i samfunnet finner man blant annet marxistisk og feministisk geografi.

Marxistisk geografi rører ved problemstillinger som ujevn utvikling ruralt og urbant og sammenhengen mellom dette og kapitalistisk akkumulering av goder. Harvey (1982) skrev blant annet om kapitalismens manifestasjon i byrommet, ved at romlig deling av klassene fungerer som en undertrykkende faktor ovenfor arbeiderklassens motstand, samtidig som forskjellene forsterkes ved ujevn verdiutvikling av eiendommer.

”In effect, by placing the poorer classes (particularly surplus labour) in marginal urban spaces with inadequate social infrastructure, capitalism denied an adequate quality of life to these people, excluded them from participation in political life and thus prevented them usurping the bourgeoisie” (Hubbard et al. 2005:48).

Feministisk geografi har fokusert på strukturer som reproducerer kjønnsulikhet, og rollen *rom* spiller i opprettholdelsen av ulikhet mellom kjønnene.

”Social feminists broadened Marxist research on home through their emphasis on the twin processes of patriarchy and capitalism. [...] In addition, socialist feminists challenge the Marxist notion that the home is only a site of social reproduction, not a workplace.” (Blunt og Dowling 2006:16).

Feministiske geografer har studert hvordan ulikhet mellom kjønnene manifesteres i byrom og i hjemmene, spesielt kvinners segregering fra resten av samfunnet ved deres mangel på tilgang til arbeidsmarkedet og fritidsaktiviteter. Fokuset var først og fremst på kvinner heller enn på interaksjonen mellom kvinner og menn. Dette ble begrunnet med behovet for å veie opp for den overveldende mannlige dominansen i geografifaget, både ved andel akademikere og ved deres fokus, og den naturaliserte marginaliseringen av kvinners erfaringer og meninger (Mortensen et al. 2008).

I fagfelt utenfor geografien har som oftest den geometriske forståelsen av sted (en flate hvor ting skjer) vært mest i bruk, Agnew (2011) ser dette som et uttrykk for en modernistisk opphøyelse av abstrakte kategorier og termer og en tendens til å generalisere om disse på tvers av tid og rom, framfor å fokusere på konkrete aktiviteter eller hva kategoriene representerer ulike steder. Hvordan rom forstås har avgjørende betydning for verdien man

tillegger sted. Agnew tegner opp et skille mellom mellom "newtonsk" (*newtonian*) og "leibnizisk" (*leibnizian*) syn på rom (2011:319). Newtonsk rom er det rombegrepet som lå til grunn for middelaldersk tenkning, et rom som er absolutt, tomt og konkret. Leibnizisk rom er moderne: relasjonelt, sosialt og konstruert.

"In both cases, of course, neither space nor place can exist without the other. But the priority obviously differ. As a result, subjectivists, emphasizing the subjective orientation of human actors in places that condition them, are usually Newtonian in their understanding of space and emphasize place, whereas objectivists, emphasizing the role of causal "forces" in human life, tend to a Leibnizian position and refer to location and spatial relations." (Agnew 2011:320)

Agnew retter kritikk mot at nasjonalisme og nasjonalstat bakes inn i et lineært og evolusjonistisk narrativ og blir en selvsagt del av samfunnsviternes virkelighetssyn. Dermed sees nasjonalstaten som en selvsagt geografisk enhet.

"Territory, therefore, in the sense of a spatial block of sovereign control and authority, has been the main way in which the various social sciences (sociology, political science, in particular) have tended to conceive of and privilege space over place (Delaney 2005; Hirst 2005)." (Agnew 2011:323)

Sted sin implisitte betydning som fortidsrelatert og som et lite relevant geografisk nivå blir dermed noe som hører til "den tredje verden" og utvikling betyr implisitt en vei fra sted til rom. I tillegg har radikal samfunnsvitenskap nedgradert sted i lys av kapitalismens redusering av sted til lokaliseringer hvor bruksverdi forvandles til bytteverdi. Dette har ført til en kommodifisering av sted og en frakobling av menneskets realisering i sted. "Sted" sin sammenkobling med fortid, i tillegg til kapitalismens utvikling av stedsløshet, har bragt med seg et stedssyn preget av nostalgi og skjønnmaling av sted slik man liker å se for seg at det var (Agnew 2011).

Agnew trekker frem fire hovedlinjer i nyere samfunnsgeografisk utvikling som kobler sammen sted og rom. Disse er nymarxistisk geografi, humanistisk geografi, feministisk geografi og performativ geografi. Alle avviser den dikotome forståelsen av sted og rom som fra 1600-tallet har preget store deler av samfunnsvitenskapelig og geografisk tenkning. Felles for de ulike perspektivene er et fokus på den *sosiale konstruksjonen* av steder gjennom *praksiser*. I tillegg vektlegger samtlige romlig flyt og steders dynamiske egenskaper, deres koblinger med andre steder. Mye av den nyere forståelsen av sted er med andre ord prosessorientert.

3.1 Sted

Helt grunnleggende kan sted bety en lokalisering eller en konkret bruk av en lokalisering (for eksempel en gateadresse, eller en bolig på den adressen). Videre kan man skille mellom fysisk sted og fenomenologisk rom hvor stedet er lokalisert. Dermed er sted et spesifikt, erfart rom. Steder må ha en lokalisering, men det er da stedet som er spesifikt, mens lokalisering blir et generelt begrep, på linje med rom. Dette kan knyttes til ulike skalanivåer. Utover den geografiske forståelsen av ”et stykke rom hvor mennesker interagerer” eller ”lokalitet” kan sted også være en form for rangering (første plass), en temporal ordning (en hendelse fant sted), og gi uttrykk for sosial posisjon (kjenne sin plass) (Agnew 2011). Sted beskriver det lokale – og tradisjonelle – mens lokalisering eller rom representerer det globale og moderne. Sted assosieres dermed med fortiden mens rom assosieres med nåtid og framtid. ”From one perspective, place is therefore nostalgic, regressive or even reactionary, and space is progressive and radical” (Agnew 2011:319).

Sted brukes i mange sammenhenger og på mange måter. Agnew (2011) spesifiserer tre hoveddimensjoner som sees igjen og igjen på tvers av teoretiske standpunkt. For det første brukes sted for å beskrive en *lokalisering* (location), slik som en by eller en bosetting. Stedet sees da som en del av system hvor mobilitet er innbakt i relasjonene mellom stedene. For det andre kan sted beskrive en serie av ”*locales*” hvor hverdagslivet skjer. *Locales* er åstedene for sosialt liv og miljøforandringer: for eksempel arbeidssted, hjem, kjøpesentre, biler, internettsteder. For det tredje kan sted brukes for å beskrive ”*sense of place*”, det vil si en identifisering med steder som er unikt for lokalsamfunn, landskap, og lignende. *Sense of place* kjennetegnes ved følelse av tilhørighet og en bevisst eller ubevisst deltagelse i stedsspesifikke hendelser. Stedfølelse – *sense of place* – og tilhørighet er relevant med tanke på den videre diskusjonen av hjem og tilbakevending. Dette kan sees i sammenheng med teoretisering knyttet til sted og identitet.

3.1.1 Sted og identitet

Hvordan vi forstår hjem er nært knyttet til vår forståelse av forholdet mellom sted, identitet og praksis. Dale og Tholstrup (2013) knytter stedsidentitet til begrepene stedsbilde, stedstilknytning og stedsfølelse og beskriver bruken som fragmentert og med begrensede muligheter for sammenligning på tvers av studier og caser:

”Det er ingen konsensus i faglitteraturen om hvordan disse begrepene skal defineres, verken hver for seg eller i forhold til hverandre (Lewicka 2011). Samme begrep blir brukt med ulikt innhold av ulike forfattere, noe som gjør at undersøkelser og resultater må sammenlignes med forsiktighet” (Dale og Tholstrup 2013:114).

Relph (1976) skiller mellom tre betydninger av stedsidentitet: *steders identitet* (identity of a place), *stedsidentifikasjon* (identity with a place) og *stedsfølelse* (sense of place).

”Studier av stedsidentitet i betydningen identifisering med sted kan føres tilbake til geografer som Tuan og Relph, men blir kanskje i dag i størst grad fulgt opp innen miljøpsykologisk forskning (Lewicka 2011). Lewickas omfattende oversikt over de siste tiårs forskning på feltet stedsidentitet og stedstilknytning viser at til tross for globaliseringsprosesser og en stadig økende mobilitet er de aller fleste fremdeles sterkt knyttet til et bestemt geografisk område.” (Dale og Tholstrup 2013:114).

Dale og Tholstrup (2013) beskriver stedets identitet (*identity of a place*) som stedets ånd eller karakter, og personens identifisering med stedet (stedsidentifikasjon – *identity with a place*) som i hvilken grad eller på hvilken måte vi identifiserer oss med et sted. Denne identifiseringen med sted kan være sammenvevd med personens egne identitet. Det er i prinsippet ingen begrensning på hvor mange steder en person kan identifisere seg med. Ofte har oppvekststed eller hjemsted en særstilling, dette har trolig en sammenheng med at erfaringer i oppveksten generelt har stor betydning for identitetsdannelsen (Dale og Tholstrup 2013). Rose (1995) beskriver som Relph tre ulike forhold mellom identitet og sted: identifisering med sted, mot sted (antiposisjon), eller ikke i det hele tatt. Rose (1995) mener at en sterk stedsidentifikasjon til ett sted kan stå i veien for en senere tilknytning til et annet sted, uavhengig av hvor lenge man har vært her eller der.

Utvikling av stedsfølelse kan knyttes til minner. Traumatiske opplevelser kan markere et tidsskille og bidra til at man danner ”rosenrøde” minner (Cullberg og Hambro 2007). Dermed kan et fortidssted som ved en sterk opplevelse er skilt fra nåtiden få en aura av lykke som ikke nødvendigvis tilsvarer den stedsfølelsen man hadde. Samtidig kan man intuitivt tenke seg at identifiseringen til nåtidsstedet blir sterkere over tid, ettersom personen investerer mer og mer i sine omgivelser. Sosiale relasjoner som bygges, skolen til barna, butikken på hjørnet, man investerer kanskje bokstavelig gjennom å kjøpe bolig, eller man kan knytte bånd mellom den man mener at man er eller den man ønsker å være og den fortellingen som man mener stedet formidler. Ifølge Vestby (2009) påvirkes også identiteten av hva man tror om stedets fremtid. Dette kan knyttes til viljen til å bo et sted, og til å flytte. Hvilken fremtid ser

man for seg på det stedet? Hvordan passer dette overens med den man ønsker å være, eller mener at man er?

Steders identitet, stedsidentifikasjon og forestillingene om disse er ulikt avhengig av hvem som har fortellerstemmen. Tilbakevending kan sees som en situasjon der stedsidentifikasjon og steders identitet møtes etter en tidsperiode fra hverandre. Det ligger også gjerne en forventning fra ulike parter for hvordan møtet mellom personen og stedet skal oppleves og arte seg. Fra personens side kan forventninger knyttet til egen stedsidentifikasjon være bundet sammen med minner og kanskje et ønske om å forene stedsidentifikasjon med stedet man bærer i minnet (stedsfølelse). Steders identitet kan utvikle seg og derfor være vanskelig å forene med et stedsminne som har stått stille, men de kan også oppleves som passive og ”satte” når de blir kontrastert med personens stedsidentifikasjon som kan ha blitt justert og modifisert i takt med nye erfaringer, møter med nye steder og tilknytning til disse.

En del av det å danne et bånd til et sted er navngiving, og å kjenne det gitte navn. Hammond skriver: ”Naming is one of the ways space can be given meaning and become place” (2004:9). Navn har en historie, og det er de som er på innsiden som kjenner den. Det er også de som står nærmest som har rett til å navngi, og som gir meningsfulle navn. Det å kjenne historien og være en del av navngivingen kan kanskje sees på som en del av det å føle tilknytning og at man er en del av stedets løpende fortelling. I de ikke-formaliserte bydelene i Bogotá kommer denne markeringen av tilhørighet frem som viktig (de Piñeres 2009).

Fried (2000) viser til tidligere studier av arbeiderklassesamfunns vektlegging av fysisk miljø som en meningsfylt del av urbant sosialt liv og beskriver tilknytning til sted som gjennomgående i livene til fattige ”etniske” og innvandrersamfunn. Han ser utviklingen av ”sense of spatial identity” som en viktig del av tilknytningserfaringer i slike lokalsamfunn. En stedsidentitet som er bygd på sammenveving av konkrete fysiske steder og sosiale relasjoner og praksis er veldig sårbar i fordrivingssituasjoner, eller generelt i møte med endring. Fried (2000) påpeker at uavhengig av fysisk miljø og dets stillstand eller utvikling vil sosiale relasjoner alltid endre seg. Strategier som har fungert godt og vært stabiliserende – slik som sterke lokale bånd – kan senere bli en rot til gnisninger og territorielle konflikter.

3.1.2 Sted som praksis

I en klassisk forståelse er sted definert som et punkt eller område med en romlig avgrensing (Agnew 2011). Aktivitet er da stedsbundet. I et konstruktivistisk perspektiv er sted et resultat av handling, praksiser. Stedskapende praksiser definerer steder ved å tilføre innhold. Det er handlingene som står i sentrum, men enda viktigere er meningen bak de. Der sted – og det nivået av sted man er opptatt av – er skapt av praksiser må sted nødvendigvis være mobilt. De som genererer praksisene – mennesker, samfunn – er jo mobile, vi er i konstant flyt. Vi flyter ofte mellom de samme punktene (stedene), men det er viktigere at vi endrer praksis avhengig av hvor vi er. Dette er avhengig av hva vi legger til stedet vi befinner oss – hva vi mener dette stedet er eller skal være for oss – og hva som kreves av oss ulike steder, hvilke forventninger som ligger der. Hammond (2004) bruker et slikt syn på sted i sin analyse av etiopiske flyktningers tilbakevending og deres forhold til hjem:

”Place in my analysis refers to any kind of space that people, through their everyday lives, use, appropriate, and reflect on, thereby generating meaning through practice and association. In the process of place-making, meaning is generated through the particular relationship between physical place and individual and/or collective subject. This connection to place I refer to, with Feld and Basso (1996), as a *sense of place*.” (Hammond 2004:82)

Dette beskriver en stedsfølelse som blir til gjennom praksis, en stedsfølelse som *gjøres*. Hammond (2004) beskriver rom som ”geografisk topografi” som er ny og ukjent for subjektet. Frem til det har blitt inkorporert i en verden av kjent landskap oppleves rom som stort og farlig. Denne ufarliggjøringen – transformasjonen fra rom til kjent landskap – skjer gjennom bruk, praksis og ved å bygge opp bekjentskap. Det er med andre ord en forbindelse mellom sted og hverdagslivets meningsskapende praksis. Stedskaping er en prosess hvor forholdet mellom fysisk rom og subjektet genererer mening (Hammond 2004). Hammond (2004) knytter denne forståelsen av sted som ”en meningsfull lokasjon” til John Agnew’s (1993, 2011) begreper *lokasjon*, *locale* og *sense of place*, som ble beskrevet innledningsvis.

3.2 Hjem

Hjem er et tverrfaglig begrep. Dette kan sees som en funksjon av begrepets mangfoldighet. Denne mangfoldigheten er interessant, men gjør begrepet utfordrende. Det kan diskuteres innen ulike faglige sammenhenger som fokuserer på ulike ting og ofte er referansepunktene utydelige. Shelley Mallett (2004) bemerker i *The Sociological Review* at det har vært lite refleksjon og kritikk av den tverrfaglige hjemforskningen og de mangfoldige og noen ganger

motstridende forståelsene av begrepet. Ifølge Mallett er det sentralt å ha klart for seg hvorvidt hjem er ett eller flere sted, ett eller flere rom, én følelse, følelser, praksis, og/eller en aktiv tilstand av tilstedeværelse. I sin litteraturgjennomgang viser hun begrepets fasetter, men samtidig at det er en vei igjen for å kunne svare på hvordan hjem forstås, hvordan det burde forstås eller hvordan det *kan* forstås. For å besvare dette mener hun man med fordel kan se på de ulike erfaringene og forståelsene mennesker har av hjem samtidig som man vurderer faktiske og potensielle teoretiske og metodologiske tilnærminger. Både erfaringer med hjem og studiet av det er verdiladet, og derfor er det viktig at forskere som bruker begrepet er tydelige på egen motivasjon og mening med temaet. Et så mangfoldig og subjektivt begrep kan gjøre det utfordrende å se forbi egen erfaringsverden.

I miljøpsykologi har man i flere tiår befattet seg med forståelsen av hjem. I *Journal of Environmental Psychology* presenterer Sixsmith (1986) en fenomenologisk studie av hjem slik det oppleves av mennesker i deres hverdagsliv. Studien baserer seg på systematiske dybdeintervjuer med fokus på de personlige og flerdimensjonale aspektene ved hjem. Hun fremhever to hovedfunn, for det første at det finnes ulike former for hjem, for det andre at det er en sameksistens mellom ulike hjemforståelser. Hun analyserer forholdet mellom ulike hjembetydninger i en tredelt modell hvor hun skiller mellom ulike erfaringsnivå: det personlige hjem, det sosiale hjem og det fysiske hjem. I samme tidsskrift presenterer Smith (1994) en studie med fokus på å identifisere *essensielle kvaliteter* ved hjem ved hjelp av strukturerte intervjuer med 23 heterofile personer hvorav 11 var par. Et undermål var å finne *essensielle* forutsetninger for å utvikle tilknytning til boligen. Fokuset på hjem er kontekstuell, det vil si opptatt av hvordan hjem skiller seg fra andre huslige miljø. Studien bekrefter empirisk støtte for den forventede betydningen av kontinuitet, privatliv, ”selvutfoldelse”, sosiale relasjoner, varme og den fysiske strukturen som essensielle karakteristikk for hjem. Dette er i tråd med Stølsens (2007) beskrivelse av guatemalske kvinners prioriteringer. Datamaterialet indikerer stor grad av konsensus mellom menn og kvinner når det gjelder essensielle hjem-kvaliteter, men forskjeller når det gjelder *vektlegging* av de ulike temaene. Studien taler for at hjem-kvaliteter er felles for kvinner og menn. Betydningen av gode interne sosiale relasjoner utmerker seg som svært betydningsfullt (Smith 1994).

I samfunnsgeografi er det hovedsakelig boligstudier (*housing studies*), marxistisk og humanistisk geografi som har utgjort et rammeverk for forståelsen av hjem og som har

påvirket den geografiske forståelsen av begrepet (Blunt og Dowling 2006). Videre har feministisk geografi hatt stor påvirkning på utviklingen av denne forståelsen. Innen boligstudier kan man tegne opp fire hovedkategorier av vinklinger mot hjem. Disse er *boligpolitikk*, de *samfunnsøkonomiske aspektene* ved boligmassen, *boligens utforming* – hvor man ser kobling mellom design og sosial og kulturell kontekst, og *opplevelsen og meningen av hjem*. I marxistiske rammeverk konseptualiseres hjem som rom for sosial reproduksjon (Blunt og Dowling 2006). Rollen hjem spiller i dette perspektivet er å sikre at arbeidere kan fortsette å arbeide, ved å tilby emosjonell og fysisk hvile/restitusjon. I tillegg anses hjem som et åsted for ideologisk reproduksjon av kapitalismen. Spesielt idealet om ”egne hjem” – å eie egen bolig – bidrar til å binde folk til det kapitalistiske system, både ved at de blir økonomisk avhengige og ved at de identifiserer seg med, og har noe å vinne på at systemet opprettholdes. I et humanistisk geografisk perspektiv er fokuset på menneskers agens og kreativitet sentralt. Humanistiske geografer forsker på hvordan steder har mening og er betydningsfulle for mennesker. Humanistiske geografer fokuserer på hvordan hjem er et betydningsfullt sted, hvordan folk relaterer seg til og opplever sitt husly (dwelling) samt hvordan vi skaper ”sense of home” i betydningen ”comfort and belonging” (Blunt og Dowling 2006:11).

Geografene Alison Blunt og Robyn Dowling (2006) bruker hva de kaller et kritisk geografisk perspektiv for å definere hjem. De beskriver hjem som et produkt av tre sammenvevde dimensjoner. De mener at hjem for det første kan forstås sett i lys av *forholdet mellom det materielle og det følelsesmessige*. For det andre som en enhet i *forbindelse med makt og identitet*. For det tredje i lys av sine *grenseoverskridende* kvaliteter når det gjelder *geografiske nivå og sosial rolle*. De bygger på Heideggers ([1978]2011) skille mellom ”building” og ”dwelling” og Young (1997) sin kritikk av det mannlige maktperspektivet som overfokuserer på ”bygninger” (offisielle bygninger, signalbygg) som viktigere enn ”dwellings” (boliger), hvordan dette inngår i en undergraving av det kvinnelige perspektivet og er en funksjon av kvinners underlegne rolle i samfunnet. De lener seg også teoretisk på antropolog Daniel Miller og hans utvikling av materiell kultur –perspektivet, samt hans forståelse av forholdet mellom mennesker og den materielle og sosiopolitiske strukturen i boligen (dwelling). Blunt og Dowling (2006) beskriver forholdet mellom det hjemlige og det ikke-hjemlige som et begrepspar som ikke består av to gjensidig utelukkende kvaliteter men som heller bør beskrives som egenskaper på et spektrum hvor den ene aldri eksisterer uten

den andre. De trekker på Freud sine begrep *heimlich* og *unheimlich*, og siterer Gelder og Jacobs (1998) om dette dynamiske forholdet:

”An ”uncanny” experience may occur when one’s home is rendered, somehow and in some sense, unfamiliar; one has the experience, in other words, of being in place and ”out of place” simultaneously” (Gelder og Jacobs 1998:23 i Blunt og Dowling 2006:26).

Denne beskrivelsen setter ord på den følelsen en migrant kan oppleve ved tilbakevending til det man tidligere opplevde som hjem, og som har utviklet seg til å bli både hjem og ikke-hjem. Dette paradokset beskrives også av informantene, for eksempel om hvordan det var å komme på besøk til landsbyen og møte de som bor der nå og å bli oppfattet av dem som en fremmed. Begrepsparet og paradokset de inngår i er også veldig relevant for den pågående indre forhandlingen som informantene (og trolig migranter generelt) opplever og utøver i sin uferdige redefinering av hjem ut fra deres nåværende livssituasjon og bosted.

3.2.1 Privat og offentlig rom

Hjem kan være et sted som kan defineres med x- og y-koordinater eller grader, det kan være det spesifikke huset man bor i og hvordan dette er utformet og innredet, og det kan være en mellomting av disse. For noen kan begge disse aspektene være mindre viktige enn relasjonene i hjemmet, praksisen og individene som skaper et hjem i samspillet mellom hverandres praksiser. Disse praksisene skjer et sted, men de skjer også på et tidspunkt. En avgrensing for ulike former for hjem kan være tid. Barndomshjem for eksempel, eller et hjem vi besøker til visse tider, slik som hytte – et feriehome. I tillegg til å være situert i tid og rom er hjem kjønnnet (Haraway 1991). Der hjemmet har betydningen ”hus” har kvinner tradisjonelt vært nært assosiert med hjemmet, i et patriarkalsk samfunn er dette deres arena.

”Home is often referred to as the ”quintessential place”, and is defined as a place of caring, safety and belonging. This idealized notion of home has been critiqued by feminist scholars who point out that for women and others who have been victims of abuse, home may have a very different set of associations such as fear, danger, and lack of control (Rose 1993).” (Kabachnik 2010:139).

”As Gillian Rose (1993) points out, humanistic geographers’ characterization of home as an essential grounding of human identity is masculinist, reliant on the experiences of men rather than women” (Blunt og Dowling 2006:15). Den hjemlige sfæren kan være utrygg, fordi hjemmet i patriarkatet er definert som privat, og lukket for samfunnet. Det som skjer innenfor

husets fire vegger er dermed mer definert av maktforholdene og rollefordelingen mellom beboerne enn det er av storsamfunnets normer.

Kvinnefrigjøringen på 1900-tallet utfordret skillet mellom privat og offentlig sfære ved at kvinnene gikk ut av det private og inn i offentligheten. Stemmeretten, retten til utdanning og til likestilling på arbeidsmarkedet er eksempler på dette. Ifølge Friedan (1963) kunne kvinner bare frigjøres i de offentlige sfærer: gjennom arbeid utenfor hjemmet, gjennom å delta i det politiske liv og ved å utdanne seg (Blunt og Dowling 2006). Ifølge konstruktivistisk teori ligger sosial konstruksjon til grunn for det vi tenker på som naturlige skiller når det gjelder privat og offentlig rom. Dette skillet er dermed påvirket av sin geografiske og historiske kontekst (Mallett 2004, Marston 2000). Opplevelsen av uhemmelighet kan relateres til brytningspunktet mellom privat og offentlig, men dette brytningspunktet er ikke absolutt: "Hjemmet kan oppleves som "ikke-hjemlig" på ett tidspunkt, men kan forandre seg til å være hjemlig på et annet. På den annen side kan også marginaliserte kontekster oppleves som hjem (hooks 1990; Brun & Lund 2008; Azmi & Lund 2009)." (Lund 2013:136).

En kritikk mot det vestlige feministiske synet på privat og offentlig sfære og koblingen med kvinnefrigjøring kommer fra minoritetsperspektiv. Kvinnelige slaver hadde ikke en erfaring av hjem som den som beskrives i tradisjonelle fremstillinger. Heller ikke betalte tjenestefolk hadde dette normative forholdet til hjem og familie. Man var i andres hus, og noen var selv identifisert som andres eiendom. Denne kritikken er også relevant for vår samtid. Det er mange mennesker som lever store deler av sitt liv under arbeidsgiverens tak.

"Recent feminist thinking on home has drawn on poststructuralism and postcolonialism to build upon the more complex notion of home that emerges from a critique of the simple equation of home with a private sphere. [...] The liberal feminist conception of home as separate and overwhelmingly oppressive reflects the concerns of white, western, middle-class feminists, without interrogating the specificity of such concerns" (Blunt og Dowling 2006:19)

Hjemmet kan være et motstandssted (hooks 1990, Blunt og Dowling 2006). Synet på hjem som et sted for motstand, og et sted hvor den undertrykte kunne finne styrke, utvikle seg og "nurture our spirits" kan knyttes opp mot det perspektivet som kommer frem i intervjuene med mennesker som jobber med minoriteters rettigheter og tilpasning av implementeringen. Videre i denne kritikken kan det beskrives en sammenheng mellom hvordan en fremmedgjøring på grunn av omstendigheter, for eksempel migrasjon, kan føre til en utvikling av forholdet mellom hjem, sted og person.

”At times home is nowhere. At times one knows only extreme estrangement and alienation. Then home is no longer just one place. It is locations. Home is that place which enables and promotes varied and everchanging perspectives, a place where one discovers new ways of seeing reality, frontiers of difference.” (hooks 1991:148 i Blunt og Dowling 2006:20)

Dualistiske forståelser av hjem	
Home	Work
Feminine	Masculine
Private	Public
Domestic	Civic
Emotions	Rationality
Reproduction	Production
Tradition	Modernity
Local	Global
Stasis	Change

Tabell 1 Dualistiske forståelser av hjem (Kilde: Blunt og Dowling 2006:17)

Blunt og Dowling (2006:17) presenterer ulike dualismer som kan knyttes til hjem og som i stor grad har ligget strukturelt til grunn for forståelsen av hjem (se Tabell 1). Et problem med dualismer er at de ikke er likeverdige, den ene halvparten forstås som bedre eller viktigere. Datamaterialet som presenteres utfordrer flere dualismer, for eksempel *statis/change*. Dette ved at kvinnene selv uttrykker endringer i sitt hjem. Hjemmet deres er ikke statisk. Dette bryter med hjem forstått som en representasjon av stedfasthet, eller et absolutt sted. En utfordring for tilbakevending er den potensielle forventningen om at man skal kunne vende tilbake til noe som i sin natur er foranderlig.

3.2.2 Å skape hjem

Med skapt hjem menes både praksiser og de materielle aspektene som bolig og økonomi. Jeg deler dette delkapittelet i to hoveddeler: *praksis* og *materialitet*. Under praksis hører ritualer og roller. Den hjemskapende praksisen kan være en sosial eller ensom aktivitet. Under materialitet hører økonomiske rammer og begrensninger for boligens form og kvaliteter. I analysen skiller jeg mellom sosiale aspekter ved hjem, hjemskaping slik det er forstått som praksis, og de materielle kvalitetene, men her tar jeg for meg de sosiale aspektene i hovedsak sammen med hjemskaping og senere under *mobilitet*. Informantenes beskrivelser av de sosiale sidene ved hjem utdyper den sosiale skapingen, i tillegg har dette sterk sammenheng

med deres *opplevelse* av hjem, som er funn heller enn teoretiske øvelser. Jeg fokuserer på aspekter som har relevans for hvordan man kan forstå hjemskaping i fordrivingskontekst.

”In essence, housing embodies and reflects political, cultural and legal positionings in society and is an important dimension of people’s identities, protection and rights. Thus, when exploring the relationship between housing and homemaking in recovery processes, ”house” becomes something that is both material and imaginative (symbolic) and at the same time an articulation of identity and power (Blunt & Varley, 2004; Blunt & Dowling, 2006).” (Brun 2008:278)

Generelt bedømmes kvinner ut fra sitt hjem, hvor god ”hjemskaper” hun er (Mortensen et al. 2008). I mange kulturer er det en viktig kvinnelig egenskap å kunne skape hjemlighet og komfort, dette er knyttet til trygghet (Mallett 2004).

Praksis

De huslige ritualene kan sees som en måte å skape den tryggheten som forbindes med *husly* (*dwelling*), det omfavnende og etterlengtede hjem, et ”shelter”. Huslige ritualer kan være begivenheter og markeringer av stor betydning for familien og familiemedlemmers roller, slik som jubileer eller bryllup. Det kan også være små hverdagsritualer slik som felles måltider eller huslige oppgaver som må gjøres. Det kan være mange ting midt i mellom, som julefeiring eller bursdagsmiddager. Ritualene har i stor grad en tydelig rollefordeling når det gjelder faste oppgaver. Tradisjonelt kvinnelige oppgaver slik som matlaging og måltidsforberedelser, dekorasjon og forsterking av sosiale bånd inngår i kvinnens rolle og forventninger som et patriarkalsk samfunn som Colombia stiller til henne. Ritualene og oppgavene som faller innenfor kvinnens rolle kan utgjøre en stor del av kvinners erfaringsgrunnlag, og ligge til grunn for hennes vurdering av egen verdi og tilstrekkelighet, som illustrert av Skomsvold (2009). Ann Romines (1992) mener at hjemskapende ritualer dominerer i skjønnlitteraturen skrevet av kvinner. I tillegg til å være formet av kjønn er hjemskapende ritualer preget av klasse og rase. For svarte amerikanske kvinner har for eksempel slike ritualer vært nært knyttet sammen med slaveriet.

Hjemskapende ritualer skjer også i et metafysisk landskap. Religiøs tro innebærer spesifikke trosrelaterte og -bekreftende rytmer og normer for ekstraordinær og hverdagslig praksis, og husholdningene er en del av dette. Inga Bryden (2004) skriver om hvordan tradisjonelle hus i Jaipur (*haveli*) er et kjønn og ”inhabited domestic space”, og hvordan hindu-arkitekturprinsipper (*Vastu Vidya*) former de hjemskapende praksisene, slik som husets

dimensjoner og retning, og retningen på husholdsaktiviteter. Dette kan være hvilken himmelretning man bør være vendt mot under tilberedelsen av mat, eller hvilken retning man bør ligge mot med hodet når man skal sove. Hun skriver "the pattern of household activity in the *haveli* follows the movement of the sun, and the nature of the activity reflects the character associated with the direction" (Bryden 2004:36 i Blunt og Dowling 2006:58). Utøvelsen av kvinnens hverdagspraksis og de ritualer som hennes rolle er ansvarlig for styres med andre ord i varierende grad av ytre strukturer, slik som religion.

Hjemmets utforming kan signalisere noe om tilstanden innenfor veggene. Dohmen (2004) skriver om kvinner i Sør-India som to ganger om dagen dekorerer dørstokkene: "Dohmen studies these acts of design through a performative reading of the relationships between home and the world, and argues that the designs create a space of belonging not only for individual women and their families, but also for the community at large." (Blunt og Dowling 2006:58). Kvinnens rolle som hjemskaper utgjør en stabiliserende rolle, en harmoniserende effekt, ikke bare for de som "hører til" i hennes hjem men for samfunnet.

Boligkarrieren til personer kan beskrives med fokus på individet og husene personen bor i gjennom sitt liv, og gjennom dette på hvordan boligen spiller en ulik rolle og rommer ulike aktiviteter i ulike faser eller stadier av personens liv. Dette er kanskje mest omtalt i vestlig middelklassesammenheng hvor man knytter livsfasene til noen typiske, karakteristiske boligskifter. Når det gjelder mennesker med andre materielle forutsetninger og annen kulturell bakgrunn kan dette perspektivet illustrere det uvanlige og dramatiske i de skiftene som informantene har gjennomgått. Samtidig kan man si at det ikke bare handler om å endre boligtype etter livsløp, praksisen endres også. Den hjemskapende praksisen endres og hjem endres ut fra dette – uavhengig av bosted. Et og samme hus vil kanskje endre hjemkarakter kun ved at beboerne beveger seg gjennom sine livsløp og endrer praksis deretter.

Boligkarrieren til IDPs er gitt en helt annen retning enn det de hadde tenkt. Barna har blitt gitt en annen fremtid enn det foreldrene kanskje i utgangspunktet hadde tenkt å gi de. Her er det en kontrast mellom én av informantene som forteller at hun og mannen uansett hadde tenkt å gi sønnen det livet han har nå, bare bedre (flere materielle goder og mer trygghet), og andre som bygget livene sine opp mot et ideal om at barna skulle bo rett ved foreldrene resten av livene sine, eller at de skulle nyte av de investeringene foreldrene gjorde der de bodde.

Chow og Healey (2008) bruker livsfaseendringen i overgangen fra barndomshjem til universitet som case for å undersøke samspillende variabler som påvirker stedstilknytning (*place attachment*) og stedsidentitet (*place identity*). De fremhever hvordan informantenes historier om denne overgangen viser en vedvarende bekymring for tap av sted, i form av oppsmuldring av tilhørighetsfølelse, tap av tilknytning og kontinuitet, samt en undergraving av *hjem* sin evne til å symbolisere selvet. Fordi stedstilknytning og stedsidentitet er sammenvevd og henger sammen med, og forandres med, tid og rom, er de sårbare for endring. Det er nødvendig å anerkjenne betydningen av endring for å forstå betydningen og opplevelsen av sted (Chow og Healey 2008). Utfordringen som ligger i å skape nye hjem kan sees som en slik forstyrrelse fordi hjem ”constituted an anchor for place-dependent memories; a place-referent continuity (Speller et al., 2002)” (Chow og Healey 2008:371). Mellomspillet etter bruddet med barndomshjemmet og i etableringsprosessen på det nye stedet beskrives som en utvikling av en ny forståelse av selv og stedsidentitet:

”In so far as it is conceived as a disrupting process of place attachment and place identity, the transition may invoke a profound sense of *dislocation* – expressed, for example, within accounts of place alienation, nostalgia and disorientation (Dixon & Durrheim, 2004). Such a marginalisation of place has been referred to as ”dislocation” by Breakwell (1986).” (Chow og Healey 2008:371)

I nyetableringen etter dette bruddet brukte studentene kontinuitet i relasjonen med konkrete steder som en mestringsstrategi:

”Participants’ tendency to maintain close relations with a specific place made it clear that continuity (both across time and situation) is a defining feature of place attachment and place identity.” (Chow og Healey 2008:371)

Kontinuitet er nødvendig i prosessen med å gjenskape balanse i tilhørighet og tilknytning til sted. En mulighet til tilbakevending kan i dette lyset virke som enda et truende brudd på kontinuitet i en situasjon hvor sårbare personer har arbeidet for å bygge opp en slik struktur og dermed lagt grunnmuren for tilhørighet og tilknytning – og hjem.

Materialitet

Blunt og Dowling (2006) trekker frem tre aspekter ved den økonomiske betydningen av hjem og hjemmets økonomiske forbindelser. Disse er den økonomiske betydningen av bolig både samfunnsøkonomisk og for individene, sammenvevingen mellom sosiale, økonomiske, og

kulturelle distinksjoner mellom folk og grupper som utgår fra husholdningsøkonomi, og arbeid i hjemmet.

Første aspekt understreker den økonomiske verdien av huset-som-hjem som et åsted for konsum. Alastair Greig (1995) beskriver de ”fordistiske” hjemmene som beholdere (containere), for masseproduserte ting som kjøleskap, TV-er, osv. I løpet av 1950-tallet vokste det frem en diskurs rundt innredning som ble rettet mot kvinner og knyttet opp mot et bilde på deres frihet; friheten til å forme sin tilværelse. Dette var i en verden der hennes tilværelse først og fremst var i hjemmet. Det å sette preg på huset og ved designvalg og innredning gjøre det til et personlig hjem er muligheter som gjelder først og fremst for de som eier egen bolig. Det å leie innebærer mye mindre frihet når det gjelder disse idealene i hjemskaping. Denne utviklingen i materialisme og kapitalisme skaper dermed et skille mellom de som har full frihet (så langt lommeboken rekker) i utforming av huset sitt og de som ikke har det. Forskjellen på å eie og leie blir dermed, i tillegg til aspektet med økonomisk trygghet og investering, et spørsmål om graden av hjemlige kvaliteter ved boligen. Et leid hjem er implisitt et mindre hjemlig hjem? Spørsmålet om å identifisere seg med det kapitalistiske system gjennom å binde seg til eiendomsmarkedet bør ses i sammenheng med denne verdsettingen av ”grad” av hjemlighet.

Andre aspekt peker på hvordan husholdningsøkonomi i form av type bolig er knyttet til sosial status og identitet. For eksempel er husokkupasjon en boform som er assosiert med sosial ulikhet. Samtidig har husokkupanter, ifølge Neuwirth (2005) skapt en stor skjult økonomi i form av et uoffisielt system av leietagere og –givere, som sett blant annet i Bogotá. Dette fører med seg problemer knyttet til eiendomsrettigheter og trygghet i eget hjem. Den sosiale ulikheten som markeres ved okkupasjon og uformelle bydeler kan også sees i lys av de sosiale verdiene som knyttes til det å *eie eget hjem*. Det å eie eget hjem (eller at banken eier det) signaliserer som nevnt en større grad av *hjemlighet* enn dersom man leier, som igjen er mer hjemlig enn å okkupere, eller bo hos andre (for eksempel foreldre). Nederst på rangstigen de fleste steder er nok det å bo ute – å ikke ha noe sted å bo.

”Those buying a house are presumed to be properly capable of making home, of creating a place that is secure, comfortable and welcoming. It is ownership that makes ”real and possible the control, the security, the status, the family life that people seek through their houses” (Rakoff 1977: 94)” (Blunt og Dowling 2006:93).

Brun (2013) fremhever hvordan personer i en fordrivingssituasjon bygger hjem i sine midlertidige boliger og utøver hjemproduserende praksiser i ventetiden. Boligens funksjon som utstillingsvindu er viktig for å markere personenes identitet og sosiale status, både ved sin plassering og form. Brun forteller om hvordan de internt fordrevne skammer seg over sin situasjon, og dermed er opptatt av å ”vise at den midlertidige boligen ikke er deres eget hjem og heller ikke representativ for hvem de er” (2013:67). Deres midlertidige bolig blir en representasjon av et ikke-hjem.

Det tredje aspektet er arbeid i hjemmet. Dette kan være både betalt og ubetalt, og kan være rettet mot oppgaver i hjemmet eller tjenester for andre utenfor hjemmet. Det kan være både gratisarbeid, ofte gjort av husholdningens kvinner, oftest moren eller konen, samt betalt arbeid – da som regel utført av kvinner som enten bor i husholdningen som en del av sin stilling eller som jevnlig kommer for å gjøre husarbeid eller passe barn (eller begge deler). I Colombia er dette et alternativ for kvinner som er langt nede på arbeidsstigen. En av informantene hadde dette som en av sine jobber og bodde hos sin arbeidsgiver med sin sønn. Fremmedes hjem er også arbeidssted for de som reiser rundt og selger produkter på hjembesøk. Noen steder er det mulighet for å kunne ha hjemmekontor, dette er da lønnet arbeid i hjemmet som selvstendig næringsdrivende eller for en esktern aktør.

3.3 Mobilitet

Mobilitet som erfart praksis produserer og er et produkt av maktrelasjoner. Mobilitet har tradisjonelt blitt beskrevet abstrahert, som bevegelse uten kontekst. Mobilitet sett som bevegelse med mening kan ikke forstås utenfor sin kontekst, konteksten er meningsgivende for bevegelsen (Cresswell 2006, Adey 2010). Mobilitet bør ifølge Adey (2010) forstås som et relasjonelt konsept. Mobilitet er aldri enkeltstående, en mobilitet skjer i relasjon med andre mobiliteter. Gjennom sine relasjonelle kvaliteter endrer mobilitet rom på samme måte som en sten i vannet skaper ringer (Adey 2010). Mobiliteten vår bidrar til å endre rom, og deltar i den kontinuerlige produksjonen av rom (Massey 2005, Adey 2010). Urry (2003, 2007) mener det statiske (fortøyninger), er nødvendig for mobiliteter: ”The complex mobilities of social life require being placed in relation to immobilities or what he [Urry] calls moorings, moorings that are solid, static and immobile” (Adey 2010:20). Disse må ikke nødvendigvis være permanente, men fungerer som tilretteleggende i øyeblikket.

I sin analyse av transnasjonale identiteter skiller Malkki (1992) mellom to motstående hovedlinjer i hvordan mobilitet analyseres. På den ene siden står et perspektiv hun beskriver som "sedentary metaphysics", på den andre siden "nomadic metaphysics" (Adey 2010:40). Adey (2010) stiller seg kritisk til en slik grov inndeling, og understreker behovet for å se mangfoldet innen disse overordnede kategoriene. Innen det første perspektivet er noden det meningsfulle utgangspunktet som med sine kvaliteter assisterer individet med den meningsløse bevegelsen mellom. I det andre perspektivet er linjen, bevegelsen, utgangspunktet og det meningsfylte, mens nodene representeres som tomme mellomrom og pauser. Adey (2010) kritiserer nodefokus for at det presenterer bevegelsen som en reaksjon på omgivelsene heller enn som noe meningsfylt i seg selv og mener dette samtidig presenterer mobile mennesker som overlatt til omgivelsene og dermed som passive og primitive. Bevegelsesperspektivet betyr ikke nødvendigvis at bevegelsen forstås som universelt meningsfylt. Adey peker blant annet på en differensiering mellom kjønn, hvor mannens mobilitet i større grad er beskrevet som meningsfylt og naturlig, og som en motsetning til kvinners tradisjonelle passivitet. Den meningsfylte bevegelsen kan med andre ord forstås som kjønnnet.

Cresswell (2006, 2010, 2011) skiller mellom bevegelse og mobilitet, og argumenterer for at det er fruktbart å se på mobilitet som et produkt av bevegelse ("the mobile equivalent of location"), og av bevegelsens sammenveving med mening og makt. Mobilitet blir da "the mobile equivalent of place" (2011:576). Hvordan vi opplever mobilitet avslører mye om hvem vi er og i hvilken kontekst (Cresswell 2011). Konteksten som omgir de internt fordrevne kvinnene er avgjørende for å forstå deres mobilitet, både deres hverdagsbevegelser, deres flukt og den potensielle tilbakevending. Den er også avgjørende for hvordan de selv forstår sin mobilitet, hvilken mening de gir til bevegelsene. Meningen som gis den interne fordrivingen har betydning for meningen som gis deres nåværende situasjon, og meningen som gis en potensiell tilbakevending. Tilbakevendingen tilbys og skjer i en meningskontekst. Denne konteksten produserer og er et produkt av meningen som tilskrives de internt fordrevnes mobilitet, både av de selv og av andre. Forhandlingen de internt fordrevne kvinnene står ovenfor når det gjelder hvordan de forholder seg til *Ofrenes Lov* kan på den måten sees som en forhandling om meningstilskrivelse til deres mobilitet, og hvilken mening de tillegger sin bevegelse.

Det generelle grunnlaget for hvordan mobilitet forstås og brukes i videre geografisk forskning presenteres av Cresswell (2011) i form av seks hovedlinjer (aksiomer). Blant disse er det i denne sammenheng tre aspekter som er særlig interessante. Først, at mobilitet er meningsfylt. Å forvandle linjen som er bevegelse til mobilitet innebærer en anerkjennelse av at bevegelse alltid skjer i sosiale og kulturelle meningsrom. For det andre er mobilitet praktisert. Mobilitet er ikke bare noe som skjer, det gjøres. De ulike bevegelsene tas opp i minnet som erfaring. Det tredje aspektet med særlig relevans for kvinnes erfaringer er at mobilitet, mening og praksis produserer og produseres av makt. Hvem som kan reise hvor er ofte både et resultat og en produsent av maktrelasjoner. Global kapitalisme, patriarkalske system og raseidentitet er eksempler på produkter av og produsenter av mange ulike mobiliteter. Cresswell (2011) bruker EU som eksempel på et samfunn som er bygd på en idé om å fremme mobilitet og på et samhold ved fri mobilitet, men som hele tiden paradoksalt nok kjemper mot ”truende” mobilitet, slik som innvandring av ikke-europeere eller smugling. ”European mobility, in the end, is coded as white, as masculine and as ideally middle class (Verstraete)” (Cresswell 2011:578). Maktrelasjonene i ulike former for mobilitet kommer tydelig til syne når man retter blikket mot tvungen migrasjon, slik som ved intern fordriving. Dette gjelder både de maktrelasjonene som lå til grunn for selve fordrivingen, samt de maktrelasjonene som omkranser de fordrevne i deres flukt og gjenreising. ”Displacement, the movement from one place to another, relates to questions of mobility – who moves where and why – which presupposes an understanding of the relocations of power that shape that mobility (Gill et al. 2011; Hyndman 2000).” (Brun 2015:21).

I europeisk historie har vagabonden lenge vært en mystisk og mistenkelig figur. Vagabonden fikk sin definisjon i England under den elisabethanske tid, og ble forbundet med latskap og løsgjengeri i sin aller minst populære betydning (Gelder 2007). Landstrykeren ble hatet for å ved sin vandring håne det etablerte. Mistenksomheten mot den stedsløse kan knyttes til vår dype psykologiske frykt for å selv være på utsiden, for å ikke tilhøre (Hammond 1999). Det er nødvendig å forstå hvorfor mobile mennesker vekker motvilje og ubehag hos de som opplever seg som publikum. Warner (1994) beskriver viljen til å ”hjelp noen tilbake til sitt sted” som en ubevisst refleks etter å ”rydde opp”, å reversere det ”onde” som har ført til et tilhørighetsrot, der mennesker flytter i stedet for å være knyttet i trygghet. Det at folk ”hører til et sted” ligger til grunn for et tankesett som gjør det utfordrende for innvandrere og flyktninger å høre til i sine nye omgivelser. De blir ikke tillatt å høre til, for at ting skal ”komme i orden” burde de være ”der de hører hjemme”. Appadurai (1988) kritiserer

naturaliseringen av et fast forhold mellom mennesker og steder i antropologien. Stølen (2007) retter en lignende kritikk mot litteraturen som omhandler flyktninger:

”Refugees are often described as displaced, misplaced, and uprooted. Underlying these labels is the notion of a naturalized relationship between place and identity.” (Stølen 2007:8)

Hvordan man forstår forholdet mellom mennesker og steder har stor betydning for hvordan man forstår mennesker som er internt fordrevne. Brun (2001) skiller mellom to hovedlinjer i konseptualiseringer av sted og rom, en essensialistisk retning og en alternativ retning. I et essensialistisk stedssyn har man et syn på forholdet mellom sted og rom som naturlig. Et alternativt stedssyn søker å avnaturalisere forholdet mellom mennesker og steder. En essensialistisk konseptualisering forstår flyktninger som revet vekk fra sitt sted, og derfor også fra sin kultur og identitet. Brun (2001) argumenterer for at det er nødvendig å avnaturalisere forholdet mellom mennesker og steder, og at det er viktig å analysere fordriving i lys av fordrivingserfaringen til de det gjelder og i lys av de lokale perspektivene på fordriving. Avnaturalisering av forholdet mellom mennesker og steder er viktig fordi et essensialistisk syn bærer med seg et implisitt syn på fordrevne som frarevet fra sin kultur og som maktesløse og identitetsløse mennesker. Det er samtidig viktig å huske på at også fordrevne selv kan beskrive sin situasjon og forstå seg selv i tråd med et essensialistisk stedssyn. Brun (2001) presenterer *reterritorialisering* som en strategi for å anerkjenne og forstå de fordrevnes relasjon til sted. Reterritorialisering kan brukes for å forstå og beskrive hvordan kvinnene i empirien beskriver sitt forhold til nabolag og til det stedet de ble fordrevet fra. ”Reterritorialization is to find one’s place, not only finding a house or a plot of land, but as much to find one’s position in the society in which one is present (Olwig, 1997).” (Brun 2001:23). I et slikt lys kan tilbakevending virke utilstrekkelig eller feilslått i møte med de utfordringene som de fordrevne blir konfrontert med i sin gjenoppbygging. Brun (2001) understreker at et lokalt perspektiv ikke betyr en løsrivelse av konteksten eller et fokus kun på étt sted.

”With Massey’s (1994b) definition of place, the local perspective of refugees should be analyzed through the particularity of the social interactions that intersect at the location where the refugees are present. The intersection of these social relations at that location will in itself produce new social processes.” (Brun 2001:20)

Mobile mennesker kan være problematiske å analysere dersom man har et essensialistisk stedssyn hvor forholdet mellom mennesker og steder sees som fast og avgjørende for

personens identitet. Det er nødvendig med en avnaturalisering av forholdet mellom mennesker og steder for å i større grad være i stand til å forstå kompleksiteten i stedsbegrepet til mennesker som er fordrevet eller som av en annen grunn forholder seg til flere geografiske lokaliseringer i løpet av sitt liv.

Tradisjonelt står hjemmets implisitte tilbakeskuende feminine passivitet i kontrast til mobilitetens fremadrettede maskuline proaktivitet (Blunt og Dowling 2006). Ellingsen (2013) mener det er et behov for å i større grad fokusere på å forstå komplementariteten mellom hjem og mobilitet heller enn å fokusere på motsetninger, og hun stiller spørsmål ved i hvilken grad mobilitet forandrer vår forståelse av hjem.

”På den ene siden vil mobilitet forstått som motsetning eller som *ikke-hjem*, utløse en lengsel, og reisen blir da bare et middel for å komme hjem. På den andre siden: Kan det også tolkes slik at mobilitet blir en integrert del av et utvidet hjem som omfatter flere sosiale relasjoner på ulike møteplasser (*locale*) og flere fysiske hjem på ulike lokaliseringer?” (Ellingsen 2013:45-46).

Ellingsens bruker begrepet *translokale hjem* som tilnærming til dette, og beskriver det som en videreføring av synet på sted som produkt av sosiale relasjoner som henger sammen med et syn på hjem som noe man gjør, en prosess, et resultat av hjemproduserende praksiser. Translokale hjem er ”hjem med flere fysiske lokaliseringer og flere *locales* med til dels ulike sosiale relasjoner som krever mobilitet for å etablere en *multisentrert hjemfølelse*.” (Ellingsen 2013:50, min kursivering). Appadurai's (1995) *translokale steder* beskriver på samme måte en prosess hvor migranter og diasporaer skaper nye steder mellom og borte fra sine opprinnelsessteder (Adey 2010). Translokalitet kan dermed brukes til å beskrive mobiliteten til steder sett som produkter av sosial konstruksjon og maktrelasjoner.

Ellingsen (2013) ser på arbeidsmobilitet og hyttemobilitet i lys av dette. Informantene hennes forteller om et forhold til hjem som er interessant også i lys av de internt fordrevne kvinnes hjemkonsept og dilemmaer knyttet til tilbakevending: ”Det er tydelig hvordan denne norske arbeidsmigranten har problemer med å definere ett spesifikt hjem; hjem er liksom flere steder definert av enten postadresse, eierskap og det fysiske huset eller hvor barna har sine røtter.” (Ellingsen 2013:52). Ettersom hjem er konstituert av nære sosiale relasjoner kan hjem være flere steder og opprettholdelsen og nærheten er avhengig av kontakt på tvers av nettverk, både fysiske og virtuelle. Denne opprettholdelsen er likevel avhengig av materielle forhold, forbindelsen mellom de ulike hjemmene krever visse ressurser. Selv om hjem kan være

spredt og flere opplever translokale hjem, er ikke muligheten til å ha et helt hjem, til å vedlikeholde alle delene av ens hjem, den samme for alle.

”Det er et økende globalt fenomen at personer som står hverandre emosjonelt nær, er geografisk spredt (Larsen mfl. 2006), og dermed leder arbeidsmigrasjon også til en utstrakt mobilitet av venner og familie, en økt mobilitet. Vi kan derfor si at en persons arbeidsmobilitet ofte er relatert til et utvidet mobilitetsspekter.” (Ellingsen 2013:54).

Hun mener dette ”etablerer hjem translokalt, det vil si i mobilitet mellom ulike steder.

”Like viktig for migranter er det imidlertid å skape et hjem i vertslandet. Samkvem med personer fra samme herkomstland, også i eksil, kan være en strategi for å føle seg hjemme og et ønske om å bli værende. Savnet av familie, språk, mat, underholdning og væremåte opprettholder etniske nettverk.” (ibid.).

I lys av dette kan *diaspora* forstås som en mekanisme som forsterker tilhørigheten til det nye hjemlandet, ved at personer med translokalt hjem får en mulighet til å integrere sine ulike nettverkstilknytninger der de er.¹³ Samtidig kan diasporisk tilhørighet ha påvirkning på mobiliteten til diasporaens medlemmer, for eksempel i form av en tilbakevending til hjemland.

Tsuda (2009) skiller mellom to hovedtyper diasporisk tilbakevending: første- eller annengenerasjons innvandrere som reiser til fødelandet eller foreldrenes hjemland på den ene siden, og på den andre siden etterkommere som reiser ”tilbake” til et hjemland som i realiteten er fjernt fra deres oppveksthjem. Tsuda (2009) knytter spesielt etterkommeres migrasjon til økonomiske motiver, hvor ikke migrasjonen i seg selv men heller landet den legges til er påvirket av diaspora. For de som migrerer fra et mer velstående land til et land med mindre økonomisk fremgang vil motivasjonen oftere ligge i å lære mer om forfedrenes kultur. I begge tilfeller, men kanskje særlig sistnevnte, vil den reelle kulturelle avstanden ofte bringe med seg en god del skuffelser og vanskeligheter. Deres forventninger til kulturelt fellesskap med og tilhørighet til forfedrenes hjemland kan settes i sammenheng med Webers definisjon av etnisitet ”as a subjective belief in common descent shared by a social group because of similarities in both cultural customs and physical appearance” (Weber 1961 i Tsuda 2009:6), og med det essensialistiske stedssynet kritisert av blant andre Brun (2001).

¹³ *Diaspora* brukes i størst grad for å beskrive grupper av mennesker som er relokert utenfor sitt hjemland, men kan også beskrive grupper med felles tilhørighet som er relokert innenfor landegrensene, for eksempel på grunn av økonomisk motivert migrasjon eller intern konflikt. Diaspora indikerer et sosialt fellesskap basert på tilhørighet med utgangspunkt i noe som ligger i gruppens fortid, slik som forfedres hjemland eller historisk kulturell bakgrunn. Historisk er begrepet tilknyttet jødiske befolkningsgrupper (Butler 2001).

Som tilbakevendende migranter havner ofte etterkommerne i en rolle som minoriteter i ”hjemlandet”, på grunn av sin utenlandske kulturelle bakgrunn.

Forståelsen og betydningen av diaspora kan ifølge Levy og Weingrod (2005) organiseres i to grupper: diaspora som typologi, og diaspora som metafor.

”As befits sociologists and political scientists, the ”typologists” are primarily interested in better understanding why and how different kinds of diasporas have emerged, and they also have a considerable interest in the on-going dynamics of diaspora-homeland relationships. The ”diasporists”, on the other hand, are more concerned with showing how the phenomenon of ”diaspora” may contradict and ultimately subvert the internal exclusivity of modern nation-states.” (Levy og Weingrod 2005:7-8).

Forholdet mellom diaspora og hjemland trenger på ingen måte være definert av motstående tilhørigheter, og hjemland er ikke nødvendigvis én fast enhet. Diaspora utfordrer ideen om nasjonalstaten og nasjonalstatlig eksklusiv tilhørighet:

”The powerful attraction of diaspora for postcolonial theorists has been that, as transnational social formations, diasporas challenge the hegemony and boundedness of the nation-state and, indeed, of any pure imaginaries of nationhood.” (Werbner 2005:29-39)

Vi lever i en tidsalder hvor betydningen av sted, rom og hjem utfordres av økende mobilitet. Denne mobiliteten er fysisk og virtuell, den er knyttet til maktrelasjoner og internasjonal økonomi, og klimaendringer. Den skjer på lokalt og globalt nivå. Mobilitetenes ulike former gjenspeiler mangfoldet av dimensjoner som spiller inn i menneskers daglige virkelighet. En dimensjon ved mobilitet er at den ikke alltid er frivillig. En annen er at den kan skje med større samfunn, i et felleskap. Noen av personene jeg har intervjuet har opplevd en etablering av diaspora i flukten, andre har opplevd å stå alene. Deres erfaringer utfordrer i like stor grad etablerte ideer om forholdet mellom bosted og hjemsted, og etableringen av hjem på tilfluktssted.

Mobilitet i sin klassiske betydning er for de ressurssterke. Jo høyere status man har, jo lettere er fremadrettet, proaktiv, oppbyggende flyt. Det grepet flere av kvinnene i empirien har tatt om sin flukt og tilflukt kan sees som et uttrykk for styrke. Den tvungne mobiliteten omskapes, utvikles, til en målrettet mobilitet. Flukten som forvandles til mobilitet kan uttrykke en seier over offerrollen. Kriteriet er at de har kontrollen, at veien videre er i deres hender og er en del av deres strategi for å komme nærmere det livet de vil ha.

4. Metode

Formålet med denne oppgaven er å undersøke hvordan internt fordrevne kvinner i Colombia opplever sitt hjem, og hvordan de ser på en potensiell tilbakevending. Jeg har ved hjelp av intervjuer med internt fordrevne kvinner i Bogotá fått et innblikk i noen perspektiver på dette. Denne oppgaven er et forsøk på å presentere disse stemmene på en mest mulig respektfull og ærlig måte, og på å sette kvinnes fortellinger og erfaringer i en faglig kontekst som kan bidra til å belyse de prosessene kvinnene beskriver og omgis av. Jeg har vært opptatt av at det er kvinnes perspektiv og opplevelser som står i sentrum.

Ifølge Ragin og Amoroso (2011) er de to overordnede målene med samfunnsforskning å identifisere en orden og sammenheng og forstå sosialt liv i all sin kompleksitet, og å generere kunnskap som potensielt kan endre samfunnet. Underordnet disse er syv delmål: (i) identifisere generelle mønstre og relasjoner, (ii) teste og forbedre teorier, (iii) komme med prediksjoner, (iv) tolke kulturelt og historisk viktige fenomen, (v) utforske mangfold, (vi) gi en stemme, og (vii) fremme nye teorier (Ragin og Amoroso 2011). Forskningsspørsmålet peker mot et forsøk på å forstå sosialt liv, å gi en stemme, og utforske mangfold i relasjonen mellom hjemfølelse, fordriving og potensiell tilbakevending. Måten dette er gjort på er hovedsakelig ved å lytte til stemmen til noen av de berørte, og å bringe denne stemmen videre til leseren. Derfor reiste jeg våren 2014 til Colombia.

4.1 Datainnsamling

4.1.1 Feltarbeid

Det er mange fordeler med feltarbeid. Man får muligheten til å få mer innsikt i konteksten som omgir de det gjelder, man får muligheten til å observere hverdagsliv og "kjenne på stemningen" og man erfarer de kulturelle kodene. Ved å være tilstede over en lengre periode åpner man også for tilfeldige møter. Flere turer ville vært fordelaktig, men det har også vært viktig informasjon om Colombia som samfunn og problematikken oppgaven tar for seg i andre kilder som jeg har hatt tilgjengelig i Norge, slik som litteratur og gjennom samtale med andre som arbeider med temaet. Som forberedelse til feltarbeidet definerte jeg problemstilling og satte meg inn i relevant litteratur og kontekst. Målet for feltarbeidet var å finne informanter jeg kunne intervjuer om kjernes spørsmålet i problemstillingen; den

personlige opplevelsen av hjem i lys av tvungen fordriving, samt hvordan personen ser på en potensiell tilbakevending. Jeg hadde noen kontaktpersoner som jeg hadde avtalt møte med før avreise, og planla å bruke snøballmetoden for å komme i kontakt med relevante informanter.

Feltarbeid i konfliktsituasjon – ting å tenke på

Ved gjennomføring av feltarbeid i konfliktsituasjon er det noen praktiske problemstillinger å ta hensyn til, i planlegging og underveis (Gale et al. 2013). Dette gjelder ting som bosted, hvor mye penger man trenger, hvor man kan ha intervjuene, hvor mye informasjon man kan dele om seg selv og det man gjør, hvem man kan diskutere prosjektet med, og hvordan man skal forholde seg når personer forteller om overgrep og menneskerettighetsbrudd. På grunn av hensynet til egen sikkerhet ble jeg anbefalt av NGOer og av representanter for norske myndigheter å være lite fleksibel med hensyn til møtesteder og transportvalg. Jeg ble anbefalt av *portvoktere* jeg møtte under feltarbeidet til også å være svært tilbakeholden med kontakthinformatjon.¹⁴

Sikkerhetsreglene begrenset min fleksibilitet og horisont, og gjorde at informantene måtte reise mye lenger enn meg til våre møtesteder. For å kompensere for dette hadde jeg med noen små gaver og tilbød å betale for transport og for bryet. Dette ble mottatt av noen, men ikke alle. Alle var veldig tydelige på at de syntes det var viktig å dele av sine erfaringer. Det var vanskelig å vurdere hvorvidt de følte seg stigmatisert av mine forsøk på å betale for reisen. Med tanke på at de fleste kom i kontakt med meg via personer som har god kjennskap til deres situasjon og som kjente godt til prosjektet mitt håpet jeg at de hadde tatt med i vurderingen hvorvidt personen ville takke nei dersom det var noe hun ikke egentlig ønsket.

Posisjonalitet og situering

Begrepet ”going native” beskriver en prosess hvor forskeren kan oppleve en utvisking av skillet mellom objekt og subjekt (Neumann og Neumann 2012). Dette advares man mot, blant annet fordi det kan bli vanskelig å være ”objektiv” eller ”rasjonell”. En slik advarsel bæres av et ideal om distansering fra studieobjektet, og et premiss om at fornuft og følelser må holdes separat for at førstnevnte skal bære verdifulle frukter. Dette synet på ”objektivitet ved distanse” kritiseres blant annet av feministiske forskere. Neumann og Neumann (2012)

¹⁴ Portvokter: Nøkkelperson mellom forskeren og potensielle informanter (Dalen 2011).

argumenterer for det verdifulle i å være "native" i kvalitativ forskning. Man har da en grunnleggende forståelse for de usynlige ting, slik som betydningen av den eller den ordleggingen eller ulike kulturelle referanser. Carling et al. (2013) diskuterer forholdet mellom forskeren og forskningsobjektet i migrasjonsstudier, og betydningen av å diskutere egen posisjonalitet tydelig. De problematiserer det skarpe skillet mellom insider- og outsider-forskning og foreslår alternativer til denne inndelingen.

På grunn av min personlige biografi, som blant annet manifesterer seg i utseendet mitt, kunne jeg aldri unngått å "go native" – til en viss grad. Jeg er av latinsk opphav. Jeg er også datter av en person som var internt fordrevet, før han ble flyktning. Pappa er fra Chile, og min sosialistiske bestefar ble fengslet ganske umiddelbart etter militærkuppet ledet av Pinochet 11. september 1973. Dette førte pappa, som da var tolv år gammel, på flukt internt i Chile i tre år før han og bestefar fikk komme til Norge. Seks år senere reiste pappa på ferie til Peru (han hadde fortsatt ikke lov til å komme inn i Chile) og der traff han mamma. De forelsket seg, giftet seg, og mamma har nå bodd i Norge i 32 år. Mamma er fra Lima og hadde en stille og rolig middelklasse-oppvekst der. Morfars familie hadde landeiendommer, og det var en stor sorg for han da familien som følge av Perus jordreform på 1970-tallet mistet landområder i fjellene. Han hadde sett for seg å vende tilbake til hjemstedet sitt som pensjonist og vie sin tid til jordbruk og hester. På begge sider går slektshistorien min langt tilbake i Latin-Amerikas historie. Forfedrene mine har flyttet frem og tilbake mellom hovedsakelig Argentina, Ecuador, Peru og Chile. For de som har lang familiehistorie på det søramerikanske kontinent kan man ofte se hvilke områder vedkommende er fra. Distinkte trekk tilskrives Bolivia, Peru, Chile, Brasil, og så videre. I Colombia blir jeg derfor oftest mottatt som en fremmed – jeg ser ikke colombiansk ut. Men jeg er ikke gringa, europeer, afrikaner eller asiatisk. Jeg møtes oftest som en familiær fremmed – jeg tas for å være fra et annet søramerikansk land. På grunn av den blandede aksenten, et resultat av eklektisk språkpåvirkning, så ble jeg hele tiden spurt om opphavsland. Denne bakgrunnen har ikke bare bidratt til at jeg både virker kjent og ukjent for colombianere (og nødvendigvis, intervjuobjektene mine). Det har også gjennom hele oppveksten min og kanskje særlig i mitt voksne liv gitt meg erfaring med hvordan det er å behandles som en fremmed. Jeg har opplevd dette ikke bare på besøk i Sør-Amerika, men også i hjemlandet mitt, Norge. Denne følelsen av å tilhøre to verdener og samtidig ikke tilhøre noen av de er et tema som blir stadig mer relevant og som diskuteres av blant andre Erdal (2013) og Erdal og Oeppen (2013). Jeg har kjent på kroppen hvordan det er å håndtere forventninger om å finne seg til rette der

foreldre har vært ”natives”. Jeg har sett både mamma og pappa håndtere følelsen av å bli en fremmed der hvor du trodde du kom til å bo for alltid. Tilbakevending er et tema vi snakker om jevnlig. Nostalgi og tilhørighet er en del av dette. Et begrep som ikke kan unngås er hjem. Interessen for disse temaene har nok også blitt forsterket av at jeg selv har flyttet mye i oppveksten. Først mellom norske byer, så mellom kontinenter. Jeg bodde et år i Bogotá som trettenåring, og kjente for første gang den kraftige kontrasten det kan være mellom forventningen fra omgivelser om at man skal passe inn og virkeligheten – som var at jeg ikke kjente noen av de sosiale kodene. Opplevelsene mine har gitt meg interesse for hvordan slike kontraster oppleves for andre – i deres virkelighet.

Gjennomføring

Jeg hadde i utgangspunktet planlagt et fem-ukers feltarbeid. I løpet av den tredje uken begynte jeg å skjønne at det kom til å bli altfor lite tid. Det tok mye lenger tid enn jeg hadde tenkt å få kontakt med informanter, og det var i tillegg mye logistikk for å møte ulike personer som jobber med tematikken. Jeg erfarte tidlig at det var veldig fruktbart og interessant å snakke med aktører som jobber innenfor feltet – det hjalp både til kontekstforståelsen i tillegg til at det var en spennende måte å berike informantintervjuene. Jeg fikk nye spørsmål som jeg kunne følge opp med, eller jeg kunne spørre fagfolkene hvordan de stilte seg til de ulike temaene eller holdningene som kom opp i andre intervjuer. Denne bredden i materialet har vært veldig verdifull i ettertid, i analysen av materialet, men det var også veldig verdifullt underveis i feltarbeidet. Jeg opplevde at de spørsmålene jeg fikk fra tidligere samtaler ofte møtte gjenkjennelse eller interesse, at de hadde tenkt over det samme selv, at det var en debatt de hadde hørt om eller vært i kontakt med, at det stemte overens med ting andre hadde sagt. Dermed fikk jeg tilgang på samtaler de hadde hatt med andre, ved at de gjenfortalte temaene til meg med utgangspunkt i mitt spørsmål. Denne arbeidsmetoden krevde at jeg kontinuerlig gjennom feltarbeidet forsøkte å holde meg ajour med transkribering og notater parallelt mens jeg samlet data, og at jeg begynte å sette meg inn i kontekstinformasjonen jeg ble henvist til og fikk anbefalt: bøker, rapporter, nettsider, aksjoner og så videre. Dette var krevende å holde på med samtidig som jeg forberedte meg til møter, avtalte intervjuer, reiste innenlands, deltok på konferanser, og så videre, og kan ha bidratt til at jeg etter fire uker opplevde at jeg definitivt trengte mer tid. Det totale feltarbeidet ble på syv uker.

Siden jeg var i samme by over flere uker, har bodd der før, og kan språket, opplevdes det nye hverdagslivet som å grave opp et minne. Jeg opplevde at gjennom tilfeldig småprat med mennesker jeg traff i ulike hverdagssituasjoner så fikk jeg gradvis litt mer innsikt i hvordan det er å leve i Bogotá. Den kontekstuelle forståelsen av datamaterialet mitt er preget av disse hverdagsmøtene og de kortere uformelle samtaler med personer jeg hadde en god tone med. Selv om slike hverdagserfaringer kan være berikende for koblingen mellom kontekst og analyse er det viktig å være oppmerksom på at det perspektivet som kom mest tydelig frem var på grunn av de geografiske begrensningene ved mitt bevegelsesmønster også begrenset. De jeg snakket mest med tilhørte min egen sosiale gruppe, i Colombia er denne gruppen privilegert. De jeg var interessert i å innhente datamateriale om beveger seg andre steder og med andre mennesker enn der jeg stort sett oppholdt meg. Jeg møtte hovedinformantene på ”nøytrale steder”, i sentrum på dagtid, på cafeer, på kontorer. Alle var opptatt av at dette var det tryggeste for meg. Jeg fikk svært ofte beskjed om at jeg ville sette meg selv i fare om jeg forsøkte å komme dem mer (geografisk) i møte.

4.1.2 Utvalg og informanter

Jeg dro på feltarbeid hovedsakelig for å intervju kvinner som var internt fordrevne og bosatt i Bogotá. Disse personene er hovedinformanter, oppgavens problemstilling hadde vært vanskelig å svare på uten disse intervjuene. Underveis i feltarbeidet kom jeg i kontakt med ulike mennesker som ikke ble portvoktere men som jobbet med relevante ting og på denne måten kom med verdifull informasjon som har beriket og vært utfyllende til det øvrige datamaterialet.

Utvalg

Caset for oppgaven legger noen føringer for utvalget. Internt fordrevne kvinner i Colombia er likevel en stor gruppe, og på grunn av tilgjengelighetshensyn bestemte jeg meg tidlig for å avgrense hovedfokuset til Bogotá. Det finnes ulike prinsipper for trekking av kvalitative utvalg (Johannessen et al. 2010, Dalen 2011). Jeg har hovedsakelig brukt snøballmetoden, og utvalget har vært styrt av hva som har vært praktisk (bekvemmelighetsutvalg) og tråder som har dukket opp (opportunistisk utvalg). Praktiske hensyn som har spilt en rolle er ting som budsjett, hvor mye tid jeg hadde råd til og mulighet til å være i Colombia, og fysiske begrensninger som avstander og antall timer per dag. Jeg har fulgt de muligheter som har

dukket opp underveis under feltarbeidet, slik som å kontakte alle personer jeg blir tipset og takke ja til så mange invitasjoner som praktisk mulig.

Jeg startet med å kontakte *Unidad de Victimas* ("Ofrenes Enhet" – etat for gjennomføring av oppreising til ofre definert av Lov 1448). Gjennom kontaktpersoner her ble jeg satt i kontakt med en person som hadde mulighet til å presentere meg for et senter hvor jeg fikk enda en kontakt som jeg presenterte prosjektet for og som valgte personer hun hadde behandlet saker for basert på hvor sterke hun mente de var – det vil si personer som hun mente var i stand til å gjennomføre et intervju uten å oppleve en gjentatt eller forsterket traumatisering (*revictimización*), og som kunne være interesserte i å dele historien sin med meg. Den første uken kom jeg også i kontakt med forskningsgruppen *Observatorio de Tierras*, via *Colombia Land and Gender Project*, og også via deres kontaktnett kom jeg i kontakt med informanter.¹⁵ Det var dermed to hovedkilder til hovedinformantene mine. I tillegg kom jeg etter noen uker i kontakt med en person tilknyttet Enhet for tilbakeføring av land (URT) og fikk muligheten til å intervju kvinner som var i en tilbakeføringsprosess. I analysen presenterer jeg informasjon fra dette intervjuet på lik linje med de andre. Mot slutten av oppholdet i Colombia fikk jeg mulighet til å intervju regionlederen for en NGO nord i landet, og i løpet av oppholdet hadde jeg et dybdeintervju og et kortere intervju dagen etter med en internt fordrevet mann bosatt der. Dette var svært nyttig støtteinformasjon og har vært berikende for datamaterialet.

Informanter

I løpet av feltarbeidets syv uker gjennomførte jeg totalt 30 intervjuer. Av disse var 13 intervjuer med internt fordrevne personer. Disse er kort presentert i Tabell 2, mer utfyllende informasjon er lagt ved i Vedlegg 1.

	Intervjusted	Vil tilbake til fordrivingssted?	Vil tilbake til rurale områder?
Adriana	Bogotá	Nei	Ja
Agnes	Bogotá	Nei	...
Fokusgruppe: Aída, Alejandra, Alexa, Alicia	Sentrale Colombia	Ja, men har pragmatisk forhold til hvordan det vil oppleves	Ja
Alma	Bogotá	Nei	...
Adelaida	Bogotá	...	Ja

¹⁵ Observatorio de Restitución y Regulación de Derechos de Propiedad Agraria: <http://www.observatoriode tierras.org/observatorio-qui enes-somos/> (25.05.15)

The Colombia Land and Gender Project: <http://www.colombialandgender.org/> (25.05.15)

Alina	Bogotá	Nei	Nei, hun har flere muligheter i byen
Angela	Bogotá	Bare hvis hele familien er med	Bare hvis hele familien er med
Alberto	Region i nord	Nei	Nei
Abril	Bogotá	Nei	Bare hvis det er godt tilrettelagt for barnas utdannelse og økonomisk sikkerhet
Agustina	Bogotá	Det går ikke å dra tilbake, ingenting kan gi tilbake det som er mistet	...

Tabell 2 Oversikt over hovedinformantene

4.1.3 Intervju

Hvorfor

Intervjuet kan være en port inn til individets virkelighet. I hvilken grad man oppnår å lære noe om enkeltmenneskets opplevelser og meninger avhenger av personen som spør, hvordan man spør, interaksjonen mellom den spørrende og den svarende, og hvordan de opplysninger den intervjuede ønsker å formidle blir tolket. Brinkmann og Tanggaard (2012) beskriver intervjuet som en livsverdensorientering.

”Forskere som er inspirert av opplevelsesorienterte paradigmer som fenomenologi, vil fokusere på intervjuet som et medium som kan uttrykke menneskelig erfaring fra episoder utenfor intervjusituasjonen [...]” (Brinkmann og Tanggaard 2012:20).

Intervjuene hadde en bred innfallsvinkel, jeg var interessert i å holde døren åpen for at informantene skulle få snakke om det de syntes var viktig. Siden utgangspunktet for forskningsspørsmålene var et kritisk blikk på hvordan hjem defineres i en tilbakevendingsammenheng var det ekstra viktig å ha åpne hovedspørsmål og mye fleksibilitet rundt oppfølging og den videre samtalen.

Hvordan

Før feltarbeidet forberedet jeg en intervjuguide basert på forskningsspørsmålene. Denne var delt opp i bolker ut fra hva jeg trodde kunne være en naturlig og fornuftig struktur for samtalerne, og med tanke på hvilke type tema det kunne være best å starte og avslutte med. Hoveddelen omhandlet personens forhold til sitt hjem, med oppfølgingsspørsmål om forholdet til naboer og lokalmiljø. Jeg spesifiserte også at jeg ønsket informasjon om hjem slik personen husket det fra før hun ble fordrevet, slik det har utviklet seg til å bli, og slik

personen ønsker eller håper å ha det i fremtiden. Først etter dette ville jeg komme inn på hvordan personen stilte seg til muligheten for tilbakevending og mer konkret om personen hadde kjennskap til Lov 1448. Da jeg kom til Bogotá hadde jeg som beskrevet en samtale med en representant for *Observatorio de Tierras*, og hun kom med konstruktiv tilbakemelding på hva jeg kunne forvente av respons og hva som kunne være lurt å være oppmerksom på eller formulere på en annen måte. Ut fra hennes tilbakemeldinger reviderte jeg intervjuguiden før første hovedinformant (Vedlegg 2).

Etter hvert som jeg gjennomførte intervjuene ble jeg mer og mer fortrolig med guiden, og jeg ble mer og mer fleksibel i tilnærming. Jeg opplevde også at det i enkelte tilfeller ikke ble nødvendig å stille et eneste spørsmål fra intervjuguiden, informanten kom på egen hånd inn på alle temaene jeg var interessert i å vite noe om. Intervjuene startet som semistrukturerte intervjuer på halvannen til to timer, og utviklet seg etter hvert til dialoger med utgangspunkt i guiden. Å holde en dialog med informanten kan være et tiltak for å redusere etiske problemer med intervjuet (Brinkmann og Kvale 2009). Ved at intervjuene tok form som dialog var det lettere å dobbeltsjekke svar og at jeg hadde forstått ting riktig. Dette er verdifullt fordi det befester funnene i virkelige erfaringer og reduserer faren for at de er et produkt av forskerens egen fantasi eller agenda (ibid.). I tillegg til å redusere faren for etiske problemer gav det meg bedre, og mer utfyllende, informasjon. Det hjalp til å lette stemningen og skape en mer ”naturlig” samtale. På denne måten fikk jeg også fulgt opp ting som dukket opp underveis. Informantene fikk snakke mye om de tingene de syntes var viktige. Noen snakket veldig mye om fortiden. Andre snakket mye om hvordan de hadde overkommet vanskeligheter. Andre igjen var svært opptatt av å understreke hva som måtte vært på plass for at det skulle vært aktuelt for dem å vende tilbake til fordrevningsstedet. Dette gav meg et veldig rikt datamateriale som samtidig reflekterer det kvinnene selv har ønsket å presentere om seg selv og det de synes er spesielt viktig. Dermed har jeg støtte i materialet når jeg for eksempel trekker en slutning om at de temaene som er lite diskutert ikke har vært temaer kvinnene har hatt lyst til å snakke om med meg. Det betyr ikke at disse temaene ikke er viktige for dem, men det har en verdi å kunne identifisere hva de er mest opptatt av å vise frem av sitt liv.

Jeg åpnet med å forklare hva som var bakgrunnen for at jeg hadde kontaktet dem, at jeg var i Colombia fordi jeg syntes det var viktig å undersøke hvordan internt fordrevne kvinner opplever sitt hjem og hva de tenker om en eventuell tilbakevending. Jeg hadde med meg skriftlig informasjon om prosjektet og hva som var forventet (og ikke forventet) av dem i

deres rolle og hva informasjonen skulle brukes til. Jeg ble rådet fra flere som arbeidet med intern fordriving til å ikke gi informantene min personlige kontaktinformasjon utover telefonnummer, og heller ikke gi dem etternavnet mitt skriftlig, av sikkerhetshensyn. Jeg gikk gjennom prosjektinformasjonen muntlig med informantene før hvert intervju. Jeg var også nøye med å gjenta informasjonen etter intervjuet og få bekreftet om jeg kunne bruke hele intervjuet, eller hvilke deler av det jeg kunne bruke.

Utfordringer

Informantene må vite hva de er med på. Informert samtykke er spesielt viktig i en så sårbar situasjon som den som gjelder for informantene her. Jeg var veldig opptatt av å prøve å gjøre det så tydelig som mulig at informasjonen jeg fikk fra intervjuet skulle brukes til et akademisk arbeid – og at dette betyr at det offentliggjøres. Jeg var tydelig på at dersom noe kom frem i løpet av intervjuet som de ikke ville ha offentlig så var det helt ok, og forståelig. De ble også fortalt [forklart] dette av mine kontaktpersoner som fungerte som portvoktere og som valgte ut hvem de skulle henvende seg til om deltagelse som informant. En mulig utfordring ved at jeg kom i kontakt med informantene via portvoktere fra institusjonene er at bakgrunnen for at de ble vurdert som emosjonelt i stand til å håndtere et intervju er at de har vært igjennom en lengre prosess allerede, med flere intervjuer om situasjonen de er i og det de har opplevd. De er med andre ord erfarne intervjuobjekter. En av informantene sa også i intervjuet at hun alltid sa ja til ”sånne ting”, for hun synes det er positivt at folk vil høre de fordrevnes stemme, og hun ”ønsker å bidra”. Dette er likevel mye bedre enn alternativet, som er at jeg kunne ha utsatt personer for betydelig emosjonell skade fordi samtalen kunne handlet om temaer de ikke er klare for å snakke om.

Det var mange jeg traff i løpet av feltarbeidet som snakket om faren for at informantene kunne ta skade av intervjuet ved at de delte for mye eller at de ville oppleve en retraumatisering ved å grave opp vonde minner. Informantene ble til dels preselektert for meg av portvoktere ut fra kriteriet om at de hadde kommet langt nok i følelsesmessig restitusjon og i reetableringen etter fordriving til at de hadde emosjonell beskyttelse mot mulig psykisk skade av intervjuet. Noen av informantene var bekymret for å bli identifisert på grunn av frykt for dem de hadde flyktet fra. En utfordring med fokusgruppe er at man ikke kan være sikker på at de som var i gruppa holder det som blir snakket om anonymt, selv om det er sensitivt, siden bare jeg som intervjuer er bundet av forsker-informant-forholdet. Siden også

disse personene ble valgt ut for meg av institusjonen de var tilknyttet, samt at en representant for institusjonen var tilstede under intervjuet, forsto jeg det slik at dette var personer som hadde tilstrekkelig med tillit og forpliktelse ovenfor hverandre til at ting ikke ville komme videre som burde ha vært konfidensielt. Det kan kanskje være ubehagelig for informantene å kjenne igjen seg selv og se at man blir satt i en kontekst med andre som de ikke vet hvem er, men dette er det vanskelig å sikre mot. Det viktigste er at ingen andre enn intervjueren og informanten selv kan identifisere hvem stemmene tilhører.

Det er viktig å huske at forskeren er en del av den sosiale verden som studeres. Denne problematikken er veldig til stede i innhenting av materialet mitt, spesielt med hovedinformantene. De kalte meg nesten konsekvent ”doctora” som i Colombia brukes som respektfull tiltaleform ovenfor personer som er universitetsutdannet eller som har en høyere sosial status. Jeg opplevde dette som et veldig tydelig tegn på klasseskillene i samfunnet, også med tanke på at jeg er en god del yngre enn de fleste av informantene. At det var et slikt forhold mellom oss gjorde intervjusituasjonen ekstra utfordrende. Spesielt da informantene ble tydelig berørt av tematikken eller begynte å snakke om ting som tydelig var opprørende for dem. Jeg var veldig nøye med å lytte oppmerksomt – vise respekt ved å la dem snakke – men samtidig minne dem på eller gjøre dem oppmerksomme på at det ikke var nødvendig for meg at de delte mer enn de følte seg komfortable med. Dette ble som oftest respondert med en versjon av ”jeg vet, men det er deilig å få snakke om det og gråte litt, jeg har ikke tid til det ellers”.

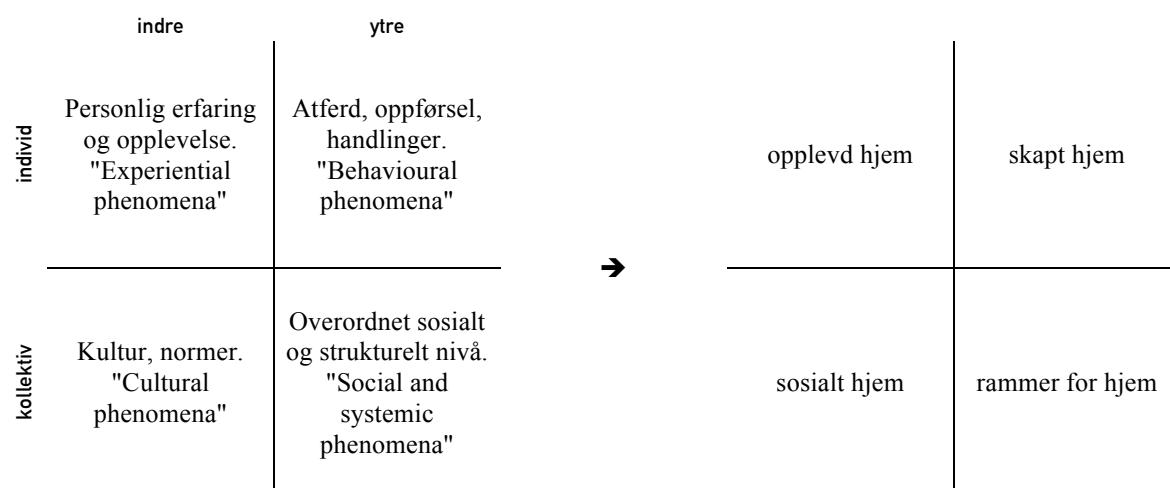
En av informantene fortalte at en av grunnene til at hun ikke ønsker å være langt fra byen er sikkerhet. Hun har en sønn som var vitne til at faren ble drept – han var da 15 år gammel. Dette er over ti år siden, og han har fortsatt ikke kommet seg. Han har fysiske skader, men er også traumatisert. Hun gråt svært mye mens hun fortalte om dette, tårene rant og rant. Jeg sa flere ganger at vi kunne avbryte og var tydelig på at hun måtte ta så lang pause hun trengte, men hun fortsatte likevel å fortelle. Det virket som hun følte behov for å snakke ut når hun først hadde begynt å tenke på det, og at hun fikk assosiasjonsrekker. Hun begynte å fortelle mye om de som hadde hjulpet henne da hun først kom til Bogotá, og at hun nettopp hadde funnet ut at en av disse personene som hadde vært god og viktig for henne var død. Informanten fikk tid til å samle seg, og ønsket etter dette å fortsette intervjuet, men jeg syntes det var vanskelig å finne ut av om jeg hadde tråkket over grensene hennes ved å be henne snakke om ting som minnet henne om disse tingene, eller om hun opplevde det som et

pusterom hvor hun fikk mulighet til å kjenne litt på ting hun ellers dytter unna. Flere av de andre informantene som også ble rørt, triste, eller som gråt sa at de syntes det var trist men at det var godt å få pratet om det.

4.2 Den analytiske prosessen

Man bruker kvalitativ metode i de tilfeller hvor man mener at den beste representasjonen av et fenomen kan oppnås ved dybdestudie. Forskeren vet ikke nødvendigvis før helt på slutten hva studieobjektet er et eksempel på. Dette kan være noe man får klarhet i først når alt materialet er samlet og studert. Det å avgjøre hvorvidt studieobjektet eksemplifiserer noe relevant og hvordan man skal presentere det er ofte den helt siste fasen i kvalitativ forskning. Ingen metoder er fullstendige, man må ta utgangspunkt i forskningsspørsmålet og se på hva man får ut av å bruke kvalitativ metode i forskningen (Ragin og Amoroso 2011).

Jeg var innstilt på at informantenes beskrivelse av hjem ville røre ved et bredt spekter av hvordan hjem forstås og beskrives teoretisk. For å bevare bredden og samtidig ha en oversikt over de ulike sidene ved hjem har jeg som illustrert i Figur 4 brukt en integral tilnærming i bearbeidelsen av datamaterialet opp mot kontekst og teori (Wilber 1977, Esbjörn-Hargens 2010).

Figur 4 En integral tilnærming til hjem (etter Wilber 1977 og Esbjörn-Hargens 2010)

En integral tilnærming fokuserer på å anerkjenne kompleksiteten og helheten i og rundt studieobjektet, og belyse hvordan individuelle og kollektive, indre og ytre aspekter påvirker hverandre. Den firedelte modellen vist i Figur 4 er basert på AQAL-modellen til Wilber

(1977), som presentert i Esbjörn-Hargens (2010), som et verkøty for integral analyse. Dette rammeverket er overført til *hjem*. Som vist i teorien er det ulike teoretiske innfallsvinkler til hvordan hjem kan beskrives og defineres. Sett i sammenheng med modellen på venstre side plasserer de ulike perspektivene seg innenfor ulike dimensjoner av det helhetlige bildet av hjem. Den marxistiske og feministiske tilnærmingen kan knyttes til den sosiale og systemiske dimensjonen, det humanistiske og atferdsorienterte perspektivet kan knyttes til "behavioural phenomena". Tilnærmingen til hjem som sosial konstruksjon og som produkt av sosiale relasjoner kan knyttes til "cultural phenomena". På samme måte kan den kanskje mest flytende, den personlige dimensjonen, beskrives som det opplevde hjem. Den personlige dimensjonen involverer subjektiv opplevelse og handling. Disse dimensjonene utelukker ikke hverandre, alle er aspekter ved det hjem som erfares av personen. For å illustrere hvordan dimensjonene også påvirker hverandre kunne de alternativt vært representert som overlappende sirkler.

Ingen mennesker er alene, vi er alltid del av et felleskap. Dette felleskapet kan være den strukturelle, overordnede sammenhengen vi beveger oss i, men det kan også forstås som et sosialt og kulturelt felleskap. Dette felleskapet viser seg å ha stor betydning for det opplevde hjem for de jeg har intervjuet. Det strukturelle nivået er hovedsakelig behandlet i konteksten. I teorien kom jeg nærmere inn på ulike teoretiske innfallsvinkler til hjem. Disse dimensjonene tas opp i analysen av informantenes beskrivelser av sitt hjem. Jeg diskuterer noen hovedaspekter som kommer fram av datamaterialet i lys av teoretiske perspektiv som bygger videre på det rammeverket som ble etablert i teorikapittelet. Til slutt ser jeg på hvordan disse aspektene og perspektivene kan settes i sammenheng med det forholdet informantene beskriver til tilbakevending. Det er viktig at dette ikke er separate enheter. Alle aspektene påvirker hverandre og utgjør til sammen grunnlaget for hvordan personen opplever sitt hjem. Personene dette handler om har vært igjennom endringer i rammene rundt hjemmet, de sosiale dimensjonene ved hjem og i hjemskaping (praksiser og materialitet). Forskningsspørsmålet handler om hva deres opplevelse av hjem er nå. Opplevelsen er påvirket av de tre andre dimensjonene, og påvirker dem tilbake. Informantene har snakket noe om sin opplevelse, men konklusjonen blir i hovedsak min tolkning ut fra det de sier om sine praksiser, hjem-materialiteten, sin opplevelse av systemet, kultur, kulturelle endringer, og roller. Jeg setter dette i sammenheng med konteksten og i lys av det teoretiske rammeverket, og konkluderer ut fra dette.

Jeg har oversatt intervjuene og litteraturen selv. Det er mange nyanser i hvordan informantene uttrykker sine erfaringer og meninger som er vanskelige å få frem i oversettelser. Måten ting blir sagt på og hvilke uttrykk som blir brukt forteller noe om stemmen personen bruker. Dette har vært viktig informasjon i analysen. Derfor har jeg i noen tilfeller valgt å beholde utsagnet på spansk i parentes bak oversettelsen, til den leseren som forstår spansk. Jeg har også gjort dette med begreper og institusjoner som har betydninger som er vanskelige å oversette.

5. Resultater og analyse I : Hjem

Hovedspørsmålet i problemstillingen spør om hvordan kvinnene opplever sitt hjem, og hvordan de ser på en potensiell tilbakevending. Dette besvares i to kapitler. Kapittel 5 retter fokuset mot hva som er viktig for kvinnene i deres hjemrelasjon, hva kvinnene forteller om sitt forhold til hjem før, i fordrivingen og nå, og hva kvinnene ønsker for sitt hjem. Temaene som løftes frem var de som i størst grad ble vektlagt av kvinnene selv, og diskusjonen tar utgangspunkt i dette, i lys av relevant teori og det teoretiske og kontekstuelle rammeverket som er presentert. I kapittel 4 ble det beskrevet hvordan jeg har anvendt integral tilnærming som verktøy i den analytiske prosessen. Jeg bruker denne organiseringen i presentasjonen av resultatene og analysen fordi det reflekterer prosessen og viser hvordan jeg har valgt å kartlegge det som har kommet frem i intervjuene. Det er også meningsfylt med tanke på hvordan disse aspektene er relaterte til hverandre og sammen danner grunnlaget for å svare på problemstillingen. I kapittel 6 rettes fokuset mot hvilket forhold informantene har til tilbakevending. Der vil fem ulike aspekter ved kvinnes forhold til tilbakevending løftes frem og diskuteres i lys det som har kommet frem om deres forhold til hjem. For å forstå hvordan kvinnene forholder seg til tilbakevending er det nødvendig å ta hensyn til det som kommer frem i de ulike dimensjonene, og det er viktig å huske på at de henger sammen og påvirker hverandre. Sett fra sentrum gir modellen et mest mulig helhetlig bilde av kvinnes hjem.

5.1 Rammer for hjem

opplevd	skapt	Kvinnene jeg snakket med hadde alle ulike forhold til Colombias overgang fra konflikt til fred og tilbakevending i lys av Lov 1448. Noen var engasjerte i internt fordrevne kvinners sak, og hadde mye å utsette på Ofrenes Lov. Noen hadde svært lite kjennskap til egne rettigheter og enda mindre til implementeringen av loven. Andre hadde tatt et aktivt valg om å ikke forholde seg til tilbakevending. Dette var i stor grad fordi den rollen de da måtte fylle ikke passet med deres egen agenda for fremtiden. Jeg vil komme nærmere inn på tilbakevending og rollefordeling henholdsvis i kapittelet om tilbakevending og om sosiale aspekter ved hjem, men først vil jeg presentere noen perspektiver fra informantene som
sosialt	rammer	

eksemplifiserer hvordan de opplever rammene for sine hjem. Videre vil jeg diskutere disse perspektivene i lys av relevant litteratur og samtaler med representanter for ”systemet”.

Adriana har lite kjennskap til Ley de Victimas. Hun vet at det er noen garantier, prosesser som er til fordel for mennesker ”som har hatt problemer”. Hun har ikke fremmet krav om tilbakeføring av land. Hun er registrert som internt fordrevet men har mistet papirene. Hvis hun hadde hatt mulighet til å delta i en tilbakeføringsprosess hadde hun gjort det. Når jeg spør om hun har merket noen endringer etter Lov 1448 sier hun ja, hun har fått monetær kompensasjon (*indemnización*) for mannens død, hvilket hun er veldig takknemlig for. Også Adelaida har lite kjennskap til Lov 1448, det hun vet er at det er noe om retten til likhet, men hun vet ikke hva det er. ”Kanskje det er fordi jeg ikke har vært flink til å holde meg oppdatert” (*No sé si es por descuido mío*). Som en parentes til dette nevner hun at hun ser det er mange som utnytter systemet, som ikke er ofre men som nyter av alle godene. Hun ser dette som en sterk kontrast til de virkelige ofrene. For eksempel pengene hun har fått fikk hun fordi hun ved en tilfældighet fortalte om pengeproblemene sine, og at hun var redd for å miste huset, til kontaktpersonen på ressurscenteret. Hun visste ikke om retten hun hadde på økonomisk kompensasjon for drapet på mannen. Adriana og Adelaidas erfaringer eksemplifiserer et distansert forhold til rettighetsdiskursen som ligger til grunn for implementeringen av Ofrenes Lov. De opplever ikke selv å ha ”rett” på noe, og har i liten grad tatt initiativ til å få informasjon om eller ta del i den oppreisningen som tilbys. Dette kan ha en sammenheng med den sterke sentraliseringen av myndigheter og infrastruktur i Colombia, og tydeliggjør hvor lite kjennskap personer fra rurale områder kan ha om det strukturelle rammeverket som omgir dem i konflikten.

Tilbakeføring av land (*restitución de tierra*) utelukker de fordrevne som har vært så langt nede på den sosiale stigen at de ikke ble fordrevet fra egen eiendom eller husmannsplass, men fra en leid bolig. For eksempel Abril, som først migrerte bort fra sitt ekteskap og var leieboer og eneforsørger for to barn da hun ble fordrevet og flyttet til Bogotá. Hun har fortsatt rett på andre oppreisningstiltak, men sier selv at hun da må velge mellom å være avhengig av staten eller jobbe – og hun velger å jobbe. Abril er tydelig på at tilbakeføring av land ikke berører henne direkte, siden hun aldri har eid egen jord og heller ikke ble fordrevet fra eget hus da hun flyktet til Bogotá. ”Det ville vært en løgn”, sier hun. Hun føler med andre ord at hennes erfaringer som internt fordrevet og hennes vei mot gjenoppbygging ikke passer med den oppreisningen som Ofrenes Lov legger opp til.

Agnes har sterke meninger om Lov 1448. Hun mener det er en ovenfra-og-ned lovgivning som er skapt for å tekkes internasjonal sertifisering for menneskerettigheter, at loven ”prøver” å legge til rette for straffefrihet (*impunidad*). Hun er med andre ord sterkt imot den konsensusen mellom interesseorganisasjonene, myndighetene og NGOene som lå til grunn for Lov 1448. Som beskrevet er en stor andel av de internt fordrevne i Colombia fordrevet fra rurale strøk, og mange vil ved en tilbakeføring av jord vende tilbake til småbruk og husmannsplasser. Som selvstendig bonde er det vanskelig å være konkurransedyktig mot industrielt, monokulturelt landbruk, og Agnes mener derfor at man i praksis legaliserer fordriving (*despojo*), siden folk kommer til å bli økonomisk tvunget til å selge. Hun beskriver det hun mener er en svakhet ved Colombia, at det er dårlig investering i utdanning, spesielt i rurale strøk, og dette har mye å si for hvor svakt internt fordrevne stiller når de flytter til byene. Disse bekymringene er i tråd med synet til interesseorganisasjonene til ofrene for konflikten.

Agnes ser ofre for konflikten som fredsagenter, fordi de flyktet fra stedene sine i stedet for å gripe til våpen for å bli og dermed eskalere konflikten. Hun kritiserer Lov 1448 for å ikke anerkjenne dette, og for at den ikke beskytter ofrene slik den hevdes å skulle. I tillegg mener hun det er kritikkverdig at loven ikke reflekterer at konflikten også har produsert flyktninger. Agnes beskriver statsmakten som patriarkalsk, hvor alle prosesser er skapt og styrt av menn. Hun mener dette kolliderer med det store antallet kvinner som er ofre for konflikten. Hun er opptatt av at kvinner burde ha en større hovedrolle på grunn av det de har kjempet, ikke på grunn av det de har lidd. Hun kritiserer også at den økonomiske modellen ikke støtter de som bor desentralisert, for eksempel langs stillehavskysten. De temaene som Agnes tar opp dreier seg i stor grad om de bakenforliggende maktstrukturene i samfunnet. Hun stiller seg kritisk til selve konstruksjonen av det rommet fordrivingen har skjedd i, og som oppreisningen skjer i. Hennes bekymringer og perspektiver spør: kan en reell oppreisning skje uten systemforandring? Hvordan kan ofrene for konflikten føle seg trygge når systemet som produserte konflikten i bunn og grunn fortsatt er det samme? Dette utfordrende forholdet mellom det eksisterende systemet som fordriving har skjedd innenfor og gjenoppbygging er en utfordring som også preger gjenreisninger etter katastrofer i andre land, slik som Brun og Lund (2008) beskriver om gjenoppbyggingen i Sri Lanka etter tsunamien i 2004.

En person sitt verdensbilde (livsverden) har betydning for hvilken oppreisning som passer best. For noen av informantene har lokalsamfunnet svært stor betydning både for det hjemmet som lever i minnet, det hjemmet de føler at de har nå og det hjemmet de håper å ha i fremtiden. Lokalsamfunn som var veldig tette har blitt oppløst som følge av konflikten. Folk blir drept, kidnappet, traumatisert, drevet vekk fra territoriet. Når lokalsamfunn – den sosiale vev – har blitt revet fra hverandre har dette betydning for personer hvis stedsidentifikasjon er tett forbundet med dette fellesskapet. Hvordan kan de få oppreisning på individuelt nivå når behovene deres er kollektive? For grupper med sterke kollektive tradisjoner og et kollektivt virkelighetssyn er det viktig at lovens *enfoque diferencial* blir etterfulgt. Likevel fortalte både personer som jobber innen implementeringen og personer som representerer minoriteter som er fordrevet at det er en dissonans mellom det noen grupper egentlig trenger for å føle at de virkelig har fått oppreisning, og det som tilbys. Den sosiale vev kan for mange handle om hele samfunnet, og den kulturen man har hatt og bygd sammen. Flere som jobber med minoritetsperspektivet forteller om hvordan afrocolombianske samfunn har blitt ugjenkallelig ødelagt, av at for eksempel medisinerens læregutt har blitt tvangsrekruttert til en av de væpnede aktørene i konflikten. Samfunnets nedarvede kunnskap, som er helt nødvendig for dets overlevelse, blir borte når menneskene som bar på den kunnskapen blir drept eller kidnappet. Tilbakevending er i slike tilfeller tilbakevending til et tomt skall.

De utvidede båndene til hva ”hjem” konstituerer strekker seg ikke bare til den sosiale veven, men også til naturen og hvordan man bruker denne og hvilken rolle den spiller i samfunnets ritualer. For eksempel fikk jeg fortalt hvordan noen samfunn har som tradisjon å gni gift fra en lokal naturenhet, for eksempel en slange, i navlen på nyfødte barn før den dør, for så å begrave den i jorden, som en vaksinasjon for barnet mot denne giften. Dette beskrives som å ”binde barnets røtter til jorden”, implisitt den jorden som barnets samfunn lever med. På den måten er hvert individ i disse samfunnene bundet til en geografisk tilhørighet gjennom tradisjoner som gjenskapes og overleveres i gruppen som er deres sosiale tilhørighet.

For mange av de gruppene som fortsatt er forholdsvis hele, som har blitt fordrevet sammen og hvor deres sosiale vev ikke har mistet sin form, vil det likevel være vanskelig å vende tilbake. De regionene hvor mange av disse gruppene har blitt fordrevet fra er svært rike på naturressurser. Mange av de stedene som for dem er opphavssted eller fordrivingssted har så store rikdommer lagret i bakken eller i jorden at det i praksis aldri vil være mulig for de fordrevne å vende tilbake til det stedet hvor navlen deres er begravet. For mange er det i

tillegg traumatiserende å oppleve at miljøet som er så nært forbundet med deres kollektive hjemforståelse blir utsatt for miljøskader på grunn av for eksempel sprøyting, dyrking av planter som den fordrevne befolkningen anser som ødeleggende for naturen, eller forgiftede elver på grunn av gruvedrift. Jeg snakket med en gruppe som arbeider for fordrevne minoriteters rettigheter, som var opptatt av å bevare de tette båndene i samfunnene som har blitt fordrevet, og som uttrykte at en tilbakevending til et ruralt, friskt område er bedre enn å bli i byen, fordi da kan gruppen praktisere sine tradisjoner og på den måten overføre kunnskapene til de neste generasjonene. Bruddet med stedet personene er bundet til ekskluderer med andre ord ikke muligheten for å etablere seg og gjenoppbygge kollektivet et nytt sted.

5.2 Å skape hjem

opplevd	skapt	Som blant andre Blunt og Dowling (2006) og Kabachnik et al. (2010) beskriver blir hverdagens hjem til gjennom hverdagspraksis. Hvilket handlingsrom personene har i sin hverdag bestemmes av ytre og indre faktorer (Blunt og Dowling 2006). Ytre faktorer kan være ting som hvor familien har råd til å bo, hvilke jobber som er tilgjengelige, eller fordrivingen i seg selv. Indre faktorer kan være kvinnens personlige forventninger til seg selv og hva hun vil oppnå, hvilke evner og kvalifikasjoner hun har, eller hvilke interesser hun har. Noen av de ytre faktorene har blitt diskutert i det foregående delkapittelet om kvinnenes forhold til systemet. Først vil jeg trekke frem noe av det kvinnene har fortalt om sitt forhold til hverdagen og sitt handlingsrom, ved å fokusere på det som har kommet fram av deres hverdagslivs <i>praksis</i> . Deretter vil jeg ta for meg de mer håndfaste fysiske dimensjonene som kvinnene erfarer i sin hverdag, under <i>materialitet</i> .
sosialt	rammer	

5.2.1 Praksis

Flere av informantene beskrev en hverdag med usikker bosituasjon og mye flytting. En av informantene beskriver seg selv som ”den vandrende jøden” (*el judío errante*) – et uttrykk som beskriver en rotløs person, som vandrer fra sted til sted. Hun har ikke ro. Dette opplever hun som opprivende. Hun ønsker å ha et stabilt sted, et fast hjem, hvor hun kan slå røtter. Dette gjenspeiler det humanistiske perspektivet på hjem som et sted for ”comfort and belonging” (Blunt og Dowling 2006:11) Det reflekterer samtidig det Smith (1994) og Chow

og Healey (2008) skriver om at forutsigbarhet er sentral i hjemdannelsen og oppbyggingen av den tryggheten som behøves i en slik prosess. Også Abril forteller at hun har byttet mye bolig, men hun har holdt seg i samme nabolag. Hun har brukt flere år på å bygge seg opp dit hun er nå. Et hovedmål er å eie egen bolig. Hun søker med andre ord en videre forpliktelse, utover å ha et fast bosted, i sin etablering av hjem. Hun ønsker et mer ”hjemlig” hjem. Hun er stolt over egen uavhengighet og forsørgerevne, og vektlegger hovedforsørgerens ansvarsfølelse (*sentido de responsabilidad*) som en viktig moralsk egenskap. Det må være en ansvarlig person i husholdningen, kvinne eller mann, for å skape et hjem. Hvem denne ansvarspersonen er, er ikke kjønnsavhengig. ”Før var hjemmet avhengig av mannen, men ikke nå lenger”. Ansvarer hviler på begge hvis man er et par, hvis ikke hviler det på den som er alene. I Abril sitt tilfelle er det hun som bærer dette ansvaret, med stolthet.

Målet til Alma er å ”sørge for at sønnen min klarer seg bra” (*sacar adelante a mi hijo*). Hun kunne godt tenke seg å finne et sted hvor hun kan rotfeste seg, hun vil gjerne bo ett sted, være der og bli der, men hun tror ikke det vil bli mulig noen gang. Hun sier, ”Jeg ser meg selv bli gammel her i Bogotá”, men har samtidig ikke ork eller overskudd til å tenke så langt frem i tid: ”Alderdommen min forestiller jeg meg ikke engang” (*Mi vejez ni siquiera me la imagino*). Hun sparer og håper å kunne samle seg opp nok til en pensjon. Det har vært veldig utfordrende for Alma å forsøke å opprettholde det grunnlaget hun og mannen hadde sett for seg å gi sønnen. ”Her er man for gammel til å jobbe så fort man har passert 30. Og ettersom jeg aldri tok noen formell utdanning...”. Jeg spør Alma om hun har drømmer, hun svarer at hun ikke har drømmer, at hun ”lever av realitetene” (*vivo de realidades*). Slik situasjonen er nå er det et ønske å en gang komme dit at hun kan føle frihet til å drømme (*En este momento quiero llegar a soñar*). Hun har ikke tid til å drømme, bare handle nå, leve nå. Alma håper om 20 år at sårene hennes har grodd, at hun kan se sønnen ha en høyere utdanning (*como profesional*), hun ønsker å ha en stor familie, barnebarn, leilighet, leve av pensjonen sin. Hun gråter og sier ”så deilig – det er som å drømme i våken tilstand” (*eso es como soñar despierta*.) Hun kjemper for å holde denne drømmen i live og bevege seg mot den: ”jeg er på vei. Jeg satte meg som mål at sønnen min skulle få en utdanning, og om jeg også fokuserer på disse tingene vil også disse bli gitt”. Alma ser erfaringene sine opp mot alle de som også har opplevd å få livene sine avbrutt av vold og trusler: ”se hvordan disse folkene bryter opp livene våre. Så mange mennesker.” Hverdagen hennes er preget av en logistisk og økonomisk kamp for å sikre sønnens fremtid, sin egen fremtid, og en drakamp mellom håpet om fremtidig stabilitet og maktesløsheten og sorgen over den ustabile nåtiden. Hun beskriver sin

egen hverdag som preget av de problemstillingene som Brun (2001) presenterer når det gjelder mobile mennesker og forholdet til sted. Det er tydelig at hun føler seg rotløs, men samtidig er hennes egen aktive rolle og agens viktig for hvordan denne rotløsheten håndteres. Hun har til en viss grad kontroll over hvordan hun selv skal praktisere det hjemmet hun ønsker å bygge, og den kontrollen tar og bruker hun, i en reterritorialisering av sted (Brun 2001).

Angela mener at fordrivingen var negativ, men det har også gitt muligheter, for ”vi har blitt frigjort”. ”Vi følte oss bundet til mannen – fordrivingen hjalp oss mye når det gjelder det. I Bogotá må begge i parforholdet jobbe.” (*Nos sentíamos amarradas al hombre – el desplazamiento nos ayudó mucho en eso. En Bogotá tiene que trabajar la pareja.*) Hun sier også at hun vet at hun kan klare seg på egen hånd om mannen dør: ”nå vet jeg at jeg evner, at jeg kan.”. Angela tror fordrivingen har bidratt til at kvinner som henne har fått mer selvrespekt og selvtillit: ”På den ene eller den andre måten har fordrivingen hjulpet oss litt, til å verdsette oss selv mer som kvinner.” (*De una manera u otra el desplazamiento nos ayudó un poquito, a valorarnos más como mujer.*) Hun forteller også at hun ser at dette har påvirket mange parforhold, og også at hun og mannen hadde problemer som følge av denne balanseendringen: ”jeg hadde konfrontasjoner med mannen min” (*tuve choques con mi esposo*). Hun mener menn fra den delen av landet er veldig opptatt av at det er mannen som skal jobbe. Hun sier ”mange, mange fra min region har separert seg her – på den måten har fordrivingen dratt med seg mye konflikt”.

5.2.2 Materialitet

De materielle aspektene ved hjem var ikke det som ble mest vektlagt av informantene, men det er viktig å tydeliggjøre hvordan opplevelsen av endring og utfordringer i tilknytning til det materielle hjem kan knyttes til deres opplevelse av hjem etter flukten. Som diskutert i teorien er de materielle dimensjonene ved hjem både knyttet til personens relasjon til ytre strukturer slik som det økonomiske systemet, samt til graden av hjemlighet som erfares av beboere og tilskuere.

Jeg spør Agnes hvordan hun mener hjembegrepet hennes har blitt påvirket av å måtte dra til Bogotá; hun sier at det er da hun kom til Bogotá at hun erfarte hva det vil si å ha et hardt liv.

Hun forteller om en oppvekst med mye overflod, i midtre samfunnssjikt (*estrato medio*), et liv hvor hun ikke var opptatt av penger. Familien eide og drev en kaffeplantasje (*finca cafetera*) med 40 arbeidsfolk. Samfunnet hun levde i var preget av bytteøkonomi, penger har hun måttet håndtere først i Bogotá. Dette er utfordrende, for ”man må ha 4.000 pesos for å kunne dra fra huset”. Hun sier at i fremtiden ønsker hun å ha midler til å kunne dra på ferie. Også for Alma innebar fordrivingen i tillegg til de åpenbart traumatiske omstendighetene et markant fall i levestandard. Hun forteller at hun ”aldri hadde måttet be om noe fra noen” (*en la vida no había sabido lo que es pedir – no fui criada así*). Hun vokste opp i et hjem med god økonomi, livet og ungdommen hennes var veldig bra. Alt var bra da hun giftet seg, hun hadde god jobb (*empleo bueno*). ”Et veldig bra og behagelig liv” (*Vida muy buena, cómoda*). ”Estrato tre var veldig bra” (*Estrato tres era muy bien*). Når jeg spør Agnes hva slags bilde hun hadde av hjem før fordrivingen forteller hun at hun så det som viktig å eie jorda, og å kunne bruke den. Det var viktig å ha nok ressurser til et anstendig liv og til å kunne ha barn. Selvberging (*suverenidad alimentaria*) var et ideal.

Sønnen til Agnes har vokst opp i slummen i Bogotá. Hun understreker at dette er et veldig annerledes oppvekstmiljø enn det hun hadde ønsket for barnet sitt. Hun er bekymret for at han kan havne i gjenger eller i en av de væpnede gruppene som har kommet inn til byene. Hun synes huset hun bor i er stygt, ”ikke som huset vi hadde på fincaen” – som hadde ”mange uteplasser, mange rom, gulv...” (*varios patios, muchos cuartos, flores...*). Men hun synes det er viktig å eie egen bolig. Hun eier boligen sin, og har eid i to år. Dette gir henne en viss stabilitet, og kan sees som et steg på veien mot det idealet hun har for hvilke materielle forutsetninger som bør være på plass i et hjem. Dette var viktig for flere av informantene. De fleste fortalte at de jobber mot et mål om å eie egen bolig, eller at de har kjøpt der hvor de har mulighet – i de ikke-formaliserte bydelene. Angela synes det er veldig viktig å eie eget hjem fordi det gir trygghet, forutsigbarhet og selvfølelse. Hun og familien dro videre fra sitt første tilfluktssted til Bogotá for å prøve å skaffe nok penger til et eget hjem, for å bygge seg opp på nytt etter flukten. Det har vist seg at dette ikke er så lett siden de bruker mye penger bare på å klare seg – ”i Bogotá må begge jobbe”. Adriana har kjøpt bolig i en ikke-formalisert *barrio* (bydel). Hun vet at det har vært tilfeller hvor folk har kjøpt men fått problemer og dermed mistet pengene sine (ofte på grunn av dobbelt eierskap eller papirer som blir borte), men hun har ikke hatt problemer. Hus i andre nabolag koster 40 millioner (circa 100.000 kroner) – det er for mye. Til tross for voldsnivået og gjengproblematikken i strøket Adelaida bor i så

representerer byen sikkerhet og trygghet for henne. Hun har blitt i Bogotá på grunn av trygghet.

Som beskrevet i kontekstkapittelet er det store regionale forskjeller i Colombia hva gjelder klima og miljø. Disse forskjellene er både relatert til om regionen er et innlandsområde eller eventuelt hvilken kyst den grenser til, men også hvorvidt det er et lavlands- eller fjellområde. Siden Colombia ligger nært ekvator er klimaet stabilt, men varierer med høydemetrene. Dette har betydning for hvordan miljøet oppleves at de fra lavereliggende områder som søker tilflukt i Bogotá. For eksempel forteller Adriana at hun opplever Bogotá som veldig kaldt. Bydelen hun bor i ligger i likhet med store deler av slumbyene høyt over Bogotá-platået og er dermed mer preget av fjellufta de 2600 metrene over havet sørger for. Hun trekker frem at de har en veldig fin utsikt – man ser hele byen – og til tross for kulden og fraværet av innlagt vann og avløp liker hun stedet hvor hun bor. De har lys og gass, og i likhet med flere av de andre informantene verdsetter hun muligheten til å eie egen bolig. Hun understreker betydningen av at de ikke må betale husleie. Det Adriana liker minst i Bogotá er bussene. Hun blir dårlig av bussreiser og sluttet i en jobb i nordlige Bogotá (calle 80) etter et halvt år fordi hun ble så dårlig av arbeidspendlingen (hodepine og kvalme). Hun foretrekker å jobbe nærmere der hun bor, å holde radiusen for hverdagslivet mindre. Dette forteller hun om i lys av det nære miljøet hun levde i før fordrivingen, hvor materielle behov som mat og inntekt ble dekket og tjent innenfor hjemmets lune sfære.

Minnet om miljøet slik det var kan også være tett sammenvevd med minnet om personer som er mistet. I fokusgruppen fortalte Aída at hun og mannen hennes bygget opp en gård (*finca*) ”fra ingenting”. Mannen hennes ville starte en skole, han var sosialt engasjert og var initiativtaker til lokal veibygging. De fikk fire barn sammen, yngstemann var fire år da de mistet faren. Aída tok med seg familien til byen med én gang, hun gjenforteller det nøyaktige tidspunktet dette skjedde. Hun forteller at hun og mannen drømte om at de skulle ha kveg. Det arbeidet de hadde lagt i denne målsettingen ble tapt med mannens død og fordrivingen. Også Agnes sin familie tapte produktet av mange års arbeid da de ble fordrevet. Hun mener faren døde av sorg, han kom seg aldri over tapet av gården. De hadde hatt det veldig stabilt og tapte alt, deriblant kveget. Hun forteller at hun opplevde det også som et stort personlig tap. Hun visste hvor mye de (foreldrene) hadde jobbet for å bygge opp det de hadde. Hvis de ikke hadde flyktet hadde faren kanskje blitt drept, men det hadde vært med verdighet. Hun forteller at denne dødlige sorgen har grepet mange menn i farens generasjon, og hun kritiserer

at dette ikke anerkjennes. I samme intervju forteller Alejandra at hun og mannen hennes jobbet og sparte penger med det mål for øyet at barna skulle ta en utdannelse, men alt endte da de måtte flykte: ”alt ble igjen, stagnert. Det ble en drøm som vi våknet fra.”.

I Bogotá har Angela opplevd å bli introdusert for arbeidsmarkedet og økonomiske muligheter: ”Jeg har opplevd gode ting her også. Jeg hadde aldri jobbet før – her har jeg kunnet jobbe på tre ulike hotell og dette har gjort at jeg har følt meg veldig levende”. Hun forteller at etter en periode med å måtte være hjemme ønsker verken barna eller mannen hennes at hun skal begynne å jobbe igjen. Dette forklarer hun med at kulturen der de kommer fra er veldig mannsjåvinistisk. Hun ser det som en positiv opplevelse for mange kvinner å ha opplevd denne vendingen i livet, å etablere seg et sted hvor det er behov for to inntekter. Hun forteller om kvinner som har blitt frigjort og opplever at de ikke lenger er avhengige av en mann, og hun mener dette kan sees som en positiv ringvirkning av fordrivingen.

Fortidens hjem var ikke like preget av komfort for alle informantene. Alina forteller at da hun bodde med foreldrene ”var mat det eneste han [faren] ga”. De fikk aldri klær, skole, sko, kjærlighet. Hun måtte være mamma for søsknene, lage mat, vaske. Faren fikk dem til å stå opp to og tre på morgenen, ”vi kunne ikke ligge å dra oss til seks, noen gang”. Faren lærte dem å jobbe hardt. Da faren ble drept av de paramilitære mistet familien hovedforsørgeren. Dermed var det eneste materielt stabile i deres livsoppholdelse borte. Når jeg spør hva hun savner sier hun ”å kunne ha studert, å kunne hatt en fin barndom, å kunne ha hatt foreldrenes kjærlighet” – savnet hennes er til noe hun aldri hadde. Dette reflekterer de store materielle forskjellene i utgangspunktet til de fordrevne. Uavhengig av hvilken sosial stilling de hadde før fordriving har de opplevd å miste den materielle tryggheten de hadde, og har i fordrivingen og tilflukten arbeidet for å bygge seg opp igjen fra dette. Som Angela er inne på kan dette innebære å løfte seg ikke bare ut av fattigdom, men ut av avhengighet til mannen. Dermed har flere kvinner etter fordrivingen opplevd en frigjøring og selvstendighet som de setter pris på.

5.3 Sosialt hjem

opplevd	skapt	Da jeg ba kvinnene beskrive hjemmet sitt og hva som var viktig var alle i hovedsak opptatt av å fortelle om <i>sosiale relasjoner</i> , samt relasjonen de har til <i>nabolaget og lokalmiljøet</i> . Det er disse temaene som dominerer intervjuene. De valgte kanskje å fokusere på de delene som de føler de har mest mulighet til å påvirke. Materiell trygghet og fysisk utforming av hjemmet har de fleste foreløpig lite mulighet til å gjøre så mye med og det er dermed lite mulighet for å oppleve eller uttrykke noen form for kontroll over egen situasjon dersom fokuset er på disse tingene.
sosialt	rammer	

De sosiale relasjonene er alltid i utvikling, siden mennesker utvikler seg. De blir også påvirket av ytre endringer, slik som den fordrivingen kvinnene og deres familier har vært igjennom. Endringene i sosiale relasjoner og i kvinnenes forhold til og opplevelse av sine omgivelser ble presentert i form av beskrivelser av brudd, men også gjennom beskrivelser av kvinnenes gjenoppbygging. I intervjuene var det flere som beskrev nåtidens og fortidens miljø som motsetninger, for eksempel nærhet til naturen, frisk luft og stillhet, versus dagens hektiske og forurensede omgivelser. Den fortellingen som ble tegnet av hjemstedet og kontrasten til nåværende situasjon minner om dynamikken som Agnew (2011) beskriver mellom fortidssted og moderne rom. Adelaida synes det er trist at barna har vokst opp i Bogota, for de har mistet språket, vaner, kulturen hennes.

”Uprooting affects traditionally isolated peasant women more harshly than men. The rupture of their intimate bonds with close kin and neighbors, their lack of social and geographical mobility before displacement, and the threat of family disintegration all constitute significant obstacles to the reconstruction of these women’s life projects in a new, urban environment.” (Meertens 2012:8).

5.3.1 Sosiale relasjoner

Familie og samfunn

Noe av det mest fremtredende i intervjuene var vektleggingen av de nære relasjonene. Flere av kvinnene var enker og fortalte om en opplevelse av at verden gikk i oppløsning da de ble alene. De var på ulike måter svært opptatt av sitt ansvar ikke bare som hovedforsørger, men også som moralsk forbilde for sine barn. Til tross for de nære båndene fortalte likevel flere om et noe ambivalent forhold til barnas etablering i tilflukten. For noen av kvinnene var det

et spenningsforhold mellom barnas behov og ønsker, og deres eget savn til fortidens sted. Det kom tydelig fram at familien var avgjørende i forhandlingen mellom kvinnenens ulike hjem.

For Adriana betyr hjem å ha barna hos seg og at familien er samlet. Adriana føler seg hjemme ”når jeg er med barna, ikke i et tomt hus”. Når barna er borte mistrives hun og føler seg alene. Når barna er der føler hun at hjemmet er bra. Et menneske som bor alene – det skjønner hun ikke. Det går ikke an. Et hjem for Abril er: ”et hus, en familie, og å svare til familien, eller til personene som bor under samme tak. Å tilfredstille de grunnleggende behovene til de personene. Og kjærlighet – det aller viktigste”. Hun mener det som er viktig for hjem er ”daglig samvær. Hjemmet er komponert av latter, dialog, diskusjoner, og å bli enige.” For at man skal ha et hjem mener Abril det er viktig med en vilje til å ta ansvar. Et hjem består av to eller flere personer – ja, det finnes hjem med bare én person, men... Det å ha en partner er ikke viktigst for Abril, det viktigste er at hun er med barna. Barna hennes er det aller viktigste for at huset skal være hjemme. Når jeg spør Adelaida hvilke personer som er viktige for hjemmet sier hun at det er viktig at hele familien er der – og at moren lærer bort. Jeg spør Alina hvem som er viktig i et hjem og hun svarer med en gang ektemannen, han er ”familiens overhode” (*la cabeza principal*). Likevel sier hun i samme åndredrag at hun ikke vil ha noen ny mann, ”jeg betaler alt”. Livet hennes har endret seg som alenemor, det er hardt, og barna trenger faren, men hun har det bra. Agnes ser ikke for seg at hun skal bli gammel alene. Det ønsker hun ikke. Kvinnene i fokusgruppen mener det ikke er nok å ha barn eller gifte seg for å ha et hjem. Det viktige er hvilke prinsipper man lærer barna. Man påvirker barna, og det er viktig at de frykter Gud og dermed skaper fred og respekt.

Etter ektemannens død mistet Alina alle følelser. Hun tenkte at livet var slutt. Noen av kvinnene i fokusgruppen er også enker, og de forteller at de har måttet være både mamma og pappa. Dette innebar en forandring i hjemfølelsen. Før alt skjedde hadde Adriana et bilde av at barna skulle bli voksne på gården (*la finca*), alle med hver sine hjem og ting. Hun forestilte seg at familien skulle bo i nærheten av hverandre med hver sine familier, tett sammen. Slik ble det ikke. Etter at barnet hennes som da var 17 år ble bortført og mannen ble drept følte hun lenge at hun ikke hadde noe hjem. Hun hadde ikke stabilitet. Med alle de traumatiske tingene som har skjedd – både før fordrivingen og i Bogotá – har hun blitt mer opptatt av å passe på barna. Angela savner eldstesønnen, som dro tilbake (til deres første tilfluktssted) etter to måneder. ”Han var lei av å føle seg innesperret” (i Bogotá). Dette er seks år siden. Angela vil gjerne være i nærheten av ham, men ikke hvis hun må dra fra de yngre barna som

bor med henne i Bogotá. Hun opplever at det har vært en fæl omveltning (*un cambio terrible*) når det gjelder hva hjemmet hennes er, siden de bor uten den eldste sønnen og på grunn av mannens arbeidstider. Det har gått tre år ”uten å oppleve en fridag med mannen min” (*sin saber que es un sabado o domingo con mi esposo*). Hun får vondt av å se familier som er ute og spiser sammen i helgene. Angela og mannen hennes er usikre på om de blir i Bogotá eller ikke, for de yngste barna trives og vil være der og studere. De bebreider Angela for at hun ønsker å dra fra Bogotá, de mener hun vil stå i veien for deres lykke, at hun bare tenker på seg selv.

De kvinnene som hadde familie ved fordrivingen hadde tatt et skritt i en retning hvor fokuset var vendt mot familielivet og hvor barna allerede var blitt essensielt for hjemmet. Flere beskriver en forsterkning av denne tilknytningen etter fordrivingen. De beskriver at de i tilflukten har knyttet seg enda mer enn før til familien og ønsker nærhet til barna, uten at dette nødvendigvis går på tvers av kvinnenenes utvidede perspektiv og erkjennelse av egne muligheter. De som enda ikke hadde tatt steget mot egen familie, av ulike grunner, hadde andre ting som var meningsgivende i livet. For de kvinnene jeg snakket med var dette knyttet til samfunnsengasjement. Dette engasjementet ble kanskje enda sterkere av fordrivingen og det kvinnene har erfart i forbindelse med dette. Samfunnsengasjementet har blitt utfordret og kvinnene jeg snakket med uttrykte en ansvarsfølelse ovenfor andre i lignende situasjon.

Også Angela forteller om følelse av samfunnsansvar, selv om hun ikke var eksplisitt politisk orientert før fordriving. For henne virker det som rollen springer ut av en kollektivfølelse med det lokalsamfunnet som ble fordrevet og som blir forsøkt holdt i live i Bogota. Man kan kanskje se paralleller mellom ansvarsfølelsen ovenfor samfunnet og den tradisjonelle ”kvinnelige” rollen som sosialt lim, hvor hun bidrar til å styrke og opprettholde sosiale bånd mellom familiene i deres sosiale sirkel. For de som ikke har gitt slipp på det stedet de har måttet forlate kan opprettholdelsen av det sosiale nettverket bli en fortsettelse av identiteten. Samtidig blandes dette med deres nye uavhengighet, de er i kontakt med representanter fra myndighetene på ressursentrene og lignende, de deler nye erfaringer. Slik som opplevelsen av ny frihet, historier om kvinner som forlater voldelige menn, opplevelsen av familier som møter nye utfordringer på grunn av endring i kjønnsroller. Identiteten knyttet til hjemstedet holdes i live ved kvinnenenes opprettholdelse av den sosiale veven, men formen på denne veven, og kvinnene selv, påvirkes av de nye omstendighetene. Angela sier selv at om nabolaget hennes tømmes for mennesker fra hjemstedet drar nok hun og familien også, for de

vil føle seg veldig ensomme på egen hånd. De trenger det diasporiske felleskapet, selv i dets endrede form.

For Agnes er kanskje det politiske engasjementet den sosiale diasporaen. Hun har vokst opp med politisk bevissthet rundt seg, og sett engasjement i andre for sosial endring. Hun har selv opplevd samhold og fellesskapsfølelse knyttet til felles politisk overbevisning og samfunnsansvar. Dette er verdier hun har beholdt og aktivitet hun har opprettholdt i Bogotá. Hennes faste holdepunkt, hennes tilknytning til den hun var, den hun håpet å være og ønsker å være, synes å være sentrert rundt hennes sosiale og politiske aktivitet. Hun sier selv at hun har et brennende engasjement for å bygge opp det sosiale samholdet i nærmiljøet. Hun har dårlig samvittighet knyttet til sin rolle som mor, fordi det politiske og sosiale arbeidet står i veien for den graden av samvær hun føler at hun burde ha med sønnen. Men hun sier samtidig at mye av dette arbeidet er ulønnet. Det vil si, hun prioriterer arbeidet av andre grunner enn penger. Det er et dilemma mellom arbeid som gir livet mening på den ene siden, og de forpliktelser eller forventninger man føler knyttet til barn og familie på den andre siden. Agnes innrømmer at familien sliter med å få endene til å møtes. Behovet for å utrette noe, å gjøre noe meningsfylt ut av sin egen livserfaring og situasjon veier tungt. Så tungt at det veier opp for å leve med dødstrusler.

Roller

Young (1997) sin kritikk av det mannlige maktperspektivet utgjør en byggestein for Blunt og Dowlings (2006) kritisk geografiske perspektiv på hjem. Fokuset til Young på forventninger om hvem sin oppgave det er å "skape et hjem" er interessant blant annet med tanke på perspektivene til informantene angående hvem de anså som viktige for å skape et hjem. Hvem sin oppgave er det å være "hjemskeer"? Hvem er det som har feilet i sin oppgave om det ikke finnes et hjem? I byen kan kvinnen være alene om å være hjemskeer, hennes svakheter som for eksempel underlegenhet i fysisk styrke er mindre viktige i et urbant miljø. Hun er i stand til å sørge for familiens opphold på andre måter enn ved tungt gårdsarbeid. Det er fysisk mye mer utfordrende for henne å være alene som hjemskeer dersom hun vender tilbake til landsbygda, spesielt dersom hun er middelaldrende eller eldre. I byen har hun flere alternativer.

Man kan se kvinnens rolle som hjemskaper og hvordan dette utgjør en stabiliserende rolle i samfunnet i lys av kjønnede hjemforståelser og harmonien i opprettholdelsen av normer (Blunt og Dowling 2006). Man kan også se det i sammenheng med det blant annet Agustina sier om hvordan man ser tomheten i hjemmenes ytre fremtoning der hvor kvinnen ikke klarer å utøve sin rolle, eller der hvor hun ikke er. Slik Agustina forteller om hvordan de myke kvalitetene – blomster i vinduet, pene hagegjerder, osv – ikke blir verdsatt som et tap for lokalsamfunnene som skyldes fordrivingen av kvinner.

Abril forteller om hvordan hennes forhold til hva hjem er (*la experiencia de mi hogar*) har blitt påvirket av flukten. Hun ”har lagt merke til hvor viktig det er at en mor lærer barna verdien av respekt, å elske seg selv og å være ansvarlig for seg selv”. Hennes opplevelse av hjem er endret ved at hennes opplevelse av *morsrollen* er endret. For henne er det en lite synlig distinksjon mellom ”hjem” og hennes rolle og oppgaver som mor. Hun knytter ”opplevelse av hjem” sammen med opplevelsen av oppgaver som mor, hva som inngår i den rollen, hva som definerer hennes (gode) morskap. Som nevnt beskriver Agnes en dårlig samvittighet over å ikke strekke til som mor ut fra det idealet hun har av hva en mor skal være. Hun har måttet sette bort ansvaret for sønnen på ettermiddagen og kvelden, og synes det er vondt at hun ikke har tid til å være mamma. Hun mener at man burde være der for barnet, og det har hun ikke kunnet leve opp til. En viktig grunn for dette er mangel på tid, på grunn av arbeidet hennes. Hun opplever dermed en kamp mellom idealet om å klare seg selv, forsørge seg selv og familien og ha en stemme, og det å oppfylle morsrollen.

Rolleendringen er ikke nødvendigvis frigjørende selv om den mestres. Adriana og Alma er enker og har måttet oppfostre barna på egen hånd. I *rollen som hovedforsørger* har de i større grad enn tidligere følt seg isolerte. Begge forteller om en tidligere tilværelse som kan forstås som harmonisk og stabil. De forteller om hvordan de har hatt det opp mot hvordan de har det nå. Nåtiden er preget av usikkerhet utenfor hjemmet, følelse av isolasjon, og et tungt ansvar for familiens overlevelse. Deres rolleendring til familiens overhode har blitt mestret men ikke nødvendigvis ført til en følelse av frihet. Begge beskriver eksplisitt en følelse av isolasjon, og knytter det til livsstilen i byen, de fysiske omgivelsene og ensomhet.

Både kvinnene selv og mennesker som arbeider i NGOer og statlige institusjoner, i tillegg til andre jeg kom i prat med om temaet, retter kritikk mot *offerrollen* slik den er blitt konstruert. Det er mange ulike grunner bak negative assosiasjoner til offerstempling. En ting kvinnene

sier selv, til meg og gjenfortalt av andre, er at de føler skam ved å bli kalt ofre. Dette gjelder både ressursvake og ressurssterke personer, uavhengig av arbeid og stilling i livet. Bak dette ligger en historie hvor dårlig informasjon til samfunnet om konflikten har gjort at ”ofrene” har blitt forstått som farlige, at de er en bit av konflikten som har kommet til byen som man må passe seg for. En annen ting er holdningen til egen fremgang: det blir uttrykt fra flere hold at man er offer en periode, men så må man heve seg over det og gå videre i livet. Man kan ikke la sin egen livsfortelling drukne i en ting som skjedde en gang og som gjorde deg til et offer. I flere samtaler jeg hadde med personer som ikke var direkte relatert til feltarbeidet tok de opp at det finnes folk som utnytter tilbudene som gis ofre – for eksempel at noen ”tyver fra byen” gir seg ut for å være ofre for å utnytte systemet. Det ble også gitt uttrykk for at det er dumt at man betegner IDPs som ofre fordi ”da får de en selvforståelse som baserer seg på at det er synd på dem og at de skal leve på støtteordninger – det hjelper dem ikke videre”. Man kan stille seg kritisk til at mennesker som ikke er fordrevne utgir seg for å være berettiget oppreisningen som tilbys konfliktens ofre ifølge Lov 1448, men det er vanskelig å skulle bedømme om de egentlig har et veldig mye bedre utgangspunkt enn mange av de som bor i byen som IDPs. De har ikke blitt fordrevet til byen, men mange er utsatt for vold og utrygghet i lokalmiljøet sitt og mange er nederst på rangstigen uten store muligheter for sosial mobilitet. Er det så rart at de prøver å benytte seg av et tiltak som kan virke litt utjevnende? Samtidig er det viktig å huske på at det er mange av de som får oppreisning som i virkeligheten får oppfylt menneskerettighetene sine for første gang, de har levd steder hvor statens goder og plikter ikke har nådd frem (Shultz et al. 2014).

Det kan være dissonans mellom personenes agens i ventetiden og samfunnets eller systemets fortelling om deres situasjon. I en fortelling om fordrivingen – ventingen – som et mellomspill, blir også fortellingen om den fordrevne til en fortelling om en person uten sted og dermed uten mening. Spesielt i en langvarig fordriving har denne rollen en agensfraskrivende konnotasjon. Personen representeres som uten agens:

”by understanding people as living in protracted refugee and displacement situations, we risk fixing them to particular locations, such as camps and collective centers: people are being reduced to the dehistoricized humanitarian category of refugees or IDPs. Regardless of how their lives change and the context in which they find themselves, people are represented and understood as living in limbo, passive in their longing for the past and consequently devoid of agency.” (Brun 2015:22).

En persons identifisering som IDP trenger ikke nødvendigvis bety at personen aksepterer den meningen som veves inn i rollen utenfra. Selvforståelsen som IDP kan handle om en forståelse av at man har opplevd et overgrep, og dermed stille krav til omgivelsene. En utfordring når man mottar oppreising er at man da tvinges til å redefinere seg selv på nytt. Man har blitt tildelt en ny start. Agustina er kritisk til bruken av monetær kompensasjon og tilbakeføring av jord, blant annet fordi hun mener det snyter ofrene for den oppreisningen de bør ha, at det er en mager trøstepremie. Den identiteten man tar på seg som offer er ikke nødvendigvis noe man mener man *er* men kan være et uttrykk for noe man mener man *har rett på* fra omgivelsene. Å være definert som offer sier til omgivelsene: ”dette har skjedd meg”, og dermed ”hva skal du gjøre med det”? Når erstatning gis er flere års kamp borte og dette kan utløse sorg hos noen. Man må da lete etter en ny identitet, en ny fortelling om hvor man vil.

5.3.2 Nabolag og lokalmiljø

Når jeg introduserer hjem som tema for Alma blir hun veldig trist. Hun forteller at det å tenke på venner og om hun har kontakt med naboer, å tenke på hva hjem betyr for henne, er veldig vondt nå, for hun har ikke funnet seg til rette i Bogotá. Hun er langt fra å ha det så godt som hun hadde det. Hun sier ”du har fått meg til å tenke på at jeg ikke har et sted her i Bogotá, at jeg ikke har venner, ingen som jeg kan ta en kopp kaffe med.”. Hun er tydelig på at hun sjelden tar seg tid til å tenke på dette eller grave seg ned: ”Jeg er ikke den som gråter” (*yo no vivo llorando*). Hun har ikke tid til å tenke på seg selv. Hun hadde ikke tenkt på forholdet med naboer, at hun ikke kjenner de eller vet hvem de er. ”Her hilser ikke folk på hverandre”. Hun har vent seg til å være alene. Hun kjenner ingen. Som flere av de andre flytter hun mye.

Alina har lite kontakt med naboene sine, på grunn av mangel på tid. Hun må dra hjemmefra halv sju på morgenen og er ikke hjemme før halv ti på kvelden. Det går i hei og hadet. Hun trives likevel der hun bor: ”kvartalet hvor vi bor er mindre trøblete enn de andre – det er en roligere del av bydelen”. Abril føler seg lite integrert i nabolaget sitt, men sier at til tross for dette føler hun seg hjemme i nabolaget. Hun liker stedet hvor hun bor, for hun kan dra på jobb og selv om hun ikke er der så stoler hun på at barna blir holdt øye med av naboene. Strøket Adelaida bor i er og har alltid vært farlig. Det er mye trusler og gjenger der hun bor. Hun har god kontakt med naboer, spesielt de som bodde der før, men ikke de som er nye; ”de er ikke bra. Til og med språket deres er dårlig.” Siden Adelaida bor i et farlig nabolag

oppmuntrer hun barna til å holde seg mest mulig innendørs. Dette står i sterk kontrast med de tingene hun fremhever som positive ved landsbygda; nærhet til naturen, frisk luft, en nær kontakt med omgivelsene. Hun forteller at hun har sørget for å skaffe TV så barna ikke skal blande seg med naboene. Angela var syk for noen år siden og har ikke jobbet etter det. Hun forteller at hun får beskjed fra barna om at dersom hun begynner å jobbe igjen så vil dette gjøre at den yngste sønnen vil ”gå tapt” (*perderse*) og blande seg med dårlige folk. Hun holdes ansvarlig for å holde styr på han og om han faller i dårlig selskap så er det hennes ansvar.

Agnes fremhever at det er viktig å være en del av stedet der man bor, hun er opptatt av å bidra til at ungdommer føler tilhørighet. Av de stedene Angela har bodd i Bogotá har hun likt seg best der hun bor nå. Dette knytter hun opp mot nærheten til personer fra samme sted som henne og de viktige sosiale relasjonene. Angela forteller at alle fra hennes hjembygd bor i nærheten av hverandre og besøker hverandre, de samles i parker etter jobb. Det er 200 familier fra hjembygda hennes i Bogotá, 50 som vil dra tilbake. De snakker mye om hvordan det går på hjemstedet. Angela omtaler hjembygda som ”en veldig trivelig bygd” (*un pueblo muy acogedor*), hvor alle kjente alle (*todos nos conocíamos*). Hun vektlegger at ”der var det vanlig å gå” (*allá uno caminaba*). Dette er en stor motsetning til Bogotá, hvor hun helt avhengig av buss og avstandene er store. Hun omtaler hjemstedet som et veldig koselig sted, med få familier, og en kultur hvor man besøker hverandre mye og er veldig sosiale, og sammenligner minnene med nabolaget sitt i Bogotá: ”her kjenner jeg ikke engang naboene mine, der besøkte vi hverandre og satt sammen og nøt naturen, renheten”. ”Dagliglivets stress her, det er alltid veldig stressende. Sånn som nå da jeg skulle treffe deg, jeg dro hjemmefra ett og se på tiden [halv tre]”. ”Jeg har ikke klart å venne meg til det”. Også Adriana savner naturen, menneskene som var rundt henne (venner, naboer), og samholdet: ”man delte med hverandre”.

5.3.3 Endringer

Flukten – både de bakenforliggende årsakene, flukten i seg selv, og nyetableringen – har hatt en opprivende effekt på den sosiale veven som kvinnene var en del av. Fordrivingen utgjorde et brudd i kontinuiteten som lå til grunn for hjemmet de hadde. Bruddet har ført til omveltninger i familienes sammensetning, omveltninger ved at personene finner strategier for å mestre det nye livet, omveltninger ved tap av sosialt nettverk, omveltning i opplevelsen av

trygghet og i økonomisk stabilitet, omveltninger i møtet mellom by og land. Slike omveltninger kan på sikt bidra til sosial og strukturell endring. En ting er de konkrete, håndfaste endringene i familienes omgivelser og indre struktur og rollefordeling, en annen ting er de indre ting hos personene i familien og kanskje spesielt de med forsørgeransvar. Der hvor forsørger og omsorgsperson har opplevd traumatiserende ting, er i sorgprosess eller har behov for sorgprosess, setter dette naturlig nok sitt preg på hvordan familien som helhet takler hverdagen. Alina forteller at da mannen hennes ble drept mistet hun alle følelser, hun tenkte at livet var slutt. Adriana beskriver endringene familien gjennomgikk etter drapet på mannen og i årene frem mot deres nåværende situasjon i Bogota som ”svært brutale” (*muy brutos*) og ”et fullstendig tap av kontroll over hjemmet” (*un descontrol total del hogar*). Som beskrevet av Angela blir det ofte omveltninger også der parene klarer å holde seg samlet frem til de har funnet tilflukt i byen. En funksjonær på et av ressursentrene forteller hvordan man ser konsekvensene av dette blant annet i familievold, alkoholmisbruk, og tenåringsgraviditeter.

Flere av kvinnene ga uttrykk for en bevissthet og stolthet over veien de har gått mot selvstendighet. Abril sier hun er stolt over uavhengigheten sin og evnen til å forsørge barna. Alina beskriver at hun har kommet lenger enn hun noen gang hadde forestilt seg, Angela sier at hun ikke trenger en mann for å klare seg og det trodde hun ikke før at gikk an, og hun forteller om hvordan hun ser kvinner som var i voldelige forhold før flukten som nå ser at de kan klare seg alene og kommer seg ut av forholdene. Alina forteller også at hun ikke føler noe behov for en mann, ”hun betaler alt”. Abril uttrykker noe av det samme, hun sier ”før var hjemmet avhengig av mannen”. Dette betyr ikke at de ikke setter familie høyt. Flere forteller at de føler seg mer knyttet til barna og familien nå enn før. Adriana sier om endringene i forholdet hennes til barna og hjemmet, at i starten følte hun seg utilstrekkelig (*incapaz*), men etter hvert var det ”som om jeg ble mer bundet til dem” (*como que me agarré mas de ellos*). Angela forteller om sorg over at familien ikke lenger spiser sammen hver kveld, hun synes det er vondt at hun på grunn av mannens arbeidstider har gått tre år ”uten å ha en eneste lørdag eller søndag med mannen min” og at det har vært ”en fæl forandring” (*un cambio terrible*) å ikke lenger bo med den eldste sønnen. Det første Agnes sier når jeg spør henne hva hun ønsker for fremtiden er at hun håper hun har funnet en mann, før hun legger til at det skal være en mann som er likestilt med henne, som har driv og livsprosjekt, som har respekt og er glad i sønnen hennes. Selv om hun fortsatt har et familieideal så er hun ikke villig til å gi slipp på den kvinnen hun er, som hun har utviklet seg til å bli.

Parallelt med sorgen over hvordan familien til dels har blitt brutt opp av fordrivingen og den påfølgende migrasjonen forteller Angela at hun også har hatt gode opplevelser som følge av fordrivingen. Hun sier ”fordrivingen var fæl” (*desplazamiento fue malo*) ”men det har gitt oss muligheter også, for vi har blitt frigjort”. Hun sier også at hun vet at hun kan klare seg på egen hånd om mannen dør: ”Nå vet jeg at jeg er i stand til det, at jeg kan.” (*Yo ya se que soy capaz, que puedo*). Hun mener også at om de flytter tilbake til hjembygda vil hun ikke tilbake til sånn det var, med å ikke jobbe, hun sier ”nå ville jeg bygd opp et eget arbeid, en butikk, hatt høns... men hjemmefra.”. På den måten ville hun tilpasset tilbakevendingen til sitt nye jeg. Hun ser et kompromiss mellom nytt og gammelt, mellom det hun har lært av bylivet og opprinnelsesstedets normer og kultur. ”Jeg hadde ikke måttet jobbe ute, men jeg ville hjulpet til hjemmefra.” (*No tendría que salir, pero ayudaría de la casa*). Denne forhandlingen mellom det nye og gamle er et tema som diskuteres videre i neste delkapittel, i forbindelse med *nostalgi* og *diaspora*. Det er noen ugjenkallelige effekter av fordrivingen. Slik som Agnes og Angela som selv om de fortsatt har sterke familieideal er opptatt av å kombinere dette med sin nye følelse av selvstendighet. Dette har vært en del av deres gjenoppbygging og er blitt en integrert del av dem. En gjenoppbygging videre må ta hensyn til deres nye forventninger til seg selv.

5.4 Opplevd hjem

opplevd	skapt	Hjem slik det oppleves nå står for mange av informantene i sterk kontrast til fortidens hjem.
sosialt	rammer	De kvinnene som var i en tilbakevendingssprosess fortalte engasjert om minnene: Adriana savner ”å stå opp tidlig, høre på naturen, fugler, elvene, ordne med kyr”. Hun smiler veldig bredt når hun tenker på de minnene.

”Det er som en drøm som er over”. De fisket. De hadde det fint. Hun hadde dyr: høns, kyr, griser.. Endringene har vært veldig brutale. Adelaida forteller om en sterk følelse av tilknytning til jorda, og til det livet som hører med i tradisjonelt landbruk. Det hun ønsker seg er å ”ha det jeg hadde før. Om det er varmt klima; yuca, kaffe.. Om det er kaldt klima; potet, mais..” (*tener lo que tenía antes. Si es tierra caliente; yuca, café.. Si es tierra fría; papa, maíz..*). Jorda beskrives med vakre bilder, at den var så fruktbar, at det er så vakkert der. Om vannet ”som er så pent”, sier de: ”Om dagen er det fullt av farger. Det er nydelig.” (*En el día bota colores. Muy hermoso.*) Om hvor fruktbar jorda er: ”det du legger på jorda blir til mat”,

”du kan kaste det [frøet] der og det blir til mat”. ”Det man trenger er å behandle jorda bra, tenk så mye mat det blir da!”.

Noen av kvinnene jeg har snakket med forteller om økt følelse av isolasjon i sin nåværende situasjon i forhold til tidligere, til tross for at de nå på mange måter kan beskrives som mer fleksible og frie fra hjemmets fysiske rammer. Det kan hende at deres følelse av isolasjon i Bogotá kan knyttes til at deres hjem – forstått som hjemsted, lokalsamfunn, nabolag – er blitt redusert, at det oppleves som fysisk mindre eller som mer hemmende i dag. I en situasjon hvor de har mer mulighet til å bevege seg utover husets fire vegger opplever de allikevel mindre frihet fordi deres (hjemlige) trygghetsrom har blitt mindre. De er nå bare i en trygg, hjemlig, sfære når de er ”inne hos seg selv”. Dermed er deres mobilitet i teorien større men deres komfortsone er mindre.

Hjemmet som trygt sted er omdiskutert og kritisert spesielt fra feministisk og postkolonialt hold (Blunt og Dowling 2006, Mortensen et al. 2008). I datamaterialet viser det seg at flere av kvinnene søker trygghet hjemme. Spørsmål som melder seg er i hvilken grad dette kan knyttes til urban utrygghet (gjenger, væpnede grupper), om de føler seg utrygge i byen på grunn av problemer med å tilpasse seg, og i hvilken grad det kan knyttes til nostalgi. En annen mulig forklaring er at det ikke egentlig er noen stor forskjell på hvordan kvinnen bruker hjemmet i dag, sett opp mot hvordan hun brukte sitt tidligere hjem. Kanskje søkte hun også da inn i hjemmet, men nå ser vi det i sammenheng med et utrygghetsbilde i byen. Det var jo ikke trygt på landet, det er nettopp derfor hun ble fordrevet. Det kan være at man fortsetter en strategi fra landsbygda, men at den blir mer synlig i byen fordi man har naboene tettere på seg og fordi det er flere aktivitetsmuligheter utenfor hjemmet.

En viktig dimensjon når det gjelder tradisjonelle fremstillinger av hjem og naturaliseringen av et visst forhold mellom mennesker og hjem er at hjem er hovedarenaen for undertrykking og mishandling av kvinner. For mange kvinner er hjem langt fra en trygg havn, men heller et sted hvor de er utsatt for vold, hvor de er isolerte fra omverdenen (på en utrygg og uønsket måte) og hvor de utsettes for stort emosjonelt press. Det samme kan for så vidt sies å gjelde for alle som er utsatt for alle former for mishandling i hjemmet – barn og voksne, av begge kjønn. Hjemmet kan representere en trygg havn i større grad dersom hun opplever omgivelsene (nabolaget, byen) som utrygge. Hun er da kanskje fanget, men ikke på grunn av

indre press hjemmefra. Sosiale forhold og utforming av offentlig rom kan implisitt dytte kvinnen hjem, fordi hun ikke føler seg trygg ute.

5.4.1 Tid

Endring merkes mer enn det konstante. En ytre påvirknings innflytelse på et menneske endrer karakter og kraft med frekvensvariasjoner (Catchpole og McKeown 2007). Et eksempel på dette er bakgrunnen for hvordan ambulansens signal har frekvensvariasjon heller enn én sammenhengende ulelyd. Signalet merkes mye mer på grunn av lydens forandring. Man venner seg til det konstante. Endringer merkes. En tvungen fordriving innebærer endring i mange ting, deriblant sted. De personene jeg snakket med hadde alle nådd en form for reetablering, en ny hverdag i sin nye virkelighet. En tilbakevending kan sees som en endring i sted. I lys av det vi vet om hvordan mennesker påvirkes av og håndterer endring i ytre faktorer kan det være forståelig at noen vegrer seg for tilbakevending.

Crang (2011) mener geografien i det store og hele behandler tid altfor forenklet. Han har som utgangspunkt et syn på tid som sosial konstruksjon. Ulike kulturer har ulike forhold til tid, gjennom ulike måleenheter og erfaringer knyttet til tidens kvaliteter. Det er med andre ord ingen universell erfaring av tid, vestlige målemetoder dekker ikke en absolutt tid. Crang (2011) vender blikket mot to hovedtilnærminger til tid og geografi. Tid kan sees som en faktor som ”fortykker” steder, som bidrar til opplevd og temporal dybde. En alternativ tilnærming til tid kan, basert på narrativer om moderne tidsbevissthet, argumentere for at vi har en akselert tidsfølelse og med det påfølgende ”uttynnede” og reduserte rom.

Tid er ifølge Crang (2011) en nødvendig faktor for at rom skal bli sted. Crangs beskrivelse er nært knyttet til de ulike formene for stedsidentitet. Tid settes som kriterium for en viss kvalitet på stedsfølelsen, stedsidentiteten og stedsidentifikasjonen. ”Space requires the thickness of time, silent repetitions, slow ripening, the work of the social imaginary and standards for it to exist as a place” (Marié 1982:21, i Crang 2011:332). En annen tilnærming til forholdet mellom tid og sted er å fokusere på hvordan tidsbevissthet og tidsorganisering har utviklet seg og hvordan vår samtid preges av dette. Et eksempel kan være introduksjonen og bruken av klokken, eller det kontinuerlige (tidløse) internett. Vår forståelse av tid preges av vår bruk av klokken som tidsrepresentasjon (Thompson 1967). Med henvisning til Latour og Serres (1995), peker Crang (2011) på at vi forveksler tid med tidens måleenhet. Livet og

hverdagslivet oppleves og omhandles i ulike tidskategorier, og skjer i en interaksjon mellom disse (for eksempel livsløpet med sine faser, dagliglivets rutiner, og sesongbestemte aktiviteter og ritualer).

I tidsgeografi undersøkes interaksjonen mellom tid og rom der aktiviteter skjer og hvordan dette begrenser menneskelig handling. Hägerstrand (1981) introduserte med sin tid-rom-geografi en tilnærming til hvordan man kan beskrive forholdet mellom tid, sted og rom i tråd med konseptenes interaktive og flytende egenskaper. Crang (2011) kritiserer tidsgeografi for at det er for reduksjonistisk og ”fysisk” (physicalist), at fokuset er på tid-rom-*begrensninger* for handling, samt at tidsgeografien slik Hägerstrand konseptualiserer den reduserer tid til å være rom og at rom blir en serie tomme lokaliseringer slik tid blir en serie øyeblikk. Samtidig kan tidsgeografi bidra til å styrke analysen av tidsbruksstudier ved at man settes i stand til å si mer om hvordan tidsbruken tar form ved å sette det sammen med hverdagslivets infrastruktur. Tidsgeografi belyser hverdagslivets sårbarhet (Crang 2011).

Avhengig av hvordan man forstår samspillet mellom tid, sted og rom vil betydningen man tillegger fordriving og tilbakevending variere. Betydningen av tid for internt fordrevne personers forhold til sted og hjem i en tilbakevendingsprosess kommer frem blant annet i Kabachnik m.fl. (2010) sin beskrivelse av tilbakevending i Georgia:

”Our research approaches the home-making process from different perspectives. Home is multidimensional, a concept in which temporality (past, present, future) intersects with spatiality (physical and imaginary) and social relations (family, oppression, domination).” (Kabachnik m.fl. 2010:317)

Er en opplevelse av ”permanens” nødvendig for at sted eller hus skal være hjem? Kanskje en opplevelse av permanens henger sammen med en følelse av tidløshet? Hvis noe oppleves som kontinuerlig – en kontinuerlig bevegelse – kan det forveksles med noe stillestående. Opplevelsen av stillstand kan knyttes til opplevelsen av ”evig”. Og om noe er ”evig” – kontinuerlig – innebærer dette stabilitet: uforanderlighet. Hvis noe er uforanderlig vil det ikke endres av tiden, det er upåvirkelig for tiden. Og ved å miste sin effekt mister tiden sin makt. Tidløshet er på mange måter de dødeliges drøm. Dermed blir manifestering av foranderlighet ubehagelig. Slik som migranter for eksempel, og alt som følger med.

Det er i dette perspektivet et paradoks at mange elementer som normativt og i datamaterialet forbindes med hjem er langt fra tidløst, det har nærmest som sin fremste karakteristikk at det er i forandring: familieliv, barnefødsler, oppvekst, gårdsdrift, alderdom, planter som vokser og høstes, dyr som fødes og dør, årstider, og så videre. Helheten som disse fasene inngår i kan oppleves som tidløs. Det vil si, foranderligheten kan settes i et system som oppleves som evig. En permanent syklus. Tryggheten man finner i dette kan sees i hvordan flere av kvinnene snakker om sitt liv i lys av relasjonen med barna – og hvordan de har startet nye familier. De uttrykker også et savn etter nettopp det foranderlige – men til en foranderlighet som var forutsigbar, som fulgte en rytme.

Hva som er permanent og hva som er i bevegelse er avhengig av hvilket perspektiv man har i ”måleøyeblikket”, om man ser ting fra nært hold eller langt fra. Langt fra kan hverdagslivet virke fast og permanent, men på nært hold ser man at det er konstituert av konstant bevegelse, flyktig og *rytmisk* (Lefebvre 2004, Edensor 2010). Urry (2003, 2007) beskriver som nevnt i teorikapittelet immobilitet eller fasthet som nødvendig og tilretteleggende for mobilitet (Adey 2010). I lys av hvordan sykliske gjentakelser kan oppleves som fast kan dette forstås som at store mobiliteter, med større frekvens, trenger mindre mobiliteter, med mindre frekvens og mer gjentakelse. På den måten er mobiliteter i ulike rytmer vevd sammen i et klinkekulespill og deres koordinerte bevegelser produserer rom med sine ringvirkninger. En slik ringvirkning kan sees i kvinnes daglige kamp for et bedre hverdagsliv etter den tvungne relokaliseringen. Relasjonen mellom den store mobiliteten, fordrivingen, og de mindre mobilitetene, hverdagslivet deres, danner grunnlaget for deres sosiale relasjoner, trygghet, håp og drømmer. Deres rom er et rom produsert av dynamikken mellom flukten og gjenreisningen. Tilbakevending representerer en potensiell ny stor mobilitet, som vil ha en ukjent påvirkning på det de har skapt til nå.

Tidløsheten som illuderes av svært tette frekvenser, av en gjentakende hverdag, kan oppleves som en stillstand i tid og sted. For en person som opplever å stå stille kan kjedsomheten være ødeleggende. En langvarig fordriving kan oppleves som en slik stillstand.

”Protracted uncertainty – not knowing what the future brings and not having the power to find ways in which to influence one’s future – may be experienced as boredom, as the slowing down or stillness of time (Anderson 2004). Boredom becomes a symbol of protracted displacement and represents a feeling of being stuck in a meaningless present – waiting for a future that does not come.” (Brun 2015:29)

En slik stillstand i tid blir et fangenskap. Én overlevelsesstrategi er håpet om tiden slik den var, en tid med rytme og forutsigbarhet, men med flyt. Det er selve tidens bevegelse som gir forutsigbarhet, for i en stillstand er det som ligger fremover ukjent. I en stabil rytme bekreftes hele tiden fremtiden man kan forvente ved at mønstre repeteres igjen og igjen. I dette lyset er det ikke opplevelsen av tidløshet som gir trygghet men opplevelsen av å kunne forutsi, av å kunne strekke sin verden utover nåtiden. Tidløshet uten en kjent fremtid er en situasjon hvor personens mulighet til håp blir kneblet.

De ulike stedene hvor man har vært tvunget til å finne et hjem kan ha blitt en form for ankere eller markører for ulike deler av personenes idealer og identitet. For eksempel ved at en spesifikk moral kan knyttes til en livsstil eller erfaring eller observasjon som man opplevde et spesifikt sted. På den måten kan fortid, geografisk reise og personlig utvikling knyttes sammen, og ulike deler av identiteten kan knyttes til ulike steder i personens minner.

Nostalgi

Alina forteller om nostalgiske følelser knyttet til noe hun ikke har opplevd, hjemlengsel etter et hjem hun ikke har hatt. Dette kan være et uttrykk for lengsel etter en idé, et hjemideal. Ideen om et hjem som et sted for oppfyllelse, fullendelse, står i en sterk kontrast og forsterker kanskje ubehaget ved opplevelser som ikke passer i dette bildet. Der noe er et ideelt hjem følger det at noe er et ikke-ideelt hjem. Det ikke-ideelle hjemmet er et hjem som ikke innehar de egenskapene et ekte hjem skal ha, egenskaper som stabilitet, harmoni og "autentisitet". I lys av litteratur som omhandler vanskelige hjemforhold beskriver Bhabha (1994) det "uhjemlige" som opplevelsen av en ubehagelig utvisking mellom det private hjem og den ytre verden. Bhabhas "uhjemlighet" kan knyttes til hjemlengsel:

"Unhomely displacements are also an important theme within an "immigrant genre" of literature (George 1996). For Rosemary Marangoly George, the homesickness often associated with this genre can be interpreted in two main ways: "it could be a yearning for the authentic home (situated in the past or in the future) or it could be the recognition of the inauthenticity or the created aura of all homes. [s. 175]" (Blunt og Dowling 2006:52).

Lengselen etter det ideelle hjem er ikke nødvendigvis knyttet til et faktisk sted man har opplevd, men kan være rettet mot noe man ikke har erfart. Rubenstein (2001 i Blunt og Dowling 2006) diskuterer skillet mellom hjemlengsel og nostalgi:

”Nostalgia encompasses something more than a yearning for literal places or actual individuals. While homesickness refers to a spatial/geographical separation, nostalgia more accurately refers to a temporal one. Even if one is able to return to the literal edifice where s/he grew up, one can never truly return to the original home of childhood, since it exists mostly as a place in the imagination.” (Rubenstein 2001:4 i Blunt og Dowling 2006:213)

Alison Blunt (2005) argumenterer for at nostalgi ”is oriented towards the present and the future as well as the past” (i Blunt og Dowling 2006:213). Hun fokuserer på hvordan handling/praksis gis form og retning av nostalgi. Dette omtaler hun som en prosess med frigjørende potensial: produktiv nostalgi. Idealet driver da praksisen i en konstruktiv retning.

For mange vil et viktig element ved hjem være minner konkretisert eller samlet i fysiske spor etter hverdag og hendelser. Dette kan være bilder, ritualer, fysiske merker (hakk i gulvet, streker for å markere vekst), eller for eksempel trær som har stått lenger enn beboerne selv. Koblingen mellom hjem og minner er tydelig i for eksempel hvordan familiebilder stilles ut, gjerne fra slekten så langt tilbake man har tilgjengelig. Måltider og praksisen rundt dette kan være en arena for både å danne nye minner, gjenfortelle ting som har skjedd, og i selve ritualet og valget av mat opprettholde eller ta avstand fra fortiden (Blunt og Dowling 2006). For noen kan faste sitteplasser være et slikt ritual som reproducerer roller fra fortiden, for eksempel at ”far i huset” sitter ved enden av bordet. Bordskikk kan være et annet eksempel. Noen tider på året eller i uken kan være ekstra farget av idealer eller forventninger, for eksempel for en gårdbruker som har flyttet fra landet kan naturens sykluser markere ”det som var” eller for eksempel kan søndager være sårt for de familiene som ikke kan samles til felles utflukter på grunn av endringer i livssituasjon. Den sorgen Angela føler over hvordan familien ikke lenger spiser sammen eller har søndager sammen kan sees i lys av hjemskapingens sammenheng med dannelsen av nye minner. Dette er ting som understreker betydningen av praksis i skaping av sted. Spesielt gjentatt, repetativ praksis: rutiner. Fordriving innebærer et brudd i denne kontinuiteten, den rutinerte praksisen.

Når en person har gått igjennom en krise og har kommet til bearbeidingsfasen er det vanlig at man skjønnmaler fortiden:

”Som nevnt er det ved dødsfall vanlig at de etterlevende glemmer hvor sammensatt forholdet var; skjønnmaleriet er kommet istedenfor realistisk erindring. [...] På samme måte kan den som blir rammet av en kronisk sykdom, se tilbake på sitt tidligere liv som den rene idyll.” (Cullberg 2007:139)

I intervjuene var det gjennomgående mye kontraposisjonering av fortid, nåtid og fremtid. Hvordan kvinnene omtaler fortidens hjem og nåtidens hjem, og hvordan disse stilles opp mot hverandre på ulike måter viser flere interessante dynamikker som er dokumentert også hos flyktninger og til en viss grad hos migranter i andre land og kontekster. Det nostalgiske hjem – hjemmet som eksisterer i minner – kan være en kilde til retraumatisering og stor skuffelse, når bildet man har i hodet og virkeligheten møtes (Bunkše 2004).

5.4.2 Tilhørighet

Dale og Tholstrup (2013) formulerer forholdet mellom sted, identitet og tilhørighet slik:

”Nettopp fordi mange av oss har sterke følelsesmessige bånd til vårt hjemsted, blir hjemstedet ofte en del av hvem vi er, det vil si en del av vår identitet. Vi kan både ha en sterk følelse av å høre til på vårt hjemsted og av det tilsvarende motsatte: at hjemstedet tilhører oss.” (Dale og Tholstrup 2013:114).

Vi kan tilhøre et sted og stedet kan tilhøre oss. Flere kvinner forteller om et slikt eierskap til sitt tidligere hjemsted, og flere snakker om det de føler er et indre bånd, hvor stedet har en plass i identiteten deres. Dette trenger ikke være en aktiv del av den de er nå, ettersom de har utviklet seg, men kan utgjøre en ufravikelig del av grunnlaget deres. Flere forteller også om møter med det tidligere hjemstedet som er vanskelige fordi selve stedet har forandret seg, og har blitt tatt av nye mennesker som har gjort stedet til sitt eget. Dermed oppstår en spenning mellom det stedet de fordrevde har tatt med seg og bevart og det de kommer tilbake til, mellom stedsidentiteten og stedsfølelsen.

Som beskrevet er det er store kulturforskjeller innad i Colombia (Palacios og Safford 2012). Abril forteller at hun følte seg som en utlending i den lille byen hun først migrerte til, på grunn av veldig ulike syn på livet og ulike prioriteringer. Adelaida synes det er trist at barna har vokst opp i Bogotá, for de har mistet språket, vaner, kulturen hennes. Hun kan ikke gå i tradisjonelle klær slik hun var vant til, på grunn av stigmatisering. Kulturen er viktig for identiteten til hennes, og å bo i Bogotá gjør det vanskelig å videreføre dette til barna. Hun tror moren døde av lengsel, sorg og savn etter jorda og landbruket – ”legene var enige”. Moren sa alltid ”jeg er som i et fengsel”. Det virker som dette er en følelse Adelaida kjenner seg igjen i.

Det Agustina mistet var noe hun elsket. Stedet, menneskene, kulturen, livet, samfunnet, det sosiale engasjementet. Hun var forelsket i stedet sitt. Adelaida sier ikke så mye direkte om

hvordan det var, men det kommer frem gjennom samtalen at hun har et veldig positivt og dypt forhold til livet på landet, med tradisjonelt landbruk. Hun knytter livsstilen til sin egen identitet, og kobler selvforståelsen sin med indianerkulturen, språket, verdier, samt de nære opplevelsene i naturen og med dyrene.

Hva skjer med det opplevde hjemmet, ideen om hjem og den opplevde tilhørigheten, mellom fordriving og tilbakevending? ”Litteraturen om hjemløshet viser hvordan folk til tross for fattigdom og marginalisering skaper hjem der de til enhver tid befinner seg (Veness 1993; May 2000).” (Lund 2013:137). Det tok to år i Bogotá før Abril følte at hun hørte til. Hun er nå hushjelp og fotballdommer, og hun føler at tingene hun har lært i Bogotá vil være nyttige andre steder også. I sin studie av nabolagets betydning for sosialiseringen til eldre i *Journal of Aging Studies* beskriver Gardner (2011) nabolaget som ”a kind of ”process” in which social relations and identity are constructed” (Gardner 2011:268). Hun argumenterer for at sosiale relasjoner i nabolaget og uformelle sosiale nettverk (med andre enn familie og nære venner) har en uvurdeelig betydning for velværen til de eldre. Hun begrunner dette med sammenhengen mellom uformelle sosiale nettverk og stedsfølelse/stedstilhørighet. Gjensidig avhengighet (interdependence – shared dependence) og ”sosialitet” (sociality – social playfulness) komplementerer den sosiale interaksjonen personen får gjennom familie og venner og øker livskvaliteten for ”older adults aging in place” (Gardner 2011:269).

Det er viktig for Agnes å bygge en relasjon til kvinnene i nabolaget, og skape lokalt engasjement. Hun ønsker å starte en slags SFO-ordning, skape steder hvor barna kan være og muliggjøre at mødrene kan jobbe hjemmefra. Hun prøver å finne sponsorer til å leie en skole og ha fritidsundervisning der for barn. Disse aktivitetene og tiltakene ser hun som måter å bygge tilhørighet til området. Alberto mener at et problem for mange som er internt fordrevne er at de har vansker med å finne et stabilt bosted i tilflyktsbyen: ”man kjenner til slutt hele byen, alle nabolagene, men man blir ikke glad i det nye stedet”. Et annet tema han tar opp er gjentatte fordrivinger internt i byene. Alberto ble fordrevet for andre gang fra nabolaget hvor han hadde slått nye røtter og etablert seg, fordi han har en rolle som sosial leder for de fordrevne. Han mistet alt av materiell verdi, han og familien måtte rømme uten mulighet for å ta med seg ting eller hente noe etterpå. Han mener det ikke er noe utenom det vanlige med hans situasjon: ”gjentatte fordrivinger er helt vanlig”.

Adelaida prøvde å flytte tilbake fra Bogotá etter den første fordrivingen, til et sted i nærheten av fødestedet, men ble fordrevet to år etter første fordriving og har blitt i Bogotá etter dette. Grunnen til at hun dro tilbake var at hun savnet livsstilen. Hun savnet jorda, landbruket, kunsthåndverket, og ønsket å begynne med dette igjen. Hun forteller om en sterk følelse av tilknytning til jorda og det livet som hører med et tradisjonelt landbruk. Den vekten hun tillegger den tradisjonelle livsstilen er et poeng, for det skiller seg i stor grad fra det hun forteller om barna sine og forholdet hennes til dem og til deres prioriteringer. For henne kan det virke som noe av verdien med livet på landet er det tradisjonsrike med det, og inkludert i dette er en helt annen hverdag enn den urbane. Hun sier at hvis de kunne dratt tilbake så ville hun gjort det, og at hun savner å være til nytte for andre. Adelaida forteller at hun pleide å være en person man lyttet til, på grunn av hennes kunnskaper om naturmedisin. I den vestlige storbyen er ikke dette kunnskap som automatisk settes i sammenheng med høy anseelse. Det vil si, hennes ekspertise, som har gjort henne til en ressursperson, er irrelevant der hun nå er. Én årsak til dette er at det er elitens vestlige idealer som gjelder, slik som vestlig medisinsk utdanning. Et tiltak som kunne vært oppbyggende for de store gruppene IDPs med annen kunnskapsbase, som i byen føler seg irrelevante, kunne vært en organisering av deres kunnskap og ferdigheter, slik at de blir mer synliggjort. En organisasjon for fordrevne minoriteter som jeg snakket med fortalte at de arbeider med de afrocolombianske gruppene for å samle og bevare kunnskap om planter og naturmedisin, og at de prøver å hjelpe kvinner med å starte egne prosjekter og bedrifter hvor deres kunnskaper kan bidra økonomisk til familien og hvor kulturen kan holdes i live.

Også Adriana forteller at hun flere ganger forsøkte å dra tilbake til landsbygda og gjenetablere et ruralt liv. Dette førte til mye flytting og ustabilitet for familien. De dro sammen og gjorde sesongarbeid ulike steder. Da de dro fra "la finca" måtte de la alt bli igjen. Hun vektlegger dyrene de måtte dra fra (hun nevnte det ikke direkte, men dette representerer et stort økonomisk tap). Hun kjente ikke byen, kjente bare "fjellet, gården, dyrking" (*la montaña, la finca, cultivar*). En av sønnene trivdes bedre på landsbygda og har valgt å jobbe med landbruk i stedet for å bo i byen med familien. Adriana omtaler tunge ting som har skjedd som "prøver livet gir". Hun er ikke vant til byen enda. De to yngste barna mener hun snakker for mye om gården. De er fornøyde med å bo i byen. Den yngste var fem-seks år da de kom til Bogota. Når det gjelder tilbakevending sier hun at hvis hun hadde hatt mulighet til å delta i tilbakeføring av jord hadde hun gjort det.

Angela mener den interne fordrivingen fra nordkysten til Bogotá har endret byen. I løpet av den tiden hun har bodd der så har det gradvis blitt lettere å få tak i varer som er dagligdagse i kosten deres og mye brukt i hverdagslivet. ”Da vi kom hit gjorde vi lokalmiljøet kjent med alle disse varene, fordi vi bruker de daglig”. Når hun treffer folk fra hjemstedet er alle opptatt av å bevare hjemstedsidentiteten: ”Når vi treffes sier vi til hverandre; la oss aldri glemme denne identiteten, fra hjemstedet vårt, la oss aldri miste dialekten vår, vanene våre, hvor vi møtes”. Hun forteller at om de treffes flere dager på rad så er de alltid imøtekommende ovenfor hverandre ”som om ikke hadde sett hverandre i går [på lenge]”. De deler nyheter fra hjembygda med hverandre og snakker om hendelser der, for eksempel ”vi snakker om at de har regnet i bygda”. Hun tror at hvis folk begynner å dra tilbake så kommer hun og familien til å gjøre det også. De identifiserer seg med hjembygda spesifikt, mer enn med regionen. Hun tror de kanskje ikke har blitt så hardt preget av fordrivingen på grunn av dette tette lokalmiljøet. ”Kanskje vi ikke har opplevd det så hardt fordi vi er omringet av folk fra hjemstedet vårt”. Savage et al. (2005) ser tilhørighet som noe med mobile egenskaper, der ”stedet” man tilhører er mobilt slik mennesket som tilhører er det, heller enn fiksert og avgrenset. Angelas beskrivelse av de komplekse relasjonene mellom samtidshjem, fortidshjem, og de sosiale relasjonene som går på tvers av disse, kan sees som et uttrykk for slike mobile steder, eller i lys av Ellingsen (2013) sin beskrivelse av *translokale* hjem. Hennes hjem er spredt ut over tid og rom. Til tross for de tette båndene mellom hjembygdingene i Bogotá forteller Angela at hun kan føle seg som en fremmed når hun besøker hjembygda, og at de får kommentarer om at de har blitt byfolk, at de er så bleke og så videre. De defineres av de som bor i bygda som utenfor: ”dere er i Bogotá” (*ustedes están en Bogotá*). De som bor der nå kommer ut på gata for å se på dem og sier ”se, de er blitt så hvite, se hvordan fordrivingen tok dem til Bogotá”.

Wahlbeck (2002) mener diskusjon av diaspora kan gi en dypere forståelse av den sosiale virkeligheten i flyktnings liv. Han eksemplifiserer dette med en analyse av kurdiske samfunn i Europa. Et viktig forbehold for at diaspora skal ha verdi som et konstruktivt analytisk verktøy er å behandle konseptet som en idealtipe. Det er likevel noen fallgruver man bør passe seg for: For det første kan studiet av diaspora som sosial organisering føre til at man i for stor grad blir opptatt av innvandrergreper (migrant communities) og deres forhold til ”hjemland”, i stedet for å forholde seg til samfunnet hvor diasporaen finnes og maktstrukturen i forholdet mellom majoritet og minoritet der. Det er også en fare for at konseptet kan bidra til holdninger om at innvandrere selv velger å være segregert fra

majoritetssamfunnet og at ekskluderende strukturer og ideologier som rasisme ikke spiller en rolle i dette bildet. Denne type dynamikk og gnisning gjelder ikke nødvendigvis bare for innvandrere fra andre land, også interne befolkningsgrupper kan oppleve å bli rammet av slike strukturer. I Norge er behandlingen av nordnorske tilflyttere i Sør-Norge et eksempel fra nyere historie. I land som Colombia, med stort mangfold i kulturelle og etniske grupper med ulik historie og livsstil er denne problematikken aktuell for internt fordrevne personer som kommer til storbyene. Wahlbeck stiller seg også kritisk til den implisitte essensialismen i diaspora-begrepet: "Actually, the concept seems to be based implicitly on an essentialist idea of origin, since a diasporic identity implicitly assumes an origin in a real or mythical "homeland". " (2002:233). Diaspora kan også være konfliktfylt for de som lever i den, på grunn av interne uenigheter og sosial kontroll. For eksempel skriver Wahlbeck at flyktningssamfunn ofte preges av politiske skillelinjer og grupperinger i mye større grad enn etnisk identitet. Med disse forbeholdene i mente argumenterer Wahlbeck likevel i hovedsak for at det er store og viktige fordeler ved å bruke diaspora:

"The gap perceived between before and after migration, as well as the gap perceived between the country of origin and the country of exile, are largely superimposed on the refugees' experiences by the outside observer. The concept of diaspora can help the researcher to rethink these issues and to understand the transnational reality in which refugees are forced to live. Thus, the notion of diaspora can unify the artificial duality in which the refugee experience is too often conceptualised." (Wahlbeck 2002:235).

En slik kompleks relasjon mellom ulike sosiale forventninger og virkeligheter kan sees i det Walter (2001:197 i Blunt og Dowling 2006:214) skriver om "gendered practices of diasporic home-making":

"Diasporic women are... placed in a paradoxical relationship to home. It can be a source of containment and fixity, rendering women invisible, and linking them to the mundane and routine. But it can also be the basis for challenging dominant cultures both outside and inside their own ethnic group. Issues of identity and belonging are thus raised for diasporic women by their relationships with home."

Den nostalgiske praksisen kan både være frigjørende og hemmende for kvinnen, som mange steder fortsatt innehar hovedrollen som "hjemskaper". Frigjørende for den kvinnen som gjennom nostalgisk praksis styrker og vedlikeholder båndene til et hjem hun lengter til, som hun kanskje prøver å gjenoppbygge, eller som i kraft av egne idealer og egne behov bygger seg nærmere hjemmet i nostalgien. Hemmende for den kvinnen som må innrette seg etter forventninger i det nostalgiske hjemmet, møte krav som stilles utenfra til hvordan hun

praktiserer sin hverdag. For eksempel kan en nostalgisk diaspora-lengsel til hjemlandet skape veldig strenge sosiale krav til unge kvinner, at de skal leve som idealkvinnen i det nostalgiske bildet av hjemlandet som hennes felles migranter (ofte familie, men også diaspora-samfunn) opprettholder. På den andre siden kan det diasporiske hjemmet sees som et åsted for ”dobbel tilhørighet”, et sted hvor man er fri til å leve ut diasporisk tilhørighet men samtidig et sted hvor de ulike tilhørighetene, idealene og erfaringene blandes sammen og omskapes til noe nytt og dynamisk. Hjemmet er da en arena for fri utfoldelse av den sammensatte hjemfølelse, et sted for kreativitet og nyskaping (Lam og Yeoh 2004, Blunt og Dowling 2006).

Samtidig kan man i lys av det teoretiske skillet tegnet opp av Brun (2001) mellom essensialistisk stedssyn og alternativt stedssyn stille spørsmålstegn ved om opplevelsen av tilhørighet stiller krav om en tilbakevending. Opplevd tilhørighet til et sted i fortiden er ikke nødvendigvis det samme som at personen ønsker å oppsøke fortidens sted. Alikevel er det dette som presenteres som oppreising i Ofrenes Lov, og som ligger til grunn for mye av den diskursen som omhandler flyktninger og internt fordrevne. Repatriation – hjemreise, hjemvending eller tilbakevending – er et slikt begrep. Repatriation har hovedsakelig vært brukt om tilbakevending på tvers av landegrenser, det vil si for flyktninger, men det har vært overført til situasjonen som gjelder for internt fordrevne. Implisitt i dette begrepet ligger et essensialistisk stedssyn.

”The idea of a natural link between people and places is also crucial in politics of repatriation [...]. Repatriation is conceived of as the natural and logical solution to refugee displacement, a restoration of order in the relationship between people, culture, and place.” (Stølen 2007:9)

Ved at mennesker defineres som bundet til steder behandles deres fordriving som et problem som kun kan løses fullstending ved en tilbakeføring til sted. Det som ignoreres er at det i løpet av mobiliteten har gått en viss tid.

Det er ikke et enkelt svar på hva hjem betyr, det som er vist er at det er et komplisert og mangfoldig begrep, ikke bare teoretisk men også slik det erfares i hverdagslivet og i en fordrivingssituasjon. Materielle kvaliteter slik som miljø og bolig, samt det økonomiske fundamentet for husholdningen og kvinnen selv, har stor betydning for kvinnes opplevelse av hjem, både før, nå og i fremtiden. Deres relasjon til den ytre strukturelle konteksten er preget av distanse. Flere av kvinnene er opptatt av å formidle betydningen av sosiale relasjoner og hvordan deres opplevelse av egen rolle og forventninger fra andre er endret.

Kvinnernes opplevelse av hjem er preget av tidsskiller, og av en kontinuerlig forhandling mellom minner og nyskapelse. I det følgende vil kvinnerens forhold til tilbakevending presenteres og diskuteres. Tidsaspektet ved deres fordriving er en viktig faktor også her.

6. Resultater og analyse II : Tilbakevending

I fordrijvingen og den påfølgende gjenoppbyggingen har kvinne tilegnet seg nye ferdigheter og kunnskaper, de har nye erfaringer og de har endret seg som mennesker, i sitt forhold til seg selv og til andre. De beskriver på ulike måter hvordan disse endringene har påvirket deres forhold til hjem. Muligheten for å ta med seg disse endringene tilbake til stedet de ble fordrevet fra, eller til rurale områder hvor rurale normer gjelder er ulik avhengig av hvordan stedet har utviklet seg i den tiden de har vært borte. Er det allerede åpnet en kiosk i den landsbyen, slik at den tilbakevendtes idé om dette ikke fyller et tomrom alikevel? Er det sosialt akseptert eller ikke å ta med seg endrede kjønnsrollemønstre eller endrede holdninger til organisering av husholdningen? Det vil være en forhandling mellom mulighetene i konteksten der hvor personen skal "tilbake" og hvilke endringer personen har erfart som vedkommende ikke er villig til å inngå kompromiss på. Et eksempel på slike viktige punkter kan være muligheten for studier for barna eller handlingsrommet til kvinnen som i byen tillater at hun er hovedforsørger men som kan være mindre aktuelt i rural kontekst.

Tilbakevending fra urbane til rurale deler av landet legger i praksis opp til en desentralisering av et segment av befolkningen som på mange måter er svært upriveligerte: de levde i utgangspunktet desentralisert, de har opplevd vold og/eller fordrijving, de har som følge av dette blitt drevet lenger inn i fattigdom, og mange har lite eller ingen utdanning (Lozano-Gracia et al. 2010). Samtidig er landet generelt (viktige samfunnsinstitusjoner) svært sentralisert. Det som i prinsippet skal være en gjenoppreisning kan da bli opplevd eller oppfattet som et tiltak som vil gjøre denne gruppen enda mindre konkurransedyktig i samfunnet, enda mindre sosialt mobil, og tilbakeføre dem til et desentralisert liv med de ulempene det har i et sentralisert land.

I det følgende vil jeg først gå igjennom ulike sider ved hvordan kvinnene har snakket om sitt forhold til tilbakevending og diskutere noen overordnede aspektene i deres erfaringer, før jeg ser nærmere på utfordringer for tilbakevending og ventetid i en fordrevingskontekst.

6.1 Ønsker

Abril beskriver et savn som i stor grad retter seg mot de rolige, harmoniske, ”rene” kvalitetene ved landlivet, samt etter en stabil økonomi og forutsigbarhet. En annen ting som kom frem som viktig er barnas muligheter. Abril ønsker å flytte fra der hun bor nå, men det må enten være mulighet for at barna kan gå på skole der eller så må det bli når de er ferdige med skolegangen. Hun ønsker å eie egen bolig. Lenger frem når barna er voksne ønsker Abril å fullføre egen skolegang, og ha egen forretning. Dette kan gjerne være i Bogotá. Plan B ville vært å ha en liten bedrift fra sin egen finca, med høns, melkekyr, ender. Det viktigste dersom hun skal flytte er at det er trygt, at det er et sted hvor barna kan gå på skole, at hun kan ha et eget hjem, at hun kan jobbe. Hun vil ikke begynne på nytt enda et sted. Abril vil ikke ha noen ny mann, hun betaler alt. Hun sier hun har klart mer ting etter at hun fikk barn og giftet seg, og etter at mannen hennes døde har hun klart enda mer.

Adelaida vil gjerne tilbake dit hun flyktet fra hvis hun kunne. Hun vil tilbake ”til sånn jeg hadde det”, men det virker ikke som hun tror dette er helt realistisk. Om hun fikk muligheten ville hun helt klart dratt tilbake. Da ville hun vært rolig igjen, kunne gjort ting som hun gjorde før. Hun opplever sterke krefter som trekker i to retninger. På den ene siden ønsker hun seg tilbake til jorda. På den andre siden har hun blitt i Bogotá på grunn av trygghet. Det ideelle hadde vært å kunne dyrke sin egen mat men samtidig ikke bo langt fra byen. Ikke langt fra Bogotá men med en liten jordflekk.

Alina vil ikke tilbake til landsbygda, for nå realiseres hun her. Hun vil ha en ny fremtid. Det er ikke fremtid på landet til å realisere seg selv eller barna. Når jeg spør hva hun vil for fremtiden sin sier hun; ”først Gud, at barna får en ordentlig utdanning, og at jeg har leilighet eller hus”. Altså åndelig balanse og materiell forbedring. I tillegg til hennes egne grunner for å ikke ville tilbake vil heller ikke barna dit. Hun sier dette har å gjøre med faren deres sin død, i tillegg til studiemuligheter. Hun har drømt hele livet om å ha sin egen *negocio* (*un granero*). Hun ønsker ikke å jobbe mer som hushjelp (*en casa de familia*) for det er hardt fysisk arbeid, og hun har blitt behandlet veldig dårlig (”som et dyr”). Hun ville likt å ha et hus å bo i med sønnene, med balkong og hager.

Når jeg spør Adelaida hvordan hun forestiller seg et fremtidig hjem sier hun at drømmen hadde vært å ha en gård, ”se barna så” (*ver los hijos sembrando*), ”at de har sine dyr og sine

studier” (*que tengan sus animales y su estudio*) – altså at de skal ha muligheten til å ha det beste av begge verdener. Hun ønsker at de kunne lære om landbruk og synes det er trist at de ikke kan noe om det nå. Hun vil også veldig gjerne ha høns igjen. Det å ha en gård fremstår som en drøm – et håp eller et dypt ønske for livet om verden hadde vært ideell. Også Adriana vil helst tilbake til gårdslivet, men barna vil ikke. Hun er over 50 år og vil ikke dra alene. Hvis hun hadde hatt mulighet hadde hun bodd mer sentralt i byen – i stedet for i utkanten slik hun gjør nå. Den ideelle løsningen i Bogotá hadde vært å bo sentralt, og å ha en liten bedrift. Hun kunne gjerne ha bodd i leilighet. Det som gjør det vanskelig for Adriana å skulle dra fra byen er for det første å skulle drive et manuell landbruk på egen hånd, det orker hun ikke. For det andre kvier hun seg for å være langt fra barna. Et sterkt ønske som Adriana har for fremtiden er at yngstesønnen skal studere. Dersom hun ikke flytter til en gård ønsker hun å ordne huset skikkelig, og å ha sin egen *negocio*. Til tross for disse vanskelighetene drømmer Adriana om at Gud skal gi henne en gård, for hun har problemer med å venne seg til byen.

Det kvinnene i fokusgruppen ser som viktig for fremtiden er å ha et eget hjem, ha fred, kjærlighet, ro, og økonomisk stabilitet. De forholdene som er nødvendige for en tilbakevending er ”sikkerhet, og noe å leve av” (*seguridad, y proyecto productivo*). De har store forventninger knyttet til at de snart skal tilbake. De er oppmerksomme på at de må starte på nytt enda en gang, men det virker som de synes det er verdt det. I tillegg har de ikke planer om å flytte tilbake på fulltid. De planlegger å pendle. Alexa er nervøs for å dra tilbake, for de paramilitære brant ned alt hun eide.

Agnes føler fortsatt en tilknytning til jorden (*la tierra*). Forholdene ligger ikke til rette enda, hun mener loven nå ikke gir noen garanti. Hun har fortsatt en bestemor i landsbyen hun flyktet fra, men hun vil ikke dra tilbake dit, for hun vet at ”de” dreper henne. Når det gjelder tilbakevending sier Agnes at staten har spurt mange om de vil flytte tilbake, og svaret har ofte vært nei. Hun har et annet svar: ”hadde noen spurt meg for 20 år siden om jeg ville bli fordrevet (*ir forzada a*) til Bogotá hadde jeg sagt nei. Nå har jeg opplevd mange fæle ting, og det er det første jeg tenker på når jeg tenker på tilbakevending”. Hun mener man burde spørre mer hvordan folk hadde det før i forhold til nå. Hun trekker også frem at det ikke er garanti for ”verdighet og tilbakevending” (*dignidad y retorno*), at det mangler levekårsgaranti. Når jeg spør om hun ville dratt tilbake dersom loven hadde hjulpet henne sier hun ”ja, hvis det er garantier”.

6.2 Betraktninger

Agustina innleder intervjuet med å beskrive to konsepter, to typer rural kvinne slik hun forstår det. Den ene er ”de som elsker jorden” (*las que aman la tierra*), den andre er ”den historisk fattige” (*la pobre histórica*). Hun mener det som ligger i disse to veldig forskjellige utgangspunktene og livsverdenene for rurale kvinner har veldig mye å si for hvordan man forholder seg til sin fordriving og spesielt en potensiell tilbakevending. *Hun som elsker jorden* har tapt mest, og har dermed mer å komme tilbake til, men hun har mest sannsynlig også opplevd en mer opprivende fordriving, nettopp fordi hun hadde et sterkere bånd med livsstilen, naturen og godene slik som stabil mattilgang og eierskap. *Den historisk fattige* hadde lite, og har kanskje opplevd ”å falle lenger ned i fattigdommen” (*profundización de pobreza*), men hun har samtidig kanskje mistet mindre. Et viktig parentes her er at hun som mistet eiendom på grunn av fordriving har per loven rett på oppreisning av dette. Hun som ikke ble fordrevet fra slik materiell trygghet har (som Abril og Alina), mindre å komme tilbake til.

Alberto mener at ”de som har kommet og funnet et sted å bo, arbeid og kjærlighet, de kommer ikke til å dra tilbake, når de vet at det samme kan skje igjen. Det er ingen garanti om ikke-gjentagelse” (*No hay garantía de no repetición*). Han mener en hjelp for tilbakevending ville vært en opprustning av veinettet: ”det står veldig dårlig til med det” (*está en grave estado*).

6.3 Bekymringer

Kvinnene i fokusgruppen dro på befaring med Enhet for tilbakeføring av land (URT) for å se på jorda de har fått tilbake og forteller at det var en ambivalent opplevelse med mange ”motstridende følelser”. De følte glede over å få tilbake det tapte, men samtidig ser de restene fra traumatiske hendelser som ligger igjen på stedene der det skjedde. Alejandra forteller om mangotreet som fortsatt sto, og gleden over dette; ”det er følelser som ikke kan beskrives som er der. Man kan ikke glemme, men man lærer å leve med ting”. De uttrykker bekymring for hvordan det blir å leve av landbruk, og nevner industriell ressursutnyttning i området som hovedårsak til dette. De forteller at oljeutvinnerne (*petroleros*) ødelegger området. Det lages hull i bakken og dette gjør at grunnen synker og grunnvannet forsvinner. I tillegg forurenses de elvene. Kvinnene i fokusgruppen er opptatt av at de må være påpasselige med at ikke oljeutvinnerne ødelegger vanntilgangen deres. Denne bekymringen for naturressursene står i

kontrast med hvordan de beskriver regionen som ”veldig rik på mat”. Når det gjelder andre praktiske bekymringer knyttet til tilbakevending nevner de helse. Det er ikke sykehus der, ”og det kan man ikke lukke øynene for”. ”Men man kan pendle og vite at man har en finca”. Man kan også få besøk. Noen vil tilbake permanent, andre ikke. De sier: ”det som skjedde da vi måtte flykte skjer nå som vi skal tilbake”.

Frykten har ikke nødvendigvis forsvunnet selv etter nyetablering og gjenreising av liv. Alma ”registrerte seg aldri som fordrevet, på grunn av frykt”. ”Frykten for de menneskene, de er fortsatt der”.

6.4 Motforestillinger

Jeg spør Adriana om hun ville dratt tilbake dersom *Ley de Victorias* hadde hjulpet henne. Hun svarer at hun ikke vil tilbake til fincaen hun dro fra, fordi det fortsatt er gerilja der, og på grunn av alle minnene knyttet til stedet. Hun orker det ikke, med alle traumene. Om hun skulle dratt tilbake til landsbygda ville det vært til et annet sted (hun smiler stort). Hun har andre barn, som er eldre, som gjerne bor på landet. Noen har flyttet ut av Bogotá fordi de mistrivdes, og de kunne bodd med henne. Hun sier at hun kan dra fra byen når den yngste har blitt 18. Hun vet at det er gerilja der hun bodde før, før hun har kontakt med en venninne som tidligere var nabo. Denne venninnen er registrert i prosess for tilbakeføring av land og har i prinsippet fått beskyttelse, men hun avsluttet prosessen for ”bygda er stor” og hun har ikke tillit til at de (URT) klarer å beskytte henne (fra de voldelige aktørene). Altså, Adriana vil veldig gjerne tilbake til livsstilen, men overhodet ikke tilbake til stedet.

Agustina sier: ”det er ikke mulig å gi oppreisning for (*reparar*) mine og familiens skader. Om jeg får hus, gård, kveg, penger, etterbetaling av tapt inntekt, psykolog til faren, datterens utdanning betalt... jeg kommer uansett aldri til å glemme”. Hun kommer aldri til å glemme de som drepte broren, torturerte faren, de som tok jorda deres og lo i ansiktene deres. Hun mener det ikke er mulig å reparere i dybden, det som trengs er en systemendring, og at overgriperne blir fengslet. Agustina ser monetær kompensasjon som en latterligjøring av ofrene, for i praksis har de lite verdi; familiene er store og pengene går stort sett til mat. De som ikke hadde jord får ikke oppreisning. De som ikke hadde bolig før har ikke rett på bolig. Hun mener dagens prosess ikke hjelper henne, men er i bunn og grunn en vei mot industrielt monolandbruk, oljeutvinning og gruvedrift. I fordrivingen faller man lenger ned i

fattigdommen, noe som kompliserer bildet og som gjør at kvinnene ”ikke har mulighet til å overvinne omstendighetene” (*no tienen acceso a superación*). Oppreising trengs også på psykologisk nivå, samt oppreising for tapt arbeid, og for avbrudd i, og forstyrret, livsprosjekt. Hun spør hvordan staten skal reparere dette. Agustina ser tilbakevendingen som en felle, en måte å lure det internasjonale samfunnet til å tro at konflikten er reparert i Colombia, og at alle millionene med pesos kunne vært brukt på sosial utjevning. Agustina er opptatt av det hun mener er lovens manglende kredibilitet, hun ser den som et verktøy for å legitimere fordriving og sørge for at ressurssterke områder (monoproduksjon, gruver, olje) aldri kommer til å gis tilbake til de som ved ”hjelp” av ulike pressmidler (tortur, trusler, vold, voldtekt, massakrer) ble tvunget vekk. Unger og Cardona skriver om en lignende problemstilling i López Hernández (2010):

El hecho de que se reconozca, desde el Estado, la sociedad civil, la rama judicial y los mismos grupos armados ilegales esta relación entre el conflicto armado y la apropiación de tierras, ha llevado a algunos a plantear que en las últimas décadas se diseñó e implementó un proyecto de contrareforma agraria auspiciado o apoyado por el narcotráfico y los grupos paramilitares para favorecer sus propios intereses y los de terratenientes, multinacionales y empresas (Corporación Viva la Ciudadanía, Boletín 121, 2007)” (Unger og Cardona i López Hernández 2010:331).

6.5 Veien videre

Hos kvinnene jeg har intervjuet ser det ut til at de mer eller mindre villig eller bevisst har utviklet en ny egendefinert norm, en ny standard eller måleenhet for sitt eget liv. Denne nye rettesnoren blir med dem videre på de nye veiene som de nå kan velge mellom og har som utgangspunkt videre. Kvinnene i fokusgruppen sier at de ser utfordringer når det gjelder å starte på nytt, at det er mye arbeid – men det virker som de synes det er verdt det. Det har kanskje noe å gjøre med at de i samme åndedrag forteller at de har planer om å beholde det livet de har bygd opp i Villavicencio, ved å dele tiden mellom hjemmene ”og vite at man har en gård”. For Adrianas del er det i teorien mulig for henne å oppleve tilbakeføring av land selv om hjemstedet hennes ikke er definert som trygt å vende tilbake til, siden hun mest av alt vil til ”Bygda”. Det er ikke mening i å vente med å tilby henne denne formen for reparasjon til området hennes er definert som trygt, for hun vil ikke dit uansett.

6.5.1 Utfordringer

Angela sier at hun vil at hele familien skal flytte sammen, eller ikke flytte i det hele tatt.

Hva skal være oppreising om man tar hensyn til den (forståelige og forutsigbare) varierende (labre) viljen til å vende tilbake? Oppmuntrer man ikke implisitt til mer fordriving der hvor det er store naturressurser og muligheter for stor økonomisk gevinst, dersom områdene kan tvinges permanent ut av hendene til ressursvake bønder, og områdene så kan videreformidles til pengesterke tredjeparter? Én mulig løsning på dette dilemmaet kan være å etablere et system hvor de fordrevne individene og gruppene får eierskapsrett til gevinstene av økonomisk aktivitet generert fra området. En annen mulighet – for de som ikke er fra slike områder som blir industrielt utnyttet – er å gi muligheten for større frihet når det gjelder landområde: for eksempel valg av sted, og mer eksplisitte valgmuligheter for å både anvende jorden samt beholde det livet man har bygget opp på tilfluktssted.

Forholdet som personen har til familie, storfamilie, nabolag og lokalsamfunn varierer veldig. En ting som ble nevnt av flere, og i særlig stor grad i intervjuene med folk som jobber innenfor feltet, er at loven (eller i hvert fall praksisen) virker som den er mest tilpasset et ”vestlig” stedsbegrep og rettighetsfokus, hvor ”alt” handler om individet. Et problem med dette er at for veldig mange mennesker som har blitt internt fordrevet så er virkeligheten veldig annerledes. Familien trekkes frem som veldig viktig for kvinnenens hjem. Hennes liv og identitet er tydelig påvirket av hvilken rolle hun utspiller i familien. Flere av kvinnene uttrykker at de ikke kan se for seg et hjem uten en familie, det vil si de har ikke noe begrep om ”hjem” med bare én person. Å analysere hvordan familien og synet på familien utvikler seg i løpet av fordriving og nyetablering er dermed essensielt for å forstå utviklingen av kvinnenens hjembegrep, men å markere skiller mellom hva som er individuelt, kollektivt eller hva som er indre og ytre aspekter blir komplisert.

Det rurale hjemmet til kvinnene har visse rammer, normer og tradisjoner som hører med der. I byen har kvinnene oppdaget at de ikke må leve med en mann for å overleve. Å erfare at man klarer seg alene kan være en faktor som bidrar til å gjøre tilbakevending lite attraktivt, for noen. En tilbakevending ville krevd en modifisering av det rurale idealhjem.

Reparasjonssystemet er beregnet på individuell reparasjon, men flere av urfolkgruppene og afrocolombianerne har kollektiv identitet (Lozano et al. 2013). Urfolkgruppene og de ulike afrocolombianske gruppene har i utgangspunktet rett på individuell tilpasning av reparasjon, men denne overses ofte, ifølge flere av de som jobber med implementeringen av loven. Gruppene bør ha en reparasjon som retter seg mot denne kollektive identiteten, for eksempel

oppreisning for skader på ”den sosiale vev” (*el tejido social*) og gruppens tilknytning til territoriet. Det har blitt økt oppmerksomhet rundt denne utfordringen, og det er en ambisjon om å forbedre treffsikkerheten.

Dette rører ved et tilbakevendende problem under feltarbeidet, i teoriarbeidet og analysen, som er det strenge skillet mellom individet og individets verden og ”det kollektive” i vestlig teori og praksis. Det viste seg i stadig større grad utover i intervjuene at dette var en dårlig egnet modell for å beskrive disse kvinnenes virkelighet. De vekslet fortløpende, ofte i løpet av samme setning, mellom å omtale seg selv i et individuelt og kollektiv perspektiv. Det mest fremtredende var hvor viktig det kollektive var for deres oppfattelse av hjem.

Det er to hovedgrunner til at de ikke vil tilbake. Den første er lav tillit til staten – at den skal oppfylle løfter og være tilstrekkelig tilstede og skape trygghet. Den andre er at det er praktisk utfordrende å leve i tradisjonelt landbruk og krever at kvinnene kan støtte seg på barna. En mulig tredje grunn er emosjonelle hensyn, hovedsakelig til barna. Selv om kvinnen kanskje kan flytte tilbake med noen av barna er det utfordrende for henne å skilles fra de som velger å bli i byen. Tilbakevending og/eller penger som oppreising kan virke som en mager trøst, og lite relevant for den uretten kvinnen har opplevd. Agustina sier ingenting kan reparere det hun har blitt fratatt, det *livet hun skulle hatt*. Hennes agens over eget liv har blitt trampet på og hun opplever ikke at dette har blitt anerkjent eller reparert. Det livet hun hadde sett seg ut eller det livet hun ser at hun kunne hatt ble tatt fra henne. Også Agnes forteller om et liv hvor hun opplevde å ha kontroll og mening, og en tilsvarende søken etter mening etter fordriving.

6.5.2 Slutten på en ventetid?

I artikkelen ”Active waiting and changing hopes” bruker Brun (2015) et begrep hun kaller ”agency-in-waiting” for å beskrive de komplekse måtene folk går videre på i livene sine samtidig som de er fanget i fordrivingen. De lever videre parallelt med at de forholder seg aktivt til alternative forestillinger om fremtiden. Hun retter fokuset mot hvordan dette oppleves i langvarige fordrivinger

”As a concept, ”protracted displacement” is often considered a static state of being, and for many people in those circumstances, this is undoubtedly how it feels. Individuals feel stuck in a present that they do not want to inhabit, awaiting a future they cannot reach – a future that is often unpredictable and uncertain. Yet even in this situation, which is experienced as

”permanent impermanence”, ”everyday time” continues to flow through routinized practices and survival strategies.” (Brun 2015:19)

Ved å bringe inn tid i forståelsen av agens bidrar ”agency-in-waiting” som verktøy til å nyansere hvordan agens forstås i forbindelse med langvarig fordriving (Brun 2015). Langvarig fordriving betyr gjerne langvarig usikkerhet, en fremtid som henger i luften. Det virker naturlig i et slikt limbo å gripe tak i det man kjenner fra før. Det kjente kan virke beroligende og lindrende, selv om det ligger langt borte (i tid og rom), og på den måten hjelpe mennesket gjennom tunge tider. På den annen side kan det, som andre beroligende midler, misbrukes og bidra til distansering fra nåtiden som vanskeliggjør personens gjenreising. Like fullt kan det beskrives som en overlevelsesmekanisme, og dermed som et uttrykk for styrke og agens. En agens i møte med usikkerhet, en agens i ventetiden.

”Many authors have shown that people in protracted displacement settings orient their lives toward the past. Others have focused on protracted displacement as waiting. The past certainly helps to explain a current situation of loss and marginalization. Waiting for a future that lies in the past may lead to passivity and resignation, or it may help to keep people afloat during the experience of despair and loss. Agency-in-waiting indicates the process by which people structure the experience of protracted uncertainty, that is, how they cope with this particular experience of uncertainty.” (Brun 2015:33)

I tillegg til å parallelt sitte fast og gå videre forholder kvinnene jeg har intervjuet seg kontinuerlig til fortiden, for eksempel i form av forventninger bygget på fortiden som legges til grunn for veien videre. Dette kan også forstås som håp. De forholder seg til fortiden gjennom savn og opplevelse av tap, dette kan forstås som en sorgprosess og en nødvendig erkjennelse av egne grenser, grenser som har blitt brutt og som må gjenreises. En slik erkjennelse er viktig for å kunne stille krav til omgivelsene om å bli sett, anerkjent og få oppreising. De forholder seg også til fortiden som et sammenligningsgrunnlag eller måleenhet for livet nå. Som gjenfortalt over kan dette være en smertefull sammenligning, men som belyst har flere av kvinnene også en opplevelse av å ha vunnet noe. Dette viser hvor viktig det er å ta med tidsaspektet i analyse av agens i fordrivingen. De erfaringene som kommer frem er sentrale for å forstå de valgene som blir tatt i den videre gjenoppbyggingen i den fordrevne hverdagen. Tilbakevending kan ikke forstås uten å ta med disse perspektivene.

I lys av det som har kommet frem av hvordan kvinnene opplever sitt hjem er det problematisk når mennesker i fordriving defineres som i et mellomrom, der det eneste faste er et fortidssted, et annet sted enn der de er. De defineres som ventende, hvor det ideelle utfallet bare kan gå i én retning, bakover.

Håpløshet kan bidra til at folk gir opp forventninger til fremtiden: "When people feel trapped in a "neverending present" (Jeffrey 2008) where alternative futures cannot be reached, it may seem meaningless to work to achieve future goals because that future lies too far ahead." (Brun 2015:24). Brun viser til Marcel (1967) sitt begrep "aktiv venting" som grunnlag for "agency-in-waiting". Aktiv venting handler om forventning og en viss grad av tillit til at noe vil skje, og er dermed nært knyttet til håp (Marcel 1969, i Brun 2015). Håp kan være en måte å håndtere langvarig usikkerhet og gi usikkerheten mening. Samtidig kan håp binde personen til fortiden, slik flere av kvinnenenes vitnesbyrd illustrerer. For å gå videre kan det være nødvendig å gi slipp på håpet om en vei tilbake. "Giving up hope and deciding no longer to wait can be extremely painful. Hope is a way to cope with the unpredictability of the future that is inherent in protracted displacement" (Brun 2015:31). Med tanke på de som har tatt steget bort fra et håp om tilbakevending, i lys av hvor smertefull denne prosessen kan være, kan Ofrenes Lov sin sidestilling av oppreising og tilbakevending anses som problematisk. Både på grunn av den komplekse og uregelmessige prosessen selve tilbakevendingen innebærer for de som får denne muligheten, men også fordi det kan sees som en tråd som trekker de fordrevne tilbake til start. De som hadde gitt slipp på fortiden og som har begynt å nærme seg et punkt hvor de har begynt å bygge seg nye liv blir igjen konfrontert med håpet. De som av ulike grunner enda ikke har gitt slipp får forlenget sin ventetid.

7. Konklusjon

Ofrenes Lov setter et likhetstegn mellom oppreising og tilbakevending. Utgangspunktet til dette prosjektet har vært å sette spørsmålstegn ved denne ligningen. Ved å intervjuer internt fordrevne kvinner i Colombia har jeg fått et innblikk i hvordan forholdet mellom disse enhetene fortøner seg i deres hverdag.

Hovedspørsmålet spør

Hvordan opplever kvinnene sitt hjem og hvordan ser de på en potensiell tilbakevending?

Som vist i kapittel 5 og kapittel 6 er det ingen entydige svar på dette. Hjem er flerdimensjonalt og relasjonen mellom hjem og menneske går på tvers av tid og rom. Det er også mange faktorer som spiller inn i deres forhold til tilbakevending, både relatert til kvinnens egne ønsker og relatert til ytre, praktiske hensyn. Jeg vil oppsummere det som har kommet frem om kvinnene sitt forhold til hjem før jeg oppsummerer det som har kommet frem om deres forhold til tilbakevending. Deretter vil jeg i lys av det som har kommet fram diskutere hvordan kvinnene forhandler og utvikler sitt hjemkonsept i møte med brudd og i gjenoppbyggingen, og hva dette forteller om kvinnes vei fra hjem til hjem.

7.1 Hvordan opplever kvinnene sitt hjem?

Dimensjonene som er tatt opp i besvarelsen av kvinnes forhold til hjem er overordnet operasjonalisert som deres relasjon til *rammene* for hjem, deres beskrivelser av hvordan de *skaper* sitt hjem, de *sosiale* dimensjonene ved deres hjem, og *opplevelsen* av hjem.

Flere av kvinnene forteller om en følelse av distanse til rammeverket for Ofrenes Lov. Dette står i kontrast mot den dyptgripende påvirkningen de beskriver fra de væpnede aktørene og konflikten som ytre struktur. Det som har drevet dem bort etableres som mer betydningsfullt enn det som kan bringe dem tilbake. Dette kan ha en sammenheng med at de i løpet av den tiden de har vært i fordriving har begynt på en gjenoppbygging. De forteller om sitt hjem nå og i fremtiden i lys av det de har etablert på sitt tilfluktssted. De fokuserer med andre ord i større grad på det nære enn det strukturelle. Det ville vært en forenkling å påstå at dette er

direkte relatert til hva de føler at de kan kontrollere. Deres tilværelse i Bogotá er i stor grad preget av bekymringer og til en viss grad, frykt.

En ting som preger forholdet mellom Bogotá og hjemstedet – opprinnelsesstedet – hos flere av informantene er alle de aspektene ved hverdagen som så tydelig henger sammen med det å bo i en by, og motsetningen de så i dette mot det de hadde før. En ting som kom frem fra datamaterialet var for eksempel et nostalgisk forhold til fortiden, og fortidens sted. Dette ble ofte kontrastert med nåtiden og nåtidens urbane ramme. For eksempel nevnte flere at de savnet ”den friske luften”, ”det rene vannet”, ”det nære samholdet med naboene” og ”stillheten” på hjemstedet. I samme åndedrag beskrev de videre hvor slitsomt det var med de lange reiseveiene og bussene i byen, at de ikke kjente naboene sine og følte seg utrygge i nabolaget, at ”man må ha penger for å gå ut av huset”. Et sentralt element i hvordan kvinnenenes hjembegrep utvikles, og forholdet mellom deres hjem før, nå og i fremtiden, er stedets ytre kvaliteter. De strukturelle, økonomiske, fysiske rammene, faktiske avstander, kriminalitet, ulikhet, tilgang på sosiale goder.

Kvinnene beskriver i stor grad familien som en innbakt del av sitt hjem. Det er derfor vanskelig å skille mellom individ og kollektiv både når det gjelder hennes opplevde hjem og hjem i sammenheng med lokalsamfunnet. Intervjuene antyder at det er lite fokus fra kvinnenenes side på materielle aspekter ved hjem – bortsett fra nostalgisk (ser mot fortiden) og som målsettinger (blikk mot fremtiden). De er derimot veldig opptatt av sosiale relasjoner og samhandling, både før, nå og i fremtiden. En ting som er interessant er det som blir fortalt av informantene om hvordan deres egen og bekjentes hjemforståelse endres i samsvar eller i takt med endringer i familiedynamikken og hvordan de ulike familiemedlemmenes roller har endret seg, kanskje særlig i parforholdet.

I den nye hverdagen har flere av kvinnene opplevd mestring på en annen måte enn hva som var tilgjengelig for dem tidligere. Flere forteller at det gir en trygghet å kjenne at de kan klare seg selv, uten en partner. Noen understreker også at dette ikke bare handler om deres mulighet til å økonomisk sørge for familien, men også at de ser sin egen rolle som mor på en ny måte. Betydningen av morsrollen for deres definisjon av hjem er fremtredende, og endringen i hva denne rollen betyr har dermed også bidratt til å endre hvordan kvinnene vurderer sitt hjem. Morsrollen oppleves som givende og viktig, men også som vanskelig, ved

at noen av barnas ønsker og behov går på tvers av noen av de tingene kvinnene selv lengter etter.

Livene til kvinnene jeg snakket med er tydelig preget av at man i rurale strøk opplever å stå alene, og den sterke sentraliseringen av statlig tilstedeværelse og muligheter, konfronteres med deres økte livserfaring. I den tvungne utvidelsen av kvinnes horisonter har steg blitt tatt som ikke lett lar seg gås tilbake på. Det er kvinner som ikke ante hvilken verden som var der ute, som aldri trodde de skulle komme i nærheten av å sette sin fot i hovedstaden. Det er kvinner som hadde stor bevissthet rundt sine rettigheter men som var veldig fornøyde med å vie sitt liv til nærmiljøet og den lokale kamp. Det er kvinner som søkte seg vekk fra der de var, fordi de hadde et begrep om andre muligheter. Uansett hva som var deres startpunkt har møtet med byen, systemet, og de erfaringer som har ført dem dit, utgjort byggesteiner for den virkeligheten som utgjør rammeverket deres nå. De vet ting nå de ikke visste før. De har lært ting: om seg selv, om hva som er viktig for dem, om verden, om samfunnet. De skulle gitt mye for å slippe det de har vært igjennom. De har i liten grad hatt mulighet til å bearbeide sorg og traumer, og man kan spørre seg hvordan en person noen gang kan komme ordentlig over slike ting.

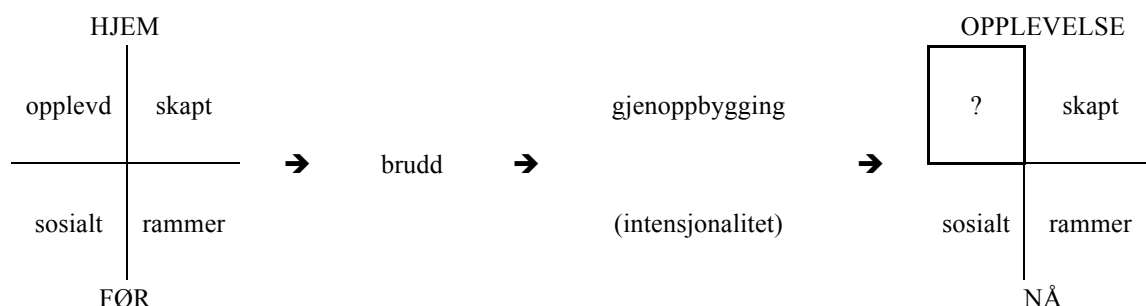
Hjem endres over tid, det praktiseres og er knyttet til identitet og kollektive idealer og begreper om forholdet mellom sted og mennesker. Opplevelsen av hjem er subjektiv, men påvirkes av både ytre og indre faktorer. Den forståelsen og de idealene som en person til enhver tid opererer med legger føringer for hva personen ser som aktuelle valgmuligheter for sin fremtid. Kvinnes forhold til hjem er med på å forklare deres forhold til tilbakevending.

7.2 Hvordan ser de på en potensiell tilbakevending?

Kvinnene uttrykker et pragmatisk forhold til selve det å skulle vende tilbake, og legger ikke skjul på utfordringer med dette. Både fordeler og ulemper nevnes, og støttes av det bildet de har beskrevet av fortid og nåtid. Av ulike grunner er de fleste tilbakeholdne med iver etter å skulle *dra tilbake*. Livet deres er annerledes nå. For flere er barna avgjørende. For noen er det emosjonelle båndet et aspekt som faller sammen med praktiske hensyn. Hvis man ikke har barn som kan eller vil hjelpe til med landbruk er det vanskelig for en kvinne å klare seg alene på landsbygda. Flere er tydelig skeptiske til at forholdene i utkantstrøkene vil endre seg. De regner med at å dra tilbake involverer den samme risikoen: å være langt fra sentrale

institusjoner, å være overgitt til lokal korrupsjon og territoriell grådighet og maktkamp. Et problem i forsøket på å skulle friste de unge med et desentralisert liv er nettopp tilgang. Selv om Bogotá er en svært polarisert by med store forskjeller på fattig og rik og tilsvarende store forskjeller på livssjanser, så er det en metropol. Og livet de unge har blitt vant til er et liv med farer, men det er også et liv med mulighet for arbeid, mulighet for skolegang – for begge kjønn – og kanskje til og med universitet hvis man er heldig. Og noen sier byen gir dem en følelse av trygghet. Å være én blant mange gir en beskyttelse. Dersom kvinnene skal oppleve en reell frihet til tilbakevending, en tilbakevending som gir dem muligheten til å ta med seg de erfaringer og den de har blitt som et resultat av egen gjenoppbygging etter fordrivingen, må det strukturelle endringer til. En oppreising uten strukturelle endringer tar ikke på alvor den prosessen kvinnene har vært igjennom og deres behov for trygghet, og for å kunne fortsette å bygge sitt videre liv. Slik tilbakevendingen og oppreisningen nå tilbys er den lite attraktiv, i stor grad fordi den involverer en større risiko enn kvinnene er villige til å ta.

7.3 Fra hjem til hjem: intensjonalitet i mellomspillet

Figur 5 Fra hjem til hjem. Opplevd hjem etter brudd og gjenoppbygging

Figur 5 illustrerer veien fra hjem slik det var til hjem slik det er nå. Forskningsspørsmålet rettet seg mot det opplevde hjem slik det er i nåtid, men for å svare på dette har det vært nødvendig å se på hva kvinnen ønsker for sin fremtid, og hvilket forhold hun har til de andre dimensjonene ved hjem. Mellom hjem slik det var og det hjem som er nå har kvinnene opplevd intern fordriving, og de har arbeidet for å bygge opp et nytt liv. Deres vei til hjem nå og til det hjem de ønsker å ha i fremtiden er ikke en vei som er overlatt til omgivelsene. Omgivelsene påvirker kvinnes hjem i en forhandling med hennes intensjonalitet. Det er en intensjonalitet i veien fra hjem til hjem.

Det kan være flere grunner til at informantene har endt opp i Bogotá, selv om alle har til felles at de er internt fordrevne. For noen var det et valg basert på sikkerhet – frykt for det de flyktet fra. For andre var det økonomiske årsaker, for eksempel med et håp om å forbedre familiens økonomi og spare til egen bolig. Kvinnene i fokusgruppen flyktet til det regionale senteret i fylket sitt. Det var langt nok til at de skulle føle seg trygge. Det kan være at det er en sammenheng mellom hvor langt man har flyktet og hvor tilbøyelig man er til tilbakevending. Et annen innfallsvinkel kan være hvilke muligheter man ønsker seg og hva man tror om fremtiden til de ulike stedene.

I den nye situasjonen har informantene gjort det beste ut av ting. De har tatt valg basert på den nye virkeligheten og det de vil og kan gjøre fra det nye utgangspunktet. Som Agnes er inne på er det viktig å ha i mente hva som ligger til grunn for det som har ført personen dit personen er nå. Det har vært et samspill mellom omstendigheter og prioriteringer, og prioriteringer som har ført fram til nuet kan ha verdi for å forstå prioriteringer videre.

Når det gjelder de som ønsker å dra tilbake så er dette i stor grad knyttet til deres opplevelse av egen identitet og tilknytning. At de føler det er en større nærhet mellom den de ønsker å være eller opplever seg selv som og det de forbinder med det rurale livet. Men flere kvinner sier likevel at en eventuell tilbakevending ikke betyr en tilbakevending til den de var før. De har gjennomgått en endring, og stedet de forlot er også endret. For flere vil det være en sammensmelting av ting de har lært og den de har blitt, og den livsstilen eller rolletildelingen som de knytter til stedet. Dette kan sees som et uttrykk for tilpasningsdyktighet. Der hvor kvinnene ser det som aktuelt å dra tilbake er det i harmoni med den de har utviklet seg til å bli i løpet av fordrivingen og i oppbyggingen av et nytt liv og et nytt selv. Kvinnene er oppfinnsomme og kombinerer elementer fra stedene de har vært og livet de har levd for å bygge en best mulig fremtid for seg selv og familien.

Tilpasningsdyktighet forstås gjerne som en evne til å gli relativt knirkefritt inn i nye situasjoner og miljøer. Dette forstås som regel automatisk som noe positivt, men tilpasning innebærer en balansegang mellom mange hensyn som kan være svært motstridende. For eksempel hensyn til kulturell bakgrunn og arv. Adelaida forteller om mestringsfølelse knyttet til naturen og det hun vet om den og hva den kan gjøre. I naturens ramme er hun en som kan, som vet, som har en stemme og en verdi for samfunnet. Hvordan tilpasser hun denne

identiteten og ønsket om at barna skal kjenne dette, med det faktum at det har vært nødvendig å bo så lenge i hovedstaden? Og hvordan forhandler Adriana savnet etter landlivet med de gjentatte mislykkede forsøkene på tilbakevending? Tilpasning kan være en svært smertefull prosess. Tilpasning trenger ikke være minste motstands vei, snarere kan man i noen tilfeller tenke seg at tilpasning er siste løsning. De nye erfaringene og utfordringene arbeides inn i en ny selvforståelse. Den nye grunnmuren som bygges rommer den tiden som går i fordrivingen og alt som ligger i tid. Sett i lys av Lefebvres (2004) rytmeanalyse kan deres avbrutte livsprosjekt sees som en avbrutt rytme, som kvinnene etter hvert har fått i gang igjen. Den har kanskje endret frekvens eller klang, men den går videre og absorberer og veves sammen med rytmer den faller sammen med. For at en tilbakevending skal være aktuell må den harmonere med denne nye rytmen. Dette vil være en reell anerkjennelse av kvinnes egen styrke. Dersom den ikke gjør det stiller den kvinnen ovenfor et valg, hvor det står mellom offisiell oppreising eller å fortsette veien på egen hånd.

IDPs har blitt dratt ut av en rytme og arbeider for å reetablere et liv. Hva betyr dette for implementeringen av Lov 1448? I en anerkjennelse av det ofrene for konflikten har blitt fratatt er det også viktig å anerkjenne det de har bygd. En forståelse av hvem mottageren er kan ha stor betydning for tilpasningsdyktigheten og levedyktigheten til tiltakene som er satt i gang. Betydningen av hjem for internt fordrevne personer er viktig for konstruksjonen av hvordan vi tenker om oppreising. Det blir stadig flere flyktninger, internt fordrevne, og mennesker med translokale hjem i en verden med konflikter og klimaendringer. Kystlinjer vil forsvinne og flere mennesker vil miste sine hjem. Det er viktig å forstå hvordan hjem gjenreises og hvordan denne rekonstruksjonen oppleves.

Litteratur

- Acemoglu, D., et al. (2009). The monopoly of violence: Evidence from colombia, National Bureau of Economic Research.
- Adey, P. (2010). *Mobility*. London, Routledge.
- Agnew, J. (1993). "Space, scale and culture in social science." *Place, culture, representation*: 251.
- Agnew, J. (2011). "Space and place." *The SAGE handbook of geographical knowledge*: 316-330.
- Albuja, S., et al. (2014). Global Overview 2014. People internally displaced by conflict and violence. Lennard, J. Geneva, Internal Displacement Monitoring Centre.
- Albuja, S. and M. Ceballos (2010). "Urban displacement and migration in Colombia." *Forced Migration Review* 34: 10-11.
- Appadurai, A. (1988). "Putting Hierarchy in Its Place." *Cultural Anthropology* 3(1): 36-49.
- Appadurai, A. (1995). "The production of locality." *Counterworks: Managing the diversity of knowledge*: 204-225.
- Bhabha, H.K. (1994). *The location of culture*. London, Routledge.
- Bilak, A., et al. (2015). Global Overview 2015. People internally displaced by conflict and violence. Lennard, J. Geneva, Internal Displacement Monitoring Centre.
- Blunt, A. (2005). *Domicile and diaspora: Anglo-Indian women and the spatial politics of home*. Malden, Mass., Blackwell.
- Blunt, A. and R. Dowling (2006). *Home*. London, Routledge.
- Brinkmann, S. and L. Tanggaard (2012). *Kvalitative metoder: Empiri og teoriutvikling*, Gyldendal Akademisk.
- Brun, C. (2001). "Reterritorilizing the relationship between people and place in refugee studies." *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 83(1): 15-25.
- Brun, C. (2013). "Hjem er et annet sted. Hjemproduserende praksiser i midlertidige boliger." *Hus, hjem og sted: geografiske perspektiver på vår samtid*. Brun, C. and G. Setten. Trondheim, Akademika.
- Brun, C. (2015). "Active Waiting and Changing Hopes: Toward a Time Perspective on Protracted Displacement." *Social Analysis* 59(1): 19-37.
- Brun, C. and R. Lund (2008). "Making a home during crisis: Post - tsunami recovery in a context of war, Sri Lanka." *Singapore Journal of Tropical Geography* 29(3): 274-287.
- Bryden, I. (2004). "'There is no outer without inner space': constructing the haveli as home." *Cultural Geographies* 11(1): 26-41.
- Bunkše, E.V. (2004). *Geography and the art of life*. Baltimore, Johns Hopkins University Press.
- Butler, K.D. (2001). "Defining diaspora, refining a discourse." *Diaspora: a journal of transnational studies* 10(2): 189-219.
- Carling, J., et al. (2013). "Beyond the insider-outsider divide in migration research." *Migration Studies*: mnt022.
- Catchpole, K. and D. McKeown (2007). "A framework for the design of ambulance sirens." *Ergonomics* 50(8): 1287-1301.
- Chacón, M., et al. (2011). "When is democracy an equilibrium? theory and evidence from Colombia's la Violencia." *Journal of Conflict Resolution*.
- Chow, K. and M. Healey (2008). "Place attachment and place identity: First-year undergraduates making the transition from home to university." *Journal of Environmental Psychology* 28(4): 362-372.

- Crang, M. (2011). "Time". *The SAGE Handbook of Geographical Knowledge*. Agnew, J.D.N.L. London, SAGE Publications Ltd: 331-344.
- Cresswell, T. (2006). *On the move: mobility in the modern Western world*. London, Routledge.
- Cresswell, T. (2011). "Mobility". *The SAGE Handbook of Geographical Knowledge*. Agnew, J.D.N.L. London, SAGE Publications Ltd: 571-581.
- Cullberg, J. and C. Hambro (2007). *Mennesker i krise og utvikling: en psykodynamisk og sosialpsykiatrisk studie*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Dale, B. and L. Tholstrup (2013). "By eller land? Forhandlinger om hjemstedets identitet i en region i endring.". *Hus, hjem og sted: geografiske perspektiver på vår samtid*. Brun, C. and G. Setten. Trondheim, Akademika.
- Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode*, Universitetsforlaget.
- de Piñeres, L.R.G. (2009). *Ciudad informal: la historia de un barrio ilegal*, Centro de Investigaciones Sociojurídicas, CIJUS, Universidad de los Andes.
- Edensor, T. (2010). *Geographies of rhythm: nature, place, mobilities and bodies*. Farnham, Ashgate.
- Ellingsen, W. (2013). "Hjemme i mobilitet? En studie av fritidsmobilitet og arbeidsmigrasjon.". *Hus, hjem og sted: geografiske perspektiver på vår samtid*. Brun, C. and G. Setten. Trondheim, Akademika.
- Erdal, M.B. (2013). "Migrant transnationalism and multi-layered integration: Norwegian-Pakistani migrants' own reflections." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 39(6): 983-999.
- Erdal, M.B. and C. Oeppen (2013). "Migrant balancing acts: understanding the interactions between integration and transnationalism." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 39(6): 867-884.
- Esbjörn-Hargens, S. (2010). *Integral theory in action: applied, theoretical, and constructive perspectives on the AQAL model*. Albany, N.Y., Suny Press.
- Etter, A., et al. (2008). "Historical patterns and drivers of landscape change in Colombia since 1500: a regionalized spatial approach." *Annals of the Association of American Geographers* 98(1): 2-23.
- Fried, M. (2000). "Continuities and discontinuities of place." *Journal of environmental psychology* 20(3): 193-205.
- Friedan, B. (1963). *The Feminine mystique*. London, Victor Gollancz.
- Gale, L.A., et al. (2013). *Research methods in conflict settings: a view from below*. New York, Cambridge University Press.
- García-Godos, J. and K.A.O. Lid (2010). "Transitional Justice and Victims' Rights before the End of a Conflict: The Unusual Case of Colombia." *Journal of Latin American Studies* 42(03): 487-516.
- García-Godos, J. and H. Wiig (2014). *The Colombian Land Restitution Programme - Process, results and challenges, with special emphasis on women*. Oslo, Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Gardner, P.J. (2011). "Natural neighborhood networks — Important social networks in the lives of older adults aging in place." *Journal of Aging Studies* 25(3): 263-271.
- Gelder, K. (2007). *Subcultures: cultural histories and social practice*. London, Routledge.
- Gelder, K. and J.M. Jacobs (1998). *Uncanny Australia: Sacredness and identity in a postcolonial nation*, Melbourne University Publish.
- Greig, A.W. (1995). *The Stuff dreams are made of: housing provision in Australia 1945-1960*, Melbourne University Press.
- Hage, G. (1997). "At Home in the Entrails of the West: Multiculturalism, "Ethnic food" and Migrant Home-building". *Home/World: Space, Community and Marginality in*

- Sydney's West*. Grace, H., G. Hage, L. Johnson, M. Langsworth and M. Symonds. Annandale, Pluto Press: 99-153.
- Hammond, L. (1999). "Examining the Discourse of Repatriation: Towards a More Proactive Theory of Return Migration." *The End of the Refugee Cycle?: Refugee Repatriation and Reconstruction*. Black, R. and K. Koser. New York, Berghahn Books.
- Hammond, L. (2004). *This place will become home: refugee repatriation to Ethiopia*, Cornell University Press.
- Hansen, W., et al. (2012). *Kvalitative metoder: empiri og teoriutvikling*. Oslo, Gyldendal akademisk.
- Haraway, D.J. (1991). *Simians, cyborgs, and women: the reinvention of nature*. London, Free Associations Books.
- Haraway, D.J. (1995). "Situerte kunnskaper: vitenskapsspørsmålet i feminismen og det partielle perspektivets forrang". *En Kyborg til forandring: nye politikker i moderne vitenskaper og teknologier*. Asdal, K. Oslo, TMV: S. 43-67.
- Harvey, D. (1982). *The limits to capital*. Oxford, Basil Blackwell.
- Heidegger, M., et al. (2011). *Basic writings: from Being and Time (1927) to The Task of Thinking (1964)*. London, Routledge.
- Hooks, B. (1990). *Yearning: race, gender, and cultural politics*. Boston, Mass., South End Press.
- Ibáñez, A.M. and A. Velásquez (2009). "Identifying victims of civil conflicts: An evaluation of forced displaced households in Colombia." *Journal of Peace Research* 46(3): 431-451.
- Ingram, G.K. and A. Carroll (1981). "The spatial structure of Latin American cities." *Journal of Urban Economics* 9(2): 257-273.
- Johannessen, A., et al. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo, Abstrakt.
- Kabachnik, P., et al. (2010). "Where and when is home? The double displacement of Georgian IDPs from Abkhazia." *Journal of Refugee Studies* 23(3): 315-336.
- Kirk, W., et al. (1963). "Problems of Geography." *Geography* 48(4): 357-371.
- Kvale, S., et al. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo, Gyldendal akademisk.
- Lam, T. and B.S.A. Yeoh (2004). "Negotiating 'home' and 'national identity': Chinese-Malaysian transmigrants in Singapore." *Asia Pacific Viewpoint* 45(2): 141-164.
- Lefebvre, H. (2004). *Rhythmanalysis: space, time, and everyday life*. London, Continuum.
- Levi, A. and A. Weingrod (2005). *Homelands and diasporas: holy lands and other places*. Stanford, California, Stanford University Press.
- López Hernández, C., et al. (2010). *Y refundaron la patria...: de cómo mafiosos y políticos reconfiguraron el estado colombiano*. Bogotá, Debate.
- Lozano, F.A., et al. (2013). *La Crisis Humanitaria en Colombia Persiste. El Pacífico en Disputa. Informe de desplazamiento forzado en 2012*. Bogotá, CODHES. 26.
- Lozano-Gracia, N., et al. (2010). "The journey to safety: conflict-driven migration flows in Colombia." *International Regional Science Review* 33(2): 157-180.
- Lund, R. (2013). "Forestillinger om hjem og hjemland blant veddabefolkning i Sri Lanka." *Hus, hjem og sted: geografiske perspektiver på vår samtid*. Brun, C. and G. Setten. Trondheim, Akademika.
- Mac Ginty, R. and A. Williams (2009). *Conflict and development*. London, Routledge.
- Malkki, L. (1992). "National geographic: the rooting of peoples and the territorialization of national identity among scholars and refugees." *Cultural anthropology* 7(1): 24-44.
- Mallett, S. (2004). "Understanding home: a critical review of the literature." *The Sociological Review* 52(1): 62-89.
- Marston, S.A. (2000). "The social construction of scale." *Progress in Human Geography* 24(2): 219-242.

- Massey, D. (2005). *For space*. London, Sage.
- Meertens, D. (2012). "Forced displacement and gender justice in Colombia." *Case Studies on Transitional Justice and Displacement*.
- Méndez, A. (2012). *Militarized Gender Performativity: Women and Demobilization in Colombia's FARC and AUC*. Ph.D., Queen's University.
- Modrego, F. and J.A. Berdegúe (2015). "A Large-Scale Mapping of Territorial Development Dynamics in Latin America." *World Development*(In press).
- Montezuma, R. (2005). "The transformation of Bogota, Colombia, 1995–2000: Investing in citizenship and urban mobility." *Global Urban Development* 1(1): 1-10.
- Mortensen, E., et al. (2008). *Kjønnsteori*. Oslo, Gyldendal akademisk.
- Moser, C.O.N. and C. McIlwaine (2006). "Latin American Urban Violence as a Development Concern: Towards a Framework for Violence Reduction." *World Development* 34(1): 89-112.
- Neumann, C.B. and I.B. Neumann (2012). *Forskeren i forskningsprosessen. En metodebok om situering*. Oslo, Cappelen Damm Akademisk.
- Neuwirth, R. (2005). *Shadow cities: a billion squatters, a new urban world*. New York, Routledge.
- Oldfield, S. and S. Parnell (2014). "From The South." *The Routledge Handbook on Cities of the Global South*: 1.
- Palacios, M. and F. Safford (2012). *Historia de Colombia: País fragmentado, sociedad dividida*, Universidad de los Andes.
- Ragin, C.C. and L.M. Amoroso (2011). *Constructing social research: the unity and diversity of method*. Thousand Oaks, California, Pine Forge Press.
- Relph, E. (1976). *Place and placelessness*, Pion London.
- Romines, A. (1992). *The home plot: women, writing & domestic ritual*, University of Massachusetts Press.
- Rose, G. (1995). "Place and identity: a sense of place." *A Place in the World*: 87-132.
- Sandvik, K.B. and J. Lemaitre (2013). "Internally displaced women as knowledge producers and users in humanitarian action: the view from Colombia." *Disasters* 37(s1): S36-S50.
- Sanín, F.G. (2010). "Land and Property Rights in Colombia—Change and Continuity." *Nordic Journal of Human Rights* 28(2): 230-261.
- Savage, M., et al. (2005). *Globalization and belonging*, Sage.
- Sert, D.S. (2014). "Internal Displacement: Return, Property, Economy." *International Migration* 52(5): 227-244.
- Shultz, J.M., et al. (2014). "Internal displacement in Colombia." *Disaster Health* 2(1): 13-24.
- Sixsmith, J. (1986). "The meaning of home: An exploratory study of environmental experience." *Journal of environmental psychology* 6(4): 281-298.
- Skomsvold, K.A. (2009). *Jo fortære jeg går, jo mindre er jeg*. Oslo, Forlaget Oktober.
- Smith, S.G. (1994). "The essential qualities of a home." *Journal of Environmental Psychology* 14(1): 31-46.
- Stølen, K.A. (2007). *Guatemalans in the aftermath of violence: the refugees' return*, University of Pennsylvania Press.
- Suarez, A., et al. (2013). *¡Basta ya! Colombia: Memorias de guerra y dignidad*. Bello, M.N. Bogotá, Centro de Memoria Histórica.
- Summers, N. (2012). "Colombia's Victims' Law: Transitional Justice in a Time of Violent Conflict?" *Harvard Human Rights Journal* 25: 219-237.
- Thompson, E.P. (1967). "Time, Work-Discipline, and Industrial Capitalism." *Past & Present*(38): 56-97.

- Tolton, L.M. (2014). "A groping versus 'real violence' in Colombia." *Critical Discourse Studies* 11(3): 322-341.
- Tsuda, T. and T. Tsuda (2009). *Diasporic homecomings: ethnic return migration in comparative perspective*. Stanford, California, Stanford University Press.
- Urry, J. (2003). *Global complexity*. Cambridge, Polity Press.
- Urry, J. (2007). *Mobilities*. Cambridge, Polity.
- Vestby, G.M. (2009). *Stedsutvikling i Eidfjord: et sosiokulturell stedsanalyse*, Norsk institutt for by-og regionforskning.
- Wahlbeck, Ö. (2002). "The concept of diaspora as an analytical tool in the study of refugee communities." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 28(2): 221-238.
- Waldmann, P. (2007). "Is there a Culture of Violence in Colombia?" *Terrorism and Political Violence* 19(4): 593-609.
- Warner, D. (1994). "Voluntary repatriation and the meaning of return to home: a critique of liberal mathematics." *Journal of Refugee Studies* 7(2-3): 160-174.
- Weiss, T.G. and D.A. Korn (2006). *Internal displacement: conceptualization and its consequences*. Abingdon, Routledge.
- Wilber, K. (1977). *The spectrum of consciousness*. Wheaton, Ill., Theosophical Publ. House.
- Young, I.M. (1997). *Intersecting voices: dilemmas of gender, political philosophy, and policy*. Princeton, N.J., Princeton University Press.

Vedlegg

Vedlegg 1: Hovedinformantene

Alma

Mannen hennes ble drept fordi han prøvde å avdekke lokal korrupsjon. Hun har ikke fått monetær kompensasjon. Hun kritiserer at om hun hadde vært kona til en militærleder eller politiker så "hadde alt blitt gjort for henne, hun hadde ikke måttet stå i kø, alt hadde blitt ordnet uten at hun måtte løftet en finger".

Agustina

Agustina kjemper for rettighetene og stemmen til de internt fordrevne. Hun og familien får trusler på grunn av hennes politiske aktivitet. Hun er leder for en organisasjon hvor hun representerer internt fordrevne kvinner. Har vært fordrevet i mange år og faller utenfor tidsbegrensningen for oppreising som tilbakevending.

Agnes

Stedet hun kommer fra har vært en strategisk militær korridor siden 2000. Hun kan ikke huske å ha bodd i fred der hun kom fra. Før massiv fordriving var det massakrer. Hun kom til Bogotá som 26-åring og brant for å være en stemme for ressursvake ofre. Hun er ugift, har barn med en mann som "ikke var så bra, ikke opptatt av politikk". Hun sier hun tror hun er en kvinne som respekteres selv om hun er ugift mor. Hun har syv søsken, flesteparten bor i Bogota.

Alberto

Bor i det nordlige Colombia. Jeg ble satt i kontakt med han av en lokal NGO, han er en aktiv forkjemper for IDPs sin sak. På grunn av sin aktivisme har han opplevd en ny fordriving internt i tilfluktsbyen. Han går med skuddsikker vest og har voldsalarm, men han stoler ikke på at han får hjelp om han trenger det.

Fokusgruppe: Aída, Alejandra, Alexa, Alicia

Felles intervju, hvor noen snakket mer enn andre, men de sa at når én av de svarte på et felles spørsmål så stilte de andre seg bak det med mindre de kom med utfyllende kommentarer, de mente erfaringene deres var veldig like og de var i stor grad enige om hvordan ulike opplevelser ble beskrevet. De er fra samme område og har vært i tilfluktsbyen i mellom 15 og 25 år. Alle med i en tilbakeføringsprosess med URT, de har fått godkjent tilbakevending men venter på at husene skal bli bygd.

Adelaida

Adelaida beskriver seg selv som indianer. Hun ble fordrevet fra opprinnelsessted sent på 1990-tallet, kom da til Bogotá. Ble i Bogotá i tre måneder, dro til et annet sted i nærheten av fødestedet, fordi hun savnet jorda - landbruk og kunsthåndverk. Hun ville begynne med landbruk igjen. Ble i 2000 fordrevet på nytt, kom igjen til Bogotá. Har vært i Bogotá siden. Hun har fått 15 barn, hvorav tolv lever nå. Hun har mye kontakt med andre IDPs, spesielt de som ble fordrevet sammen med henne i 2000. Kontakt med fødestedet per telefon. Nesten hele familien hennes var i Bogotá, men de har dratt og hun vet ikke hvor.

Adriana

Adriana har også indianerbakgrunn og føler seg veldig knyttet til naturen og landbruk. Etter fordrivingen har hun flyttet veldig mye frem og tilbake mellom ulike jordbruksområder og byen, før hun kom tilbake til Bogotá mot slutten av 2000-tallet. Hun og mannen bodde der sammen i 22 år, og de fikk ni barn. Mannen hennes ble drept i siste halvdel av 1990-tallet, rett etter at deres 17 år gamle sønn ble tatt av geriljaen. Noen år senere tok geriljaen to sønner til. Hun bor med tre av barna, den enes partner og deres barn. Et av barna hennes trivdes bedre på bygda og dro for å jobbe med landbruk. Hun sier tunge ting som har skjedd er prøver livet gir. Hun er fortsatt ikke vant til byen men barna er vant til det.

Abril

Abril var opprinnelig fra en liten bygd (beskriver det som noe tilnærmet en husmannsplass). Hun flyttet derfra da hun forlot mannen sin - på grunn av alkohol og vold. Hun dro da til en liten by med de to barna sine. Der ble hun anklaget for hekseri, utsatt for frihetsberøvelse og torturert. Hun ble reddet av en forbipasserende geriljagruppe som hjalp henne å slippe fri men

som rådet henne til å komme seg vekk, siden "de ikke kunne garantere at andre ville hjelpe henne senere". Hun flyktet, og dro til Bogotá. Hun er opptatt av å jobbe og bygge opp et liv. Er stolt av det hun gir barna sine og ønsker ikke å være avhengig av en mann. Bor med en mann nå men de har separat økonomi.

Alina

Omtrent det første hun gjør er å presentere seg som kristen (Movimiento Misionario Mundial) – hun ber meg google kirkesamfunnet hennes. Hun dro til byen som tenåring for å søke et bedre liv, men kom tilbake til bygda da faren hennes ble drept av paramilitære. Hun bodde der med mannen sin og deres barn. Mannen hennes ble også drept av paramilitære. Etter mannens død flyttet hun med barna tilbake til Bogotá på grunn av trusler. I Bogotá har hun slitt, men funnet arbeid. Hun kjenner lite til Lov 1448. Hun visste ikke de to første årene at hun var "*víctima*" og "*desplazada*". Det er to-tre år siden hun fant ut dette.

Angela

Hun har tre barn, de to yngste bor med foreldrene, den eldste flyttet tilbake til det første stedet de flyktet til fordi han ikke likte Bogotá. Hun er veldig knyttet til hjemstedet sitt. Den yngste sønnen hennes var seks måneder da de måtte flykte. Det var en massefordriving på grunn av drap foran hele landsbyen av mer enn 20 personer, etterfulgt av trusler mot den samlede befolkningen. Hun forteller om nært forhold mellom folk fra samme sted som henne, og at mange bor i samme område.

Vedlegg 2: Intervjuguide

	norsk	spansk	svar kommentarer
om dem	Kan du fortelle om hvordan du kom hit? Hvordan kom du hit til Bogota?	Me podría contar sobre como es que usted se encuentra aquí? Como llegó usted a Bogotá? Usted de donde es? Donde nacio? Donde se crio?	
		usted antes de llegar a Bogota donde vivia? Por cuanto tiempo vivio allí? Porque se mudo de alla? Que edad tenia usted al venir para aca?	
	Hva vil det si å være internt fordrevet? Anser du deg selv som internt fordrevet?	Que significa ser desplazada? Usted se considera desplazada?	
husholdning	(Hvor lenge har du vært internt fordrevet?)	(Cuánto tiempo ha estado usted desplazada?)	
		Su hogar antes de que le pasara la violencia era igual que el hogar que tiene ahora?	
	Kan du fortelle om husholdningen din (antall personer, sosiale relasjoner osv)	Por favor cuénteme sobre su hogar (cohabitantes, familia)	
boligsituasjon	Hva er familiemedlemmenes daglige virke? (Spør ikke direkte: Hvem er hovedforsørger?)	Me podría contar sobre la ocupación de los miembros de la familia?	
	Leier eller eier du/dere? Eller bor dere hos venner/familie?	Es dueña de la casa o la alquila? (O vive con amigos/familia?)	
	Hvordan er standarden på boligen din? Hva er du fornøyd/misfornøyd med?	Cómo considera usted el nivel de su vivienda? Qué es lo que le gusta y lo que no le gusta de su vivienda?	
naboskap	Har du kontakt med naboene dine? Hva slags kontakt har dere? (praktisk, vennskap, ikke i det hele tatt..)	Tiene usted contacto con sus vecinos? Qué tipo de contacto tienen? (practico, de amistad, o no tiene contacto)	
	Har du kontakt med andre IDPs? Hvor mye? Hvorfor/hvorfor ikke?	Tiene usted contacto con otras personas que estan en su misma situación (desplazadas)? Con cuántas? Por qué ?	
flytting etterpå	Kan du fortelle litt om hvordan fordrivingen til familien din fant sted?	Podría contar un poquito como fue que se desplazo su familia?	
	Har du flyttet mye etter at du ble internt fordrevet?	Se ha mudado muchas veces después de haber sido desplazada?	

	Føler du at du har funnet deg til rette i nabolaget du bor i nå? I hvilken grad? Hvorfor/hvorfor ikke?	Se siente en casa en esta vecindad? En qué grado? Por qué ?
	Hva betyr hjem for deg? Hva er din definisjon av et hjem?	Qué significa un hogar para usted? Cuál es su definición de hogar?
	Hva vil det si å føle seg hjemme? Hvor føler du deg hjemme?	Que quiere decir sentirse en su hogar? Dónde se siente ubicada en su hogar?
	Er det viktig å ha et hjem? Hvorfor/hvorfor ikke?	Considera usted que es importante tener un hogar? Por qué ?
	Hva er nødvendig for å skape et hjem? (materielle ting, strukturer, personer)	Que considera usted necesario para sentir que tiene un hogar? (cosas materiales, organización del ambiente a su alrededor, personas)
hjem generelt	Hvem er viktig aktør for å skape et hjem? (av personer i husholdningen)	Quién es la persona más importante para que sienta que es un hogar esta casa?
	Hvem sitt ansvar er det at familien/enkeltmennesket har et hjem?	Quién tiene la responsabilidad de que esta familia tenga un hogar?
	Hvordan føles det å snakke om hjem?	Como se siente al hablar acerca de este tema (hogar)?
	Har du følt deg hjemme noe sted? Hvorfor/hvorfor ikke?	Se ha sentido en su hogar en algún lugar? De que forma, por que?
	Er det noe du savner (mht hjem)?	Hay algo que extraña, que le hace falta? (Respecto a un hogar)
	Føler du deg hjemme der du bor nå? Hvorfor/hvorfor ikke?	Se siente a gusto donde está viviendo ahora? Por qué ?
hjem fortid	Hvordan var det å bo på stedet du kom fra? (hjemmet du hadde før du ble fordrevet)	Como era vivir en su hogar de origen?
hjem endring	Hva så du for deg som det idelle hjem - eller definisjonen av hjem - før du ble fordrevet?	Como era su vision de el hogar ideal antes de su desplazamiento?
hjem endring	Har ditt hjembegrep endret seg? Hva har endret seg? Hvorfor tror du dette?	Considera usted que su idea de un hogar se ha cambiado? De que forma?
hjem fremtid	Hvordan ser du for deg ditt fremtidige idealhjem? Hva ser du for deg av muligheter? Hva jobber du mot?	Como envisions usted su futuro y su futuro hogar? Como desea usted vivir en 5, 10, 20 años?
hjem begrep	Er det viktig for deg å føle deg hjemme?	Es importante para usted sentirse a gusto?

		Hvordan påvirker dette dine prioriteringer mht til fremtiden?	Qué influencia tiene esto en sus prioridades para el futuro?
		Hva er viktige prioriteringer for deg fremover?	Cuáles son sus prioridades para su futuro?
		Føler du at du har valgmuligheter mht fremtiden?	Siente usted que tiene posibilidades de escoger en el futuro?
konflikten og hjembegrepet		Opplever du at din fordriving og konflikten har påvirket din opplevelse av hjem? På hvilken måte?	Siente usted que su desplazamiento y el conflicto han influenciado en la experiencia de su hogar? De qué manera?
		Kjenner du til Lov 1448? Kan du beskrive den slik du kjenner den?	Conoce la Ley de Víctimas? Me puede por favor contar sobre su conocimiento con la ley?
Lov 1448: Ley de Víctimas		Har dere registrert dere for restitusjonsprosessen? Har dere planer om å ta del?	Se han registrado al proceso de restitución (de tierras)/ Piensa participar?
		Hva tenker du om Lov 1448? (muligheter og utfordringer)	Qué piensa usted de la Ley de Víctimas? (Posibilidades y desafíos)
tilbakevendin		Har du opplevd noen endringer i lys av Lov 1448?	Ha experimentado algún cambio después de que la Ley 1448 empezó a regir?
		Hvis loven hjelper deg, vil du dra tilbake?	Usted regresaria si la Ley de Víctimas lo ayuda?
	9	Hvilke forhold må ligge til rette for at du skal ville dra tilbake?	Que condiciones tendría que ser necesarias para que usted retorne?